

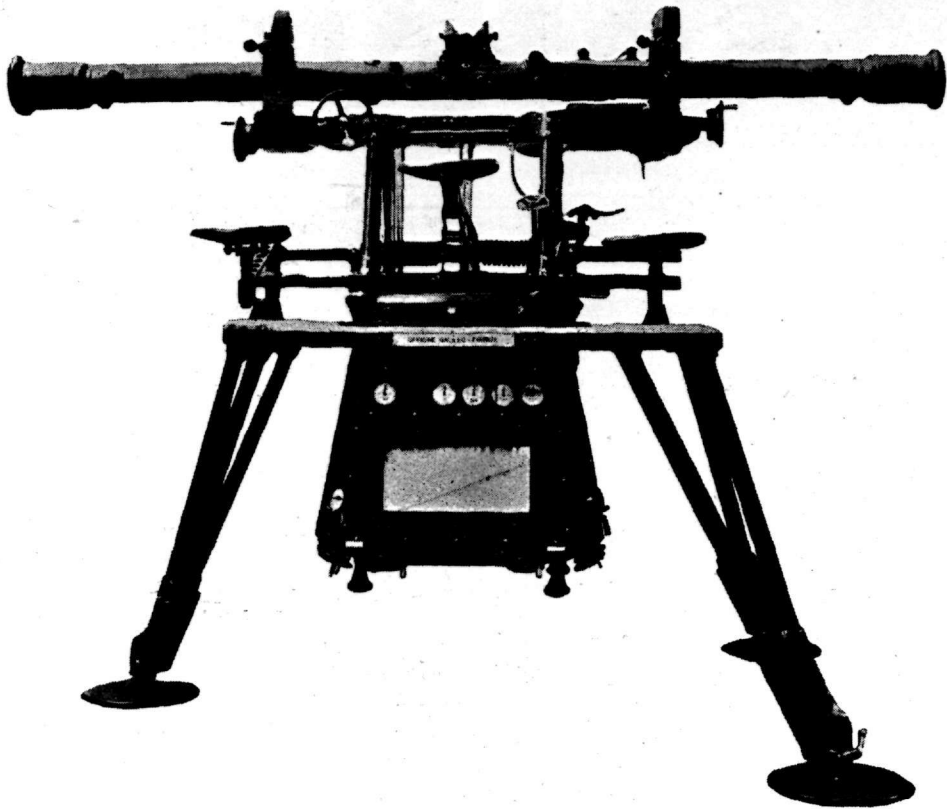
SÖDUR

4.F.R.

1917-1932

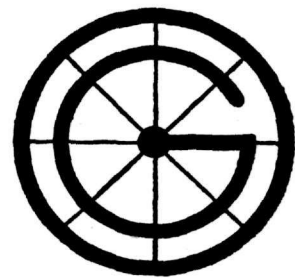
NR. 48-49

Õhukaitse ja rannalaevastiku tulejuhtimise komandojaam.

KÕIKSUGUSEID APARAATE
INSTRUMENTE JA SEADELDEID
KAITSEVÄELE:

KAUGUS- JA KÕRGUSMÕÖTJAJD,
IGASUGUSEID PIKKSILME,
PÄEVAPILDISTAMISE APARAATE,
NAUTILISI INSTRUMENTE
JA LAEVATELEGRAAFE,
ERILISI INSTRUMENTE SUURTUKIVÄELE,
AKUSTILISI SIGNAAL-JAAMU,
APARAATE KAHJULIKE GAASIDE VASTU
HELGIHEITJAJD JA HELIPÜÜDJAJD,
TOPOGRAAFILISI INSTRUMENTE JNE.

OFFICINE
GALILEO
FIRENZE
ITALIA

OPTIKA JA PEENMEHAANIKA TÖÖKOJAD

Kaitsevägede Staabi 15. aastapäevaks.

6. detsembril s.a. Kaitsevägede Staap pühitseb oma 15. aastapäeva. Staap on vägede juhtimise sümboliks. Juht ja staap — nad tegelikult moodustavad ühe lahutamatu terviku, kus sageli tundagi ei ole, kus lõpeb üks ja algab teine. Juhtimise organina ka meie Kaitsevägede Staap on sündinud ja arenenud koos meie kaitseväe osadega. Urgjõuliselt loodud revolutsiooni keerises, karastunud elujõuliseks täismeheks Vabadusesõjas, Kaitsevägede Staap sõjale järgneval rahuajal on järjekindlalt arendanud oma lihaseid pineva tööga, teritanud mõistust ja tahtejõudu uute inimeste juurdetõmbamisega oma ridadesse.

Tänase pidupäeva puhul mälestame sügava lugupidamisega kõigepealt Kaitsevägede Staabi loojat, kindral J. Sootsi, kes 1. Eesti diviisi staabi asutajana, 1917. lõpul pani aluse praegusele Kaitsevägede Staabile. Suurim lugupidamise avaldus Kaitsevägede Staabi ehk tolleaegse Kindralstaabi ülemale Vabadusesõjas, kadunud kolonel Jaan Rink'ile!

Kaitsevägede Staabi rahuaja töö on lahutamatult seotud tema praeguse ülema, kindral J. Tõrvandi, nimega, kes tema tegevust juhib, liihikene vaheaeg välja arvatud, alates 1920. aastast. Sügavaid jälgi Kaitsevägede Staabi rahuagesses tegevuses on jätnud ka kindral N. Reek, olles Kindralstaabi ülemaks 1925. aasta lõpust kuni 1926. a. lõpuni.

Erakordne aeg, mis praegu üle elame, nõuab Kaitsevägede Staabilt ka erakordset jõupinget, et arendada ja kasvatada meie riigikaitse jõude. Keegi meist ei kahtle, et vilunud ja töös karastatud asutisena Kaitsevägede Staap, eesotsas oma juhiga, teeb kõik temast oleneva raske ülesande sooritamiseks.

15. sünnipäeva puhul „Sõdur“, meie kaitseväe häälekandjana, tervitab soojalt Kaitsevägede Staapi ning soovib temale ja ta juhile, kindral J. Tõrvandile, parimat kordaminekut ta vastutavas töös!

4. jalarügemendi 15. aastapäevaks.

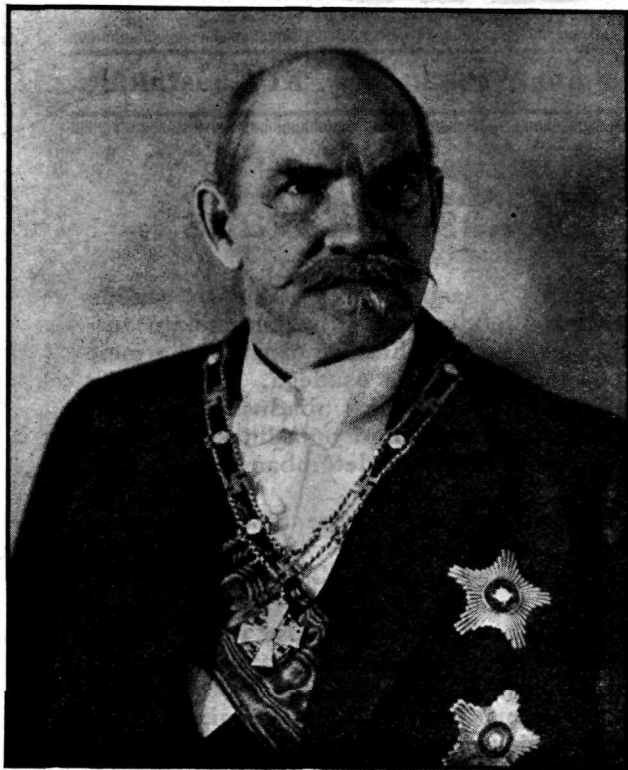
Meie kangelaslikumaid väeosi, 4. jalarügement — 4. üksik jalapataljon, on viimaseid suuremaid üksusi, mille sünniaeg ulatub meie omariikluse rajamise raskemasse ajajärku. Tema sündimisel pandi ka alus meie esimesele suuremale väekoondisele — diviisile ja Eesti vägede staabile. 6. detsembril loetakse seega ka meie Kaitsevägede Staabi sünnipäevaks.

4. jalarügemendi algosad mängisid suurt osa juba Eesti riikluse uuestisünni päevil, peamiselt provintsis, kuna ta tegelik isamaatöö raskuspunkt langes Vabadusesõja ajajärgule, visalt ja mehiliselt sõdides kogu aeg Viru väerindel, alul päris üksi ja pärast kõrvuti teiste väeosadega.

Rahuajal on väeosa suure andumusega asunud Jõhvis valmistama ette meie kaitseväle häid ja tublisid riigikaitsejaid, kus tal on kasutada selleks head õppeväljad, laskerajad ja rikkalik kogu õppevahendeid.

Suurpäeva puhul soovib „Sõdur“ 4. üksiku jalapataljonile ja tema lugupeetud ülema kolonelleitnant Kochile palju edu, õnne ja raugemata jõudu tähtsas riigikaitse töös.

Soome Vabariigi 15. aastapäevaks.

P. E. Svinhufvud

Soome Vabariigi president ja kaitsevägede ülemjuhataja.

Jõulukuu 6-dal päeval pühitseb ülelahe vennasrahvas oma iseseisvuse 15. aastapäeva. 1809. aastast alates oli Soome autonoomse konstitutsioonilise riigina Venemaaga ühenduses. Viisteist aastat tagasi õnnestus Soomel Maailmasõjale järgnenud olukorras katkestada sidemeid oma idanaabriga. Mitmeid aastakümneid kestnud sangarlikus võitluses saavutati see, mis ammugi olnud iga tõsisoomlase-rahvuslase hellemaks igatsuseks.

Soome vabadusevõitluse eelsündmused ulatuvad kaugele minevikku. Tarmukama ilme omandab rahvuslik liikumine aga 1860-datel aastatel, mil algab Soomes see põhiseadusele tuginev riiklik elu, mis oli möödapääsematu Soome rahva arenguks täieliku riikliku küpsuseni. 1863. a. tuli riigipäev esimest korda kokku, ja siit peale sündis see korrapäraselt. Kuid lõkkelöönud rahvuslik aktiivsus ei olnud vene bürookraatiale meeltemööda. Venemaa, joovastatud äsjasaavutatud võitudest, mille taga-

järjel hävitati Poola, nõrgestati Rootsi ning kindlustati end Baltimere idarannikuil, algas barbaarset politikat. Soome rahval, kelle kultuur sihtus täielikult läände, riisuti igasugune otsene võimalus osavõtuks poliitilisest elust. 1772. a. Soome rahvale antud põhiseadust ignoreeriti demonstratiivselt. Venelaste vaadet iseloomustab ilmselt kindralkuberner Bobrikovi lause ühes avalikus kohas peetud kõnest: „Soome seadus — see olen mina!“... Seega tsaari esindaja ei tahtnud kuulda Soome õigustest. Veel 1910. a. keegi panslavist hüüdis Vene riigiduumas Soome õiguste vastu sihitud seaduse arutlusele: „Finis Finlandiae!“

Kuid keset rõhuvat aega teinepool Soome lahte ei valitsenud passiivne alistumine olukorrale ega tuim ükskõiksus. Õnneks vennasrahval ei puudunud mehed, kes rahvusliku ja oma kultuuri ideede taotlemisel avaldasid nii palju tervet rahvuslikku

A. Vuorimaa

Soome saadik Eestis.

vaimu, sisemist jõudu ja sitkust, mis äratas imetlust väljaspoolgi kodumaad. Võõra võimu despotism, ülekohtune kohtlemine lõi korrastatud vastasrinna. Kirjanikud

Kindralleitnant A. Sihvo
Soome vägede juhataja.

Adolf Ivar Arvidson ja Konni Zilliacus, riigi- ja teadusemehed Leo Mechelin, Danielson-Kalmari, Hermanson, Juhana Vilhelm Snellman, Yrjö Koskinen, Estlander, Rein ja teised suutsid sõnas ja kirjas võidelda Vene survepoliitika vastu ja selgitada Soome olusid välismaal. See järelandmatu heroilik võitlus leidis ka kajastust Lääne-Euroopas. Riiklikult polnud sellest küll kasu, aga siiski saavutati suur moraalne võit, mis nähtub juba Vene isevalitsuse vastuaktsioonist.

Võitlus Bobrikovide-Plehvede-Stolõpini-te poliitika vastu, mis vahest tõusis lausa leegiks, vahest jälle oludest tingituna hingitses vaid tuha all, kestis pärast veebruarirevolutsiooni veelgi. Soome tollaegsed aktivistid, nähes, et ka nüüd nende soovid Peterburis ei leidnud täitmist ja lootes Saksa abile, valmistusid aktiivsele väljaastumisele. Kogu rahvas oli selleks üksmeelselt valmis, sest rahvajuhtide sütitavalt õhutused olid temas leidnud koheda idanemismulla. Oma jõud selleks aga ei piisanud, kuna vaenlased arvuliselt ületasid

seda mitmveõrra. „Ettenägelikud“ võimud olid Soome, sellesse „rahutusse piirimaasse“, kogunud sajadtuhandeid Vene sõjaväge, ja Kerenski valitsus oli suuteline küllalt pane-ma liikuma seda massi. Sakslased aga, kellega peeti läbirääkimisi, nende raske olukorra tõttu väerinnatel, ei saanud ulata-da oma avitavat kätt. Riisiko oli siiski se-davõrt suur, et tahes-tahtmatult tuli veelgi jääda äraotavale seisukohale. Soodus hetk selleks saabus vast pärast oktoobri-revolutsiooni, mil Vene koloss täielikult kokku varises oma savijalgadel. Rasket võitlust kroonis iseseisvuse väljakuuluta-mine ja rahvusliku valitsuse loomine 6. detsembril 1917. a. tollaegsete aktivis-tide-riigitegelaste poolt, eesotsas praeguse riigipresidenti P. E. Svinhufvudiga.

Sajandeid kestnud lahusele ei ole ol-nud võimne lämmatama hõimutundeid. Meil siinpool Soomelahte on põhjust olla rõõm-sad kõigest positiivsest, mis vennasrahval õnnestub saavutada. Soome kõrge kultuur ja rahvuslik iseteadvus on meile alati ol-nud tähiseks poliitilise ja majandusliku ise-seisvuse loomispäevil. Nüüd mõlema rahva iseseisvus loob ise need alustod, millel ta-gajärjekamalt võib õitseda vastastikune

Kindralmajor K. L. Oesch
Soome kaitseväge kindralstaabi ülem.

kultuuriline läbikäimine. Meid lahutav laht on jäänud kitsaks, mõlemad rannad on ikka enam ja enam lähenenud üksteisele. Jääb soovida, et see samase hooga kehtaks edasi.

Saadame vennasrahvale ja tema kaitse-väele südamlikumad õnnesoovid sel suurel tähtpäeval.

Liiduriigi rõõmupäevad on ka meie rõõmupäevad.

*Kindral J. Balodis
Läti kaitseminister.*

Sajandeid kestnud ühised murepäevad võõra ülivõimu all on meid, eestlasi ja lätlasi, viinud liitu, millele pandi alus tegudega mõlema rahva Vabadusesõjas. Vabadusesõjas üksteisele appitõttamised ei pea jääma viimasteks, vaid need kohustavad, piidades meeles alati ja igal pool, et ühe saatus määrab teise oma. Vastastikuste kohustuste värskendamiseks ja süvendamiseks on tähtsamad tähtpäevad mõlemas riiges.

Selles mõttes olid Läti 11. ja 18. novembri pidupäevad tähelepanuväärivaid. Esimesest pidupäevast, Läti kaitseväge ordeni „Karutapja“ päevast (pühitsetakse Riia vabastamise päeval Goltsi-Bermondit vägede piiramisest — 11. 11. 19.) ja kaitseväge aasta-

päevast võttis osa Riias meie kaitseväge ja „Vabaduseristi kavaleride“ delegatsioon, eesotsas kindral G. Jonsoniga. Kindral G. Jonson andis edasi liiduarmeede sõpruse kinnitamiseks I järgu „Kotka“ ordenid: Kaitseministrile, vabadusesõjajaegsele ülemjuhatajale kindral Balodisele, armee komandörile kindral Penikisele, kaitseväge staabi ülemale kindral Kaleisile ja teisi järke veel 12 vanemale ohvitserile. Delegatsioonile sai osaks südamlikum ja sõbralikum vastuvõtt liitlaste pealinnas; delegatsioon asetas riigi presidendi, teiste kõrgemate isikute ja suure rahvahulga juuresolekul pärja Eesti armee nimel Vennaskalmule. Delegatsioonil jäi külaskäigust ilusamad mälestused.

Läti iseseisvuse 14. aastapäeval, 18. novembril, külastas Eestit suurem Läti delegatsioon, mis koosnes paljudest Läti tähtsamaist riigi ja seltskonnategelasist, eesotsas Läti Eesti sõprusühingu esimehe, end. Läti peaja ja põllutöoministri A. Albergi, Läti suurtükiväge inspektori kindr. Kalnishi ja Läti end. kaitseministri kolonel Laiminshiga. Delegatsioon tõi „Kolmetähe“ aujärke kindral J. Laidonerile, end. kaitseministrile A. Keremile, kaitseministrile kindral A. Tõnissonile, kindral P. Lilile, kindral G. Jonsonile, kol. J. Järverile, kolonel R. Tombergile, kol. Pulgale, kol. J. Kurvitsale ja teistele.

Tallinnas peeti ühiseid koosolekuid, koosviibimisi ja suurim pidulik aktus „Estonias“. Igal pool valitses üksmeelne, sõbralik ja südamlilik meeleolu ning kinnitati sõprussideid.

Linn oli pidulikult lipuehtes — sini-mustvalged lipud lehvisid kõrvuti puna-valgepunastega.

Märkmeid ja muljeid matkalt Rootsi ning Gustaf II Adolphi 300. a. sünnipäeva mälestispidustustelt.

Tallinn—Helsingi—Turku—Stokholm.

Soome lahes sõites on õige tunduvaid kõikumisi. See loob ka lamades õige eba-meeldiva tunde. Põhjalahes teostub sõit Turku ja Stokholmi vahel peaaegu ainult skäärides, kus lainetust pole üldse ja paari-tunniline sõit väljaspool skääre möödub märkamatu.

Ilusad on skäärid nii Rootsi kui ka Soome poolset rannikul. Saarekete read, millised kujutavad endist graniidi mürakaid, olles paljastatud üksikute järskude kaljuseintena või ahtakese taimekatte vahelt väljatungivate lagipeadena, vahelduvas kõrguses, dekoreeritud värviküllaste üksik- ja grupp-suvilatega — see on üldpilt.

Stokholm, umbes poolemiljoni elanikuga linn, läbi lõigatud mitmete kanalitega, uued moodsad ehitised, sirged tänavad — tundub põhjamaist sirgjoonelisust ja moodsat stiili kõikjal. Puuduvad täiesti meie mõiste kohased agulid või pisielamuist koosnevad eeslinnad. Linn näib järjest kasvavat, sest Stokholmi lähemas ümbruses võib märgata laiaulatuslikke töid ehitiste, tänavate j.n.e. alal. Kuid kõik on moodne ja stiilne. Sel-line linna laienemine on jäljed jätnud süda-linna, kus igal sammul paistavad silma peal-kirjad aknaile „Att hyyra“, s. o. välja üürida. Liiklemine on õige intensiivne ja üle tänava minekul tuleb hoolega jälgida liiklemist re-guleeriva politseiniku märke. Esiailgu teeb raskust vasakut kätt liiklemine, millega meie pole harjunud. Kuigi liiklemine on õige intensiivne ja linn moodne, ei ole Stokhol-mis seni veel maaalust teed. Küll aga leidub suurte tänavate ristlemisel liiklemist kahes tasapinnas, mis suuresti kergendab liik-lemise üldist reguleerimist.

*

5. novembril esinemine kaitseministeeriu-mi juhtivatele jõududele. Kaitseministri nimel võttis meid vastu kaitseministeeriumi komandoekspeditsiooni juht kolonel Testrup. Südamlikule teretulemisele järgnes teada-anne, et pidustuste kestel võõrastega läbi-käimiseks on üldiselt saksa keel. Järgnes visiit kindralstaabi ülemale kindralmajor Boustedtile. Kindralstaap asub täiesti oma-

ette õue peal, kuna tänava ääres Kõrgem Sõjakool ja Inseneriväe akadeemia.

Kindral Boustedt oli huvitatud, kas meil pole säilinud mõnd Gustav Adolphi aegset väeosa, kes erilise pidulikkusega mälestaks tema 300. surmapäeva.

Järgnesid visiidid suurtükiväe inspekto-rile ja kuningliku fortifikatsiooni juhatajale kindralleitnant de Champsile, kes on vanim aktiivteenistuse kindral. Samas ehitises asub ka kindralite nõupidamise saal, mille uksele G. II A. on poseerinud tema büsti valmis-tamisel.

Visiitide lõppedes järgnes ühine eine kõi-kidele kaitseväge delegatsioonidele restoranis Grand Hôtel. Einel, mille peremeheks oli kolonel Testrup, tõstis lugupeetud kolonel oma klaasi Soome, Eesti ja Läti esindajate terviseks, tähendades, et need kolm rahvast on teeneterikkalt võidelnud G. II A. väeosa-des 30-aastases sõjas. Kolonel Testrup juhtis tähelepanu saksa ja inglise rahvaste abile protestantlikule Rootstile võitluses katolitsis-miga. Eine möödus lõbusas ja heas mee-le-olus, kus kuue rahva esindajad mõistsid üksksteist täielikult. Olid nad ju kõik sõja-mehed ja seega ühesuguse mõtteilma esinda-jad. Tähelepanuvääriv on rootsi traditsioon, mis paneb peremehele raske ülesande, iga külalisega, vanuse järjekorras, üksikult tõsta klaasi.

6. nov. on päev, mil langes Gustav II Adolf kangelaslikult Lützeni lahingus. Sel-lele päevale oli koondatud mälestispidustuste keskpunkt. Jumalateenistus, eine kuninga juures, paraad kuningliku lossi õuel ja pidu-lik ettekanne kuninglikus ooperis.

Jumalateenistus peeti Riddarholmsi, s. o. Rüütelsaare kirikus peapiiskop Erdeni poolt. Et kuningas isiklikult võttis osa pidulikusse jumalateenistusest, siis oli sissepääs kirikusse ainult kuningalt saadud kutsetega. Vasta-valt päeva tähtsusele oli sarkofagi juurde seatud auvahid G. II A. aegsetes mundri-tes, ja kirikusse toodud kõikide G. II A. aegsete rügementide lipud. Kirik oli sisus-tatud trofeedega, mitmesuguste rüütelkonna vappide ja muude mälestistega. Rüütel-

konna kirik on ühtlasi Rootsi kroonikandjate matusepaigaks. Siin asuvad kõikide kuningate sarkofaagid.

Jumalateenistus, kestvusega umbes üks tund, oli tervikult pühendatud G. II A. suurte tegude mälestamisele ja soovile, et selline õilis ja suur vaim säiliks rootsi rahvas kõikide aegade kestel, nagu see oli G. II A. päevil.

Järgnev pärgade asetamine G. II A. sarkofaagile kujunes päeva pühalikumaks sündmuseks. Ei olnud seal ilusaid sõnu, kuid palju mõjuvam oli pärja asetajate lühikene kuid täis hardumust peatus suure kuninga viimse puhkepaiga ees. Meie delegatsioon asetas lihtsa, kuid kauni loorberipärja rahvusvärvilise lindiga, mille pealkirjaks oli: „Suurele Kuningale — Eesti kaitsevæelt“.

Pärja asetamisel kui ka kõikidel teistel pidulikkudel esinemistel oli delegatsioonide järjekord: Soome, Eesti, Läti, Saksa ja Inglise. Selline järjekord oli tingitud teenete suurusest, mida need rahvad on üles näidanud Rootsil 30-aastasest sõjas.

Kuninglik loss. Kuninglik eine. Kõik on kohtadel. Öuemarssali pühalik kolmekordne koputus oma ametikepiga „kuningas tuleb“. Kuningas istunud, võõrad ka. Pühalikkus on kulminatsiooni ületanud ja lauanaabrid hakkavad juba maapealsusega tegelema. *Minu naaber Ida diviisi ülem ja Stokholmi ülemkomandant kindralmajor Lillie* hõök oli suuresti huvitatud taliõppustest ja seega kuninglik eine möödus õige laduses vestluses.

Eine lõppenud, järgnes esitlemine kuningale eelpoolmainitud delegatsioonide järjekorras. Kuninglik käepigistus, paar lahet ja armast tervitusesõna, ning lõpp tseremoniidel kuninglikus lossis.

Kell 1650 jõudsid delegatsioonid kuningliku lossi avarale siseõuele, kus olid rivistatud kaitsevæeosad ja mitmesugused organisatsioonid. Lossi õue oli juba tulvil pealtvaatajaist, kes ootasid kuninga ilmumist ja tseremonii algust. Täpsalt kell 1700 mängivad fanfaarid ja kuningas ühes oma venna prints Carli ja printside Vilhelmi (kuninga kolmas poeg) ning Bertholdi saatel ilmus temale seatud puldile. Et kell 1700 (meie aja järgi kell 1800) juba täiesti pime, siis oli lossi ümbrus valgustatud tugevate lampide ja helgiheitjatega.

Tervitusemarsi lõppedes kanti ette kohaloleva laulukoori poolt koraal, mille järgi asus kõnepulti Stokholmi ülemvaimulik. Haaravas kõnes juhtis vaimulik tähelepanu G. II Adolphi teenetele võitluses protestantliku usu eest. Järgnes kuninga lühikene kõne, milles kuningas soovis, et rootsi rahva

südamest ei kustuks kunagi selle õilsa inimese — suure kuninga G. II A. poolt istutatud püüded paremusele, õilsusele ja jumalaskartlikusele. Veel tervitusi kuningalt, vaimulik koraal, mida kaasa laulis kogu lossiõuel olev inimeste hulk, ja seega oli möödas paraadi sissejuhataja osa.

Siinjuures ei saa vaikides mööda minna neist muljeist, mida jättis vaimulik talitus. Tundus, et ta liitis lossiõuel viibivad inimesed ühiseks hardunud tervikuks, tundus, et ta andis pidulikule sündmusele sisu ja temast kajastus rootsi rahva kõrge kõlbline tase. Kaitsevæe paraad oli kahtlemata ilus, selles hoovas rahva füüsiline jõud, kuid vaimuliku talitusega kujunes seesugune paraad sisukamaks ja paradeerivad osad nagu kehas-taksid rahva nii füüsilist kui moraalselt jõudu.

Rootsi kaitsevæe paraad õhtusel ajal helgiheitjate valgustusel, kus kirevas värves, täis kindlust ja usku endasse — sammusid osad üksteise järgi läbi ümbritseva rahvamurru, jättis kindla veendumuse selle kaitsevæe püüdeist kaasa elada aja vaimuga, et katsumise päevil näidata oma väärtust.

*

6. novembril kell 2000 kuninglikus ooperis kuninga juuresolekul kanti ette esietendusena ajalooline etüüd Gustav II Adolphi aegsetest Euroopa poliitilistest tegelastest ning nende tõekspidamistest. Ettekanne 18 pildis andis ümariku pildi ajajärgust Knorüdi rahust 1613. a. kuni G. II A. langemiseni Lützeni lahingus.

Kujud, dekoratsioonid ja muusika jätsid sügava mulje ning täielise lugupidamise teose autori kui ka näitlejate pere vastu. Kõiki näis juhtivat mõte, olla väärikad järeלטulijad 300 a. eest kangelaslikult langenud rootsi esimesele kodanikule.

Raske oleks olnud haarata ja mällu vajatada kõiki 6. novembri sündmusi, kui poleks olnud meil ülilahkeid saatjaid. Need härrad ei väsinud seletusi andmast ja kuigi meie teinekord küsimustega neile liiga tegime, tundsid nad end nagu meelitatud olevat sellest, et suudavad meile pakkuda midagi uut.

Meil, eestlasil, oli tegemist Rootsis viibimisel peamiselt kolonel Testrupi ja meie juurde atašeeritud kapten Lundelliga, kes olid väga südamlikud ja sõbralikud inimesed.

*

Järgmisel päeval, s. o. 7. novembril, teostus esimeses järjekorras linna lähema ümbrusega tutvumine, kusjuures esijärgus kuningliku suveresidentsi — Drottingholmi lossiga. Drottingholm — tõlkes kuninganna

saar — on saarekene umbes 10 km läänepool Stokholmist.

Kaunis ja avar park ühes tennisväljade, tiikide ja purskkaevudega loob soodsa miljöö puhkamiseks kui ka sportimiseks. On ju kuningas tuntud tennismängija, ja kuningakojale lähedalseisvate isikute andmeil, vaatamata oma aastatele, andub kuningas sellele spordile täielikult.

Kuninglik loss, mis pärit 1661. a., asub künkal saare idapoolses otsas ja omab ilusa väljavaate. Lossi esinduseruumideks on

õuel. Tol ajal, mil rügementi külastasime, oli kohal vaid kaader ja allohvitseride ettevalmistusekursus. Esimesena demonstreeriti meile hobuste väljaõpet ja anti pilt rootsi ratsarügemendi hobuste teenistusekäigust.

Rootsis ostetakse hobused 3-aastaselt ja määratakse aastaks remontdepoosse. Selle aasta kestel puuduvad igasugused õppused, kuna harjutatakse noori hobuseid kaitseväe elule ja kujundatakse nad lõplikult välja tootmise abil. Meil oli võimalus näha 4-aastast hobust, kes 1. oktoobril rügementi oli toodud.

Kaitseväe delegatsioonid pärast einet Grand Hotelis 5. 11. 1932.

Pildil teiste seas: Rootsi kaitseministri esindaja kolonel Testrup ja delegatsioonide juhid vanuse järjekorras: Läti — kolonel Buks, Eesti — kolonel Jaakson, Soome — kolonel Martola, Inglise — kolonelleitnant Fargus ja Saksa — major von Uthmann.

rida saale, mis ilustatud mitmesuguste kuulsaate rootsi väejuhtide ja lahingute maalidega. Ei puudunud ka Narva lahingu maal. Väga palju oli ruumides vaipu. Nende möödud, värvide kokkukõla ja väljatöötamine pälvitsid üldist imestust.

Olles tutvunud Drottingholmi lossiga, jätkus matk linna ääri mööda, et tutvuda Stokholmi arenemisega ja selgitada põhjust, miks südalinnas ilutseb hulgaliselt pealkirju „Att hyyra“. Näib, et suvitusepaikade ja aiad linnade levimine on õige intensiivne. Kõikjal kerkivad mugavad ja kaunid väikeelamud, milliste vahel lookevad alles projekteeritud, kui ka osaliselt valminud tänavad.

Kell 1100 oli ette nähtud tutvumine kuningliku ihukaitse ratsarügemendiga. Rügemendiülem ühes rea vanemate ohvitseridega võttis meid vastu rügemendi kinnisel sise-

Need hobused, umbes pooled puhtaverelised, kandsid juba ratsanikke, olid võrdlemisi rahulikud ning harjunud ka käsklustega alüüri vahetamiseks. Takistuste võitmisele neid harjutati sel teel, et umbes 20—30 cm takistusest hüppasid üle mees ja hobune jookstes kõrvuti. Seejuures vähesed hüppasid, kuna suurem osa lihtsalt jooksis üle takistuse.

Viieaastased hobused, kes aasta eskadroonis olnud, on juba päris rahulikud ja võtavad ainult 60—70 cm takistusi. 6-aastased hobused on täiesti väljaratsastatud, rahulikud, sõnakuulelikud, võtavad väga hästi igasuguseid takistusi. Seda loevad rootslased normaalseks väljaõppeks, ning peavad sellest kõvasti kinni.

Rügemendi tallid ja eluruumid jätaavad oma puhtuse ja korraga hea mulje. Mida

„Sõduri“ vastutavate toimetajate vahetuse puhul.

Kolonel A. Traksmann

Senine „Sõduri“ vastutav toimetaja.

Senine „Sõduri“ vastutav toimetaja kolonel A. Traksmann on saanud suure ja vastutuserikka ülesande meie Vabadusesõja ajaloo koostamise alal ning siirdunud mõneks ajaks uuele tööpõllule. „Sõduri“ kolonel A. Traksmann on juhtinud — väljaarvatud kaks aastat viibimist prantsuse Kõrgemas Sõjakoolis — viis aastat. Nimetatud ajavahemikul on „Sõdur“ lakkamatult sammunud eduteed. Sõjaasjandus areneb kiirel tempol, eriti viimaste aastate vältusel; tekib uusi küsimusi ja vanade lahendamiseks avastatakse senisest paremaid teid. „Sõdur“ on püüdnud jälgida seda arengut, võimalust mööda muretseda selgust põnevamates päevaküsimustes. Kõik, mis sellel alal on suudetud pakkuda lugejaskonnale, on suuremal määral kolonel

Kolonelleitnant V. Külaots

Uus „Sõduri“ vastutav toimetaja.

A. Traksmanni kui „Sõduri“ ideelise juhi ja tegeliku kaastöölise teeneks. Varustatult laialdaste elu- ja töökogemustega on kolonel A. Traksmann kindlal käel juhtinud „Sõduri“, silmas pidades kaitseväge üldiseid huvisid; kaastöölisena on ta autoriteetlikult valgustanud mitmekesiseid küsimusi sõjanduse alalt, sealjuures väljendades oma tõekspidamisi alati julgelt ning otsekoheselt, tundes suurt vastutusrõõmu.

Nüüd kus kolonel A. Traksmann asub teisele tööalale, „Sõdur“ soovib temale jõudu, edu ja täielikku kordaminekut uute ülesannete täitmisel. Ühes sellega ta avaldab lootust, et kolonel A. Traksmann ka edaspidi jääb „Sõduri“ lähedusse ja ei keeldu teda toetamast oma väärtusliku kaastööga.

siinses elus võiks mainida, on soodustused ja korporatsioonid igas ülemate liigis. Nii on meie mõiste kohaselt kapralid, allohvitserid ja veltveebid täiesti omaette organisatsioonid. Rügemendi ruumes on neil igal eraldi klubid või kasiinod. Otsustades raamatukogude järgi kõikjal näib olevat suur lugupidamine raamatute vastu.

Rügemendi söögisaal on koht, mis igale ratsamehele peab meelde tuletama rügemendi kuulsusriikast minevikku — embleemid, mitmesugused ajaloolised nimetused, rügemendi

lühikene ajalugu — need on meestel iga päev silma ees.

Ohvitseride kasiinos pakuti kell 1300 klaas teed, ja oli võimalus vestelda rügemendi ohvitserkonnaga. Igal sammul paistis silma rootslase tähelepanelikkus külalise vastu ja sõbralik ning külalislahke käitumine.

Huvitava nähtena võiks märkida rügemendi korrapidaja ohvitseri tunnust, milline kujutab endast rügemendi embleemi, millist kantakse kaelas. Seejuures korrapidaja ohvitser ei kannu mingit relva.

Pärast rügemendi külastamist oli võimalus tutvuda Nordiska muuseumis korraldatud näitusega G. II Adolphi ajajärgul tarvitusel olnud relvade, riietuse j. t. kaitseväeliste artiklitega ning G. II Adolphi isiklikkude asjadega. Näitus andis täielise ettekujutuse G. II A. tööst ja tegevusest ja ka tolle aja kombeist. Väljapanekud olid sõjaajalooliselt lõpmata huvitavad.

Ohtul järgnes ametliku osa lõpp — kõigi kaitseväge delegatsioonide ühise lõunasöögi näol Grand Hôtelis, kus kindralleitnant de Champs ühes väeosade esindajatega esitas rootsi armeed. Päevade kestel loodud tutvused ja sidemed võimaldasid ülisõbralikku koosviibimist. Piduperemes kindralleitnant de Champs oma pidukõnes avaldas kõikidele delegatsioonidele südamlikku tänu rootsi rahva suupäeva külastamise ja kaasaelamise eest. Lahkudes suruti südamlikult kätt ja hellitati lootusi, et loodud sõprussidemed säilivad ning aitavad kaasa vastavate maade lähemaks üksteise tundmaõppimiseks.

Meil, eestlasil, oli järgnevail päevil meeldiv ülesanne, külastada rootsi sõjakooli ja sõjaakadeemiast. Oli võimalus kuulata üht ja teist tundi, kuid kahjuks rootsi keele mitetundmine ei lubanud tungida asja sisusse. Sõjakoolis jälgisime võimlemistundi. Tund, juhitud selle eriala ohvitserist, viidi läbi suure hooga. Tähelepanu ja reflekside har-

jutused, milliseid täideti kadettide poolt äärmise täpsusega, vaheldusid keha läbitöötamisega individuaalselt. Selline tunniandmine näib kindlasti kasulikum olevat, võrreldes individuaalharjutustega. Tunni lõpul teostati saalis välivõimlemise harjutus mitmesugustel võimlemisabinõudel. Osavasti asetatud võimlemisabinõud sundisid õpilasi jooksma, hüppama, ronima, roomama ja lõpeks täägiga torkama. Kõike seda viidi läbi võistluse korras, kusjuures 45 m pikkune välivõimlemiseks korraldatud saali osa läbis tati parima tagajärgena — 10 sekundit.

Kokku võttes rootsi kaitseväelaste keskel veedetud päevi, peab alla kriipsutama seda head vastuvõtmise korda, mis võimaldas lühikese ajaga väga palju näha, kuid seejuures jättis vaba aega ka endale. Siin taheti pakkuda ja pakuti kauneid mälestusi suure rootsi armee minevikust ja tema tänapäeva elust. Ja tõesti see vastuvõtmine on kannud häid tagajärgi. Ikka seisavad värskelt meelles kõik kaasaelatud momendid ja tundub, et heleda tähena jääb mällu Rootsi kuningliku armee kõrge moraalne tase ja eriti tema suure intelligentsiga juhid.

Avaldame siinkohal oma südamlikku tänu meile osaks saanud ülilahke vastuvõtu eest.

J. M.

Iga „Sõduri“ 1933. a. tellijale antakse esimese numbriga
hinnata kaasa

„Sõduri“ taskutähtraamat,

mis ajajooksul, välisriikide eeskujul, tahab kujuneda rikkalikult igasuguste andmetega sisustatud kaitseväelase taskukäsiraamatuks.

1933. a. taskutähtraamatu sisukord:

1. Kalendaarium.	7. Eesti linnade geograafilised koordinaadid.
2. Väeosade aastapäevad.	8. Mõõdud ja rahad.
3. Riikide sõjalised jõud.	9. Päikese tõus ja loojenemine.
4. Naaberriikide lennuväe tunnused.	10. Isiklikud andmed.
5. Väljavõtteid sise- ja garnisonimäärustikust.	11. Lehed märkmete jaoks.
6. Vabariigi maakonnad ja linnad,	

Kaitsevägede Staabi 15. aastapäeva puhul.

Kaitsevägede staap on eegi teinud kõigi kaitseväge arenemis-
järgid. Ta on trüüt jaqaniid kaitseväega kõiksi raskusi, miine
ja röömiipeiiri.

Pea- ja ülempiibataja staabing oei kaitsevägede staap sel-
leis kõhaks, kust juhiti Eesti ajaloo suutsiingimisi — waedlis-
kõitensi, aratati kõgu maaiema tähelepanu ja viidi hiigla heit-
eised võiduriiffa rahuni ning iseseiswuse lõpueffi kindestamiseni.

Kaitsevägede staap on ka rahuraja õunfõrgs suure hoolde ja hea
ediiga töötanud ning kõif teinud, mis senised töötõingimised
hõimagedaniid.

Kaitsevägede staap võib oma tegewusele uedse, eriti oma
osale waedliswõitõistes, siigawa rahueedustunde ja uhkusega
kõqasi waadata.

Taeinn, 29. 11. 32. Sd. Jõnissõõ, lindraemajor,
kaitseminister.

Esimese Eesti jalaväediviisi ja Eesti Sõjavägede Staabi loomisest 1917.—1918. a.

O. Kurvits.

Üheks tähtsamaks momendiks eesti
rahvus- ja riiklik-rahvuslikkude väeosade
loomisel oli 1. Eesti diviisi (Eesti Sõjaväge-
de Staabi) asutamine, millega pandi alus
meie praegusele Kaitsevägede Staabile.
Diviisi moodustamine oli esmajoones tingi-
tud tungivast vajadusest liita ühise kõrg-
ma juhatause alla vormeeritud eesti väeosi

ja leida võimalust nende arvu suurendami-
seks. Küsimus kerkis päevakorrale juba
rahvusväeosade vormeerimise alperioodil,
mil oli kõne all Eesti brigaadi, Eesti diviisi
ja koguni Eesti korpuse asutamine, millede
asutamistõ saamiseks astuti samme Vene
valitsusasutistes ja saadi ka vastavaid lu-
badusi. Tegelikke tagajõrgi neil püüetel

Lipnik Konstantin Päts

Eesti rahvusväe isa. — Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee esimees 1917. a. — Vabadusesõjaaegne Sõjaminister. — Esimene Peaminister. — Mitmekordne Riigivanem. — Praegune Riigivanem.

alul siiski ei olnud. Eesti rahvusväeosade arvu suurenemisel ja vene väeosade kiiresti areneva demoraliseerimise ja lagunemise tagajärjel pärast oktoobrirevolutsiooni muutus tarve eesti väeosade suurema organisatsioonilise koondise järele juba möödapääsematuks. Eesti väeosade kõrgem instants — Eesti Sõjavägede Ülemkomitee — asus ülesande teostamisele, kuid leidis selleks takistusi. Enamlased olid suutnud oma mõju maksma panna ka sõjavägede juhtimise alal, määrates ülemjuhatajaks lipnik Krõlenko ja tagandades kohtadelt terve rea väejuhte. Suurt osa hakkasid etendama igasugused komissarid. Rahvusväeosade küsimuses asuti täiesti eitavale seisukohale ja väljakuulutatud demobiliseerimise katte all hakati takistama nende vormeerimiskäiku. Mitmekordse katse tulemus oli, et sõjamineisterium andis Eesti diviisi asutamise küsimuse Põhja rinde ülemjuhataja kompetentsi. Seal aga lükati küsimuse otsustamine kõigi lubadustele vaatamata päevast-päeva edasi. Nüüd otsustati saata delegatsioon otse Peakorterit. Ühtlasi kerkis päevakorradele ka diviisi kõrgemate juhtide küsimus.

19. okt. saadeti kutsed tulla eesti väeosi vormeerima kindralstaabi alampolkovnik

J. Laidonerile ja kindralstaabi alampolkovnik J. Sootsile. Kuna al.-polk. J. Laidoneri tulek oli esialul takistatud, oli al.-polk. J. Sootsil võimalus 18. nov. jõuda Peterburi Keskkomiteesse ja sealt Tallinna, E. Sõjav. Ülemkomiteesse, kus tutvus eesti väeosade vormeerimiskäiguga ja üldise olukorraga.

Kuna karta oli E. Sõjav. Ülemkomitee vägivaldset laialiajamist enamlaste poolt, otsustati Ülemkomitee esimehe K. Pätsi algatusel luua Eesti Maavalitsuse juures Maakaitse osakond, millele alluksid eesti väeosad. Al.-polk. J. Sootsile tehti ettepanek võtta osakonna organiseerimistöö enese peale, kes selleks ka nõusoleku andis. Paralleelselt jätkati Eesti diviisi asutamist nõutamist, millela oli võimata asuda vormeerimisele, kuna vene ametiasutised ei oleks andnud siis tarvilikku varustust, mille muretsemine eesti seltskonnale oleks olnud üle jõu.

Ülemkomitee kutsus diviisi ülemaks al.-polk. J. Laidoneri, staabi ülemaks al.-polk. J. Sootsi, kes kuni al.-polk. J. Laidoneri kohale jõudmiseni pidi täitma ka diviisi ülema kohuseid.

Vastava loa nõutamiseks sõitis al.-polk. J. Soots, varustatuna sellekohaste volitus-

Kindralleitnant Johan Laidoner.

1. Eesti diviisi ülem 23. (4.I 1918) XII 1917—19.II 1918. Operatiiv Staabi ülem 14.XII 1918—23.XII 1918. Sõjavägede Ülemjuhataja 23.XII 1918—26.III 1920 ja 1.XII 1924—8.I 1925.

Kindralmajor Andres Larka.

Eesti Sõjavägede ülem 28.II 1918 kuni Eesti vägede laialisaatamiseni, aprillis 1918. Eesti suur-tükiväe brigaadi ülem 1917—1918. Peastaabi ülem 26.XI 1918—24.II 1919.

tega Eesti Maavalitsuse ja E. Sõjav. Ülemkomitee poolt, Vene vägede ülemjuhataja staapi, Mohilevi, koos Ülemkomitee liikme leitn. E. Asmaniga. Mohilevi jõuti 20. (3. XII) nov., just sel päeval, kui tapeti ülemjuhataja kindral Duhonin. Tekkinud segaduses oli ülesande täitmine muidugi võimata. Tagasisõidul al.-polk. J. Soots, kasutades isiklikke tutvusi, katsus saada diviisi asutamisluba Peterburis, Kindralstaabis. Kuid ka siin olid tulemused väiksed. Saadi ainult ärakiri Ülemjuhataja Staabi salajasest telegrammist Kindralstaabile, milles teatati, et ülemjuhataja staabi ülem loeb tarvilikuks viibimata asuda ühe Eesti diviisi vormeerimisele ja Läti brigaadi laiendamisele diviisiks. Ehkki see telegramm ei võinud olla ametlikuks aluseks, kuid teatud tähtsus oli sel siiski, eriti kui silmas pidada

tolleaegseid segaseid olusid. Peterburist sõitis al.-polk. J. Soots Pihkvasse, et katsuda õnne Põhja rinde ülemjuhataja staabis. Siin aga tõendas staabi ülem kindral Lukirski, et temal puuduvat igasugune võim, kuna teotsevad ainult komiteed. Eesti diviisi vormeerimise käsukirja projekt olevat küll valmis, kuid rinde juhataja kindral Novitski polevat seda alla kirjutanud enne oma kohalt lahkumist. Soovitas pöörduda tagavaravägede inspektori kindral Subovi poole, kelle kompetentsi kuuluvat väeosade vormeerimisküsimused. Al.-polk. Soots lubas seda teha ja palus enesele välja anda Eesti diviisi vormeerimise käsukirja projektist ärakiri. Sellega oldi nõus ja tehti vastav korraldus. Kantseleis õnnestus saada ärakirja, mil küll puudus allakirjutamise kuupäev ja number, kuid millel leidus mär-

kus „alguskirjale on alla kirjutanud Põhja rinde ülem kindral Novitski“. Seega oli dokument teatud määral „vormaalne“.

Koos Põhja rinde Eesti Sõjav. Täidesaatva Komitee liikme lipn. J. Riisenbergiga läks al.-polk. J. Soots tagavaravägede inspektor kindral Subovi juurde, kellele esitas käsukirja projekti ja volitused, paludes diviisi vormeerimisluba. Kindral Subov nõustus lühikese kõhklemise järele ja al.-polk. J. Sootsile anti tunnistus, et tema Eesti Sõjav. Ülemkomitee ettepanekul on määratud I Eesti diviisi staabi ülemaks ja ajutiseks diviisi ülema kohustetäitjaks.

„Vormilikkude dokumentidega“ varustatult ilmus al.-polk. J. Soots Tallinnas merekindluse komandandi kindral Ismestjevi juurde. Viimane vaatas dokumendid läbi, luges need küllaldaseks ja lubas alata vormeerimist.

Selleks oli tabatud viimane hetk. Väiksemagi viivatamise juures ei oleks selleks enam leidunud võimalust, kuna enamlased kõik võimu kiskusid eneste kätte ja muutusid eesti väeosade vastu järjest vaenulikumaks. Nende survele nõudis kindluse staap vähe hiljem seletust selle kohta, mis-sugusel alusel sünnib diviisi vormeerimine. Ei tahetud tunnustada kindral Novitski käsukirja ära kirja vormalseks aluseks ja ähvardati diviisi koguni laiali ajada. Taktistus tekkis hiljem veel ka teisest küljest. Kohtadele kinnitamisel nõuti maksva korra järele väejuhtidelt Sõjarevolutsioonikomitee usaldust ja Peakorter tegi 1918. a. alul vastava järelepärimise ka Eesti diviisi juhtide kohta. Vastamisest hiiliti aga segastes oludes vaikides mööda — ja sellega jäigi.

Tegelikus vormeerimistöös tuli esijoonel lahendada ruumide küsimus staabi mahutamiseks. Need saadi rekvireerimise teel Nunne ja Kloostri tänavate nurgal asuva maja alumisel korral (3 tuba), milles staap asus umbes 20. (1. I 1918.) detsembrini 1917, mil üle kolis Tõnismäele nr. 3; seal asus staap Saksa okupatsioonini.

Lähema kontakti loomiseks E. Sõjav. Ülemkomiteega valis al.-polk. J. Soots endale kaastöölisi esialgu Ülemkomitee liikmete hulgast. Suurte raskustega suudeti muretseda esimene kirjutusmasin. Esimesed hädalisemad kantsleitartbed muretseti isiklikkudest summadest, varsti saadi aga selleks otstarbeks J. Pitka kaudu 5000 rubla.

Eeltöödega jõuti viimaks niikaugele, et 6./19. detsembril 1917. a. võidi allakirju-

Kindralmajor Jaan Soots.

1. Eesti diviisi staabi ülem 6./19. XII 1917—19. II 1918. Täitis diviisi ülema kohuseid kuni 23. (4. I 1918) XII 1917. Operatiiv Staabi ülem 26. XII 1918—24. II 1919. Sõjavägede Ülemjuhataja Staabi ülem 24. II 1919—26. III 1920.

tada esimene käsukiri diviisile. Originaal on venekeelne, kuid laialisaatmiseks ilmus see ka eestikeelses redaktsioonis järgmisena:

PÄEVAKÄSK Nr. 1

I Eesti diviisile

§ 1.

On teostumas unistused, mida oma hinges ammugi on kandnud Eesti rahvas, kes armastab ja kalliks peab oma kodumaad: on lubatud eesti väeosadest moodustada diviis. Diviisi staabi ülema kohused on pandud minu peale, ühes diviisi ülema kohuste ajutise täitmiselega.

Asudes minule usaldatud vastutavate ülesannete täitmisele, loen tarvilikuks vormeeritava diviisi väeosadega jagada neid mõtteid, mis tahan võtta juhisteks eelseisvas töös, lootes sealjuures oma töös heatahtlikku kaastööd kõikidelt juhtidelt.

Eestimaa (estonskij kraj) on raskes seisukorras: vaenlane on vallutanud osa meie kodumaast — Saaremaa ja saarestiku. Ta keeldub seda vabastamast, vaid selle vastu koondab omi jõude, ähvardades kätt välja sirutada terve

Kindralmajor Aleksander Tõnisson.

Brigaadiülem 1. Eesti diviisis ja Eesti sõjavägedes 6./19.XII 1917 kuni Eesti vägede laialisaatmiseni, aprillis 1918. a. 1. Eesti polgu vormeerija 1917. a. Praegune Kaitseminister.

Eestimaa järele. Külasid ja asundusi mööda hulguvad ümber väejooksikud, kes, olles unustanud oma kodumaa, röövivad ja vägistavad rahulikke elanikke.

Meie suurimaks häbiks ka osa meie rahvast on lasknud end kaasa kiskuda halvast eeskujust. Nad ei jää palju maha väejooksikuist röövimistes ja muudes vägivallategudes, sealjuures kattes oma musta tööd poliitiliste tõekspidamistega.

Mis saab siis nüüd? Võib olla tõesti hukkub Eestimaa ja Eesti rahvas?

Ei, ja tuhat korda ei!

Rahvas, kes on loonud endale rahvuskangelased Kalevipoja, Lembitu ja teisi, — rahvas, kes enam kui 1000 aasta vältusel on niisutanud oma verrega eesti mulda, kes kandis ära raske orjuse ja tsarismi vägivalla — see rahvas on elujõuline ja ei hukku iialgi.

Seepärast unustagem igapäevase elu väiklused! Tõuskem kõrgemale parteelistest ja isik-

likkudest huvidest ning asetagem üle kõige Eestimaa ja Eesti rahva huvid ja au!

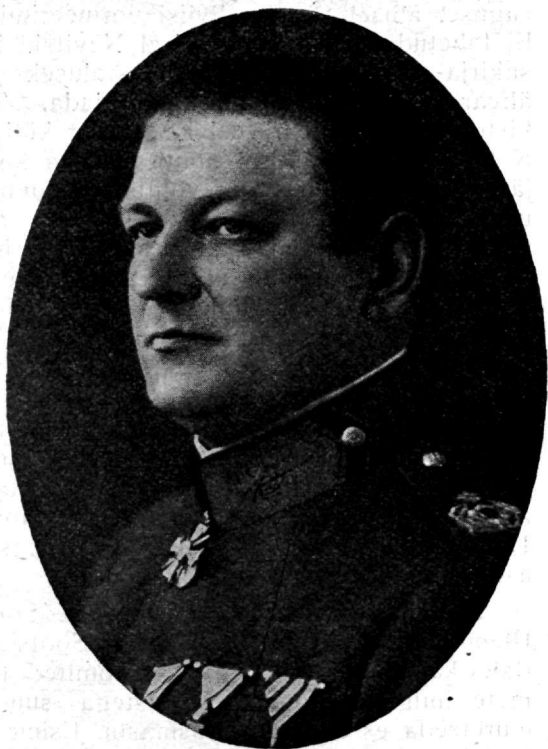
Ühisel jõul peame looma niisuguse sõjaväe, niisuguse diviisi, mis on auks ja uhkuseks Eesti rahvale, mis aitab alal hoida korda kodumaal ning ka lahinguväljal ei kohku tagasi ühegi vaenlase eest.

Teie, minu kaasvõitlejad — ohvitserid ja sõdurid! Meie kätte on usaldatud Eesti rahva ja Eestimaa tulevik. Olgem väärilised sellele usaldusele, ning seepärast üheskoos tööle: väeosade vormeerimisele ja väljaõpetamisele!

Diviisi ülema aj. k. t.

Kindralstaabi alampolkovnik J. Soots“.

Samal päeval ilmus käsukiri nr. 2, milles al.-polk. J. Soots teatas, et tema on määratud 1. Eesti diviisi staabi ülemaks ja ühtlasi asunud ka diviisi ülema kohustetäitmisele. Alusena on märgitud Põhja rinde tagavaravägede ülema tunnistus 2./15. dets. 1917. a. Brigaadiülema kohale asus polk. A. Tõnisson, 1. Eesti polgu juhtimist üle andes polk E. Põdderile. Diviisi arstiks määrati 1. Eesti polgu vanemarst dr. H. Leesment. Diviisi intendandiks otsustati kutsuda al.-polk. R. Reiman, kelle ilmumiseni (3./16. jaan. 1918) täitis kohuseid int.-tuuri asjaajaja sv.-am. Andersman. Di-

Kindralmajor Nikolai Reek.

Eesti Sõjavägede Staabi ülem 28.II 1918 kuni Eesti vägede laialisaatmiseni, aprillis 1918. Kindralstaabi ülem 1.XI 1925—1.XI 1926.

Kolonel Jaan Rink †

Kindralstaabi Valitsuse ülem 24.II 1919—27.III 1920. Sõjavägede Staabi ülem 27.III 1920—1.X 1920.

viisi adjutantiks määrati leitnant E. Asman, komandandiks leitn. O. Sternbeck, diviisi loomaarstiks K. Lind, div. sidumisesalga ülemarstiks dr. J. Luiga, div. vooriülemaks al.-polk. A. Kiiker.

Al.-polk. J. Laidoner jõudis Tallinna ja asus diviisi juhtimisele 23. (4. I 1918) dets. 1917.

Diviisi loomise sa sai eesti rahvusväeosade loomine hoogu, kõik olemasolevad eesti rahvusväeosad allutati diviisile ja asuti viibimata uute väeosade ja asutiste vormeerimisele (4. E. polk, E. ratsaväepolk, E. suurtükiväe brigaad, E. inseneriväerood j. m.). Rahaliselt toetas diviisi vormeerimist 1. E. polk 90.000 rubla annetamisega.

Diviisi käsukirjad ilmusid vene keeles, mõned laiematele hulkadele määratud korraldused ka eesti keeles. Nii, näiteks,

kindlama distsipliini maksmapaneku kohta diviisis avaldati 8./21. dets. järgmine korraldus:

„Seda tähele pannes, et mitmed Eesti sõjaväes teenijad selle sõjaväe korruga, mis eesti väeosades kavatsetakse, rahul ei taha olla ja nähtavasti võoraste väeosade korra järele igatsevad, tuletan meele, et eesti sõjaväe osadesse kedagi pole vägivaldselt üle viidud, ja et see võim, kes need mehed eesti väeosadesse üle tõi, need mehed ka soovitava korral võoraste väeosadesse tagasi võib saata. Sellepärast palun polkude komanderisid järele küsida ja nende meeste kohta, kes eesti vägedes ei taha teenida, nimekirja teha ja mulle saata, et niisuguste meeste võoraste vägede üleviimiseks sammusid teha.“

Jaanuaris 1918 asusid enamlased ka Eestis punaväe või n. n. „sotsialistliku sõjaväe“ loomisele oma seisukorra kindlustamiseks. Selleks asutati „Eesti Sotsialistlikkude Sõjaväelaste Nõukogu“. Eesti rahvusväeosad otsustati likvideerida. Omi kavatsusi ei suutnud enamlased õnneks aga täide viia kuigi suures ulatuses. Neil õnnestus ainult vägivaldaga 29. I 1918 (v. k.) üle võtta E. Sõjav. Ülemkomiteed ja 19. II 1918 — Eesti diviisi staapi, mida märgib diviisi viimane käsukiri 19. II 1918:

Kindralmajor Paul Lill.

Korraldusvalitsuse ülem 24.II 1919—27.III 1920. Kindralstaabi Valitsuse ülem 27.II 1920—1.X 1920. Sõjavägede Staabi ülem 1.X 1920—1.I 1925.

Kindralmajor Juhan Tõrvand.

Kindralstaabi Valitsuse ülem 1.X 1920—1.XI 1925.
Sõjavägede Staabi ülem 1.XI 1925—1.XI 1926.
Kindralstaabi ülem 1.XI 1926—1.VI 1929. Kaitse-
vägede Staabi ülem 1.VI 1929 kuni tänaseni.

„Diviisi staap on täna Eesti Sotsialistlikkude Sõjaväelaste Nõukogu orderi põhjal üle võetud sõjaväe sektsiooni liikme Gustav Kudebergi poolt. Sellega on lõppenud minu töö I Eesti jalaväe diviisis. Loen oma kohuseks südamlikult tänada kõiki diviisi koosseisu kuuluvaid sõjaväelasi ja isikuid, kes minuga koos teeninud. Tervitän kõiki.

Laidoner,

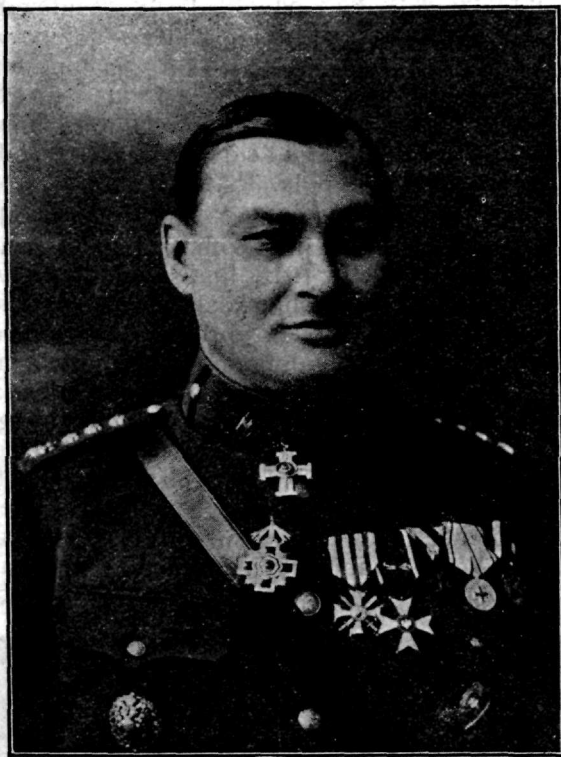
1. Eesti jalaväediviisi ülem.“

Enamlaste vägivallavalitsus ei kestnud pärast seda enam kuigi kaua. Saksa okupatsioonivägede tuleku eel eesti rahvusväeosad ja „Omakaitse“ suutsid igalpool kohatadel võtta võimu eneste kätte. Nende ottsel toetusel teostus Eesti iseseisvuse väljakuulutamine, mille tagajärjel eesti rahvusväeosad muutusid Eesti riiklik-rahvuslikkudeks väeosadeks.

Saksa okup.-vägede tulekul puudus E. vägede kohta üldkorraldus, mis pärast toi-

miti kohapealse äranägemise järel. Üldiselt igal pool osa mehi lahkus väeosadest, osa jäi kohale. E. väeosad lugesid endid iseseisva, erapooletu riigi sõjaväeks ja ei võtnud osa sõjategevusest.

Üldiselt tekkis väga segane ja ebamäärane vahekord. Alles pärast pikemaid läbirääkimisi ilmus Saksa Põhja korpuse (68. armeekorpuse) komandöri kindralltn. v. Seckendorffi korraldus, mille põhjal E. väeosad võisid jätkata oma tegevust — korra, elanikkude julgeoleku ja varanduse kaitseks. 28. veebr. 1918. a. ilmus „päevakäsk kõigile Eesti sõjaväelastele“ ja „päevakäsk Eesti diviisile nr. 1“, milles tehtavate korralduste alusena märgitakse „Põhja-korpuse ülema kindralleitnandi vabahärra v. Seckendorffi käsul kästakse.“ Mõlemale dokumendile on alla kirjutatud Eesti Sõjaväe ülemana kindralstaabi ooberst

Kindralmajor R. Reiman.

1. Eesti diviisi ja Eesti Sõjavägede intendant 1917—1918. Praegu Sõjanõukogu liige.

Larka ja Eesti Sõjaväe Staabi ülemana kindralstaabi kapten Reek. Täiendusena ilmus „Seletus päevakäsule nr. 1“, mis kannab staabiülema allkirja. Nendes korraldustes pannakse maksma kõikide eesti sõjaväelaste sunduslik registreerimise kord ja avaldatakse Eesti diviisi kodukord, selle maksmapaneku põhjendustega. Teises päevakäsus on redaktsiooniline vastuolu: päevakäsk on antud Eesti diviisile, kuid allakirjutatud Eesti Sõjaväe ülema poolt. Nähtavasti on siin tegemist ainult harjumusest tingitud väikse ebatäpsusega, sest alates „päevakäsk nr. 2“, mis ilmus 6. märtsil, on juba kõik korraldused antud Eesti sõjaväele, mis ka sisuliselt õige. Eesti Sõjavägede Staap (paralleelselt tarvitatakse ka nimetust — Eesti Sõjaväe Staap) astus lühikest aega kestnud vaheaja järele 1. Eesti diviisi staabi asemele, jätkates selle tööd, kuid oma organisatsioonilt on uus staap tunduvalt suurem ja laiem, vastates seega paremini iseseisva riigi organi nõuetele.

Eesti riiklik sõjavägi jäi endiselt puht-rahvuslikule alusele, moodustades seega Eesti riiklik-rahvuslikud väeosad, mis sõjaväe komplekteerimisviisina erandlik nähe.

Väeosade arvus tekkisid väiksed muudatused.

E. sõjavägede koosseisu kuulusid 1. E. polk Haapsalus, 2. E. polk Viljandis, 3. E. polk Tallinnas, 4. E. polk Rakveres, E. ratsaväepolk Tallinnas, E. suurtükiväe brigaad, E. insee neriväerood, komandandirood, mereväerood, varustus- ja tervishoiuasutised (intendantuur, laatsarett ja sidumisesalk), E. Kõrgem Sõjakohus, E. Sõjaväe Kontroll — kõik Tallinnas. Lõuna-Eestis paikneva Saksa 60. armeekorpuse korralduste põhjal tuli likvideerida Eesti tagavarapataljon Tartus, 2. Eesti polgu teotsemisele Viljandis tehti ka takistusi, mille tagajärjel tegevus suundus juba algusest peale peamiselt likvideerimise suunas. E. suurtükiväe brigaadi tegevus oli ka takistatud, kuna talle ei lubatud suurtükke.

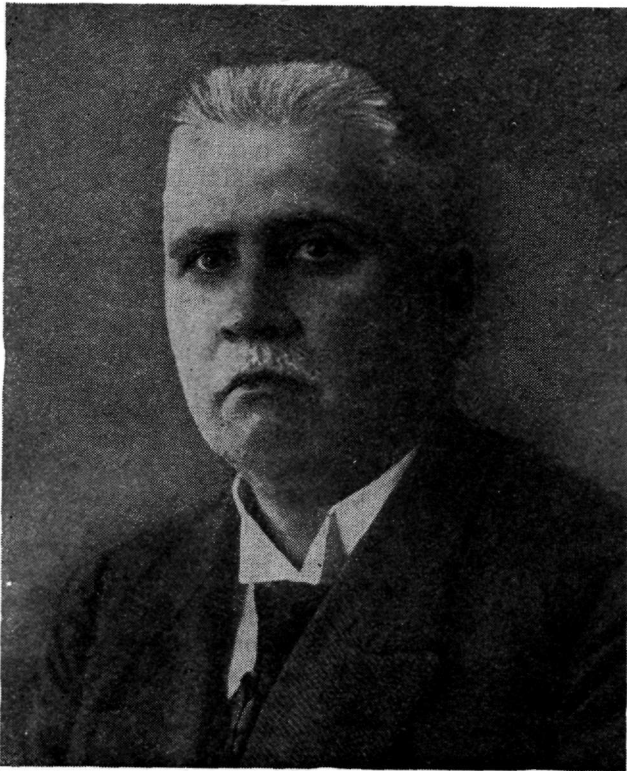
Saksa väejuhatuse ei seganud end alul Eesti väeosade siseellu ja need võisid arendada oma tegevust õige edukalt. Käsukirjad ilmusid eesti keeles saksakeelse tõlkega. Toimus esimene ohvitseride auast-

Lipnik Jaak Reichmann.

Eesti Kõrgema Sõjakohtu esimees. Praegu Kohtupalati esimees.

mes ülendamine E. Ajut. Valitsuse otsuse põhjal. Eesti Sõjavägede ülemaks oli kuni väeosade demobiliseerimiseni polk. (kindr.-major) A. Larka, brigaadiülemaks polk. (kindr.-major) A. Tõnisson, staabiülemaks kapten (al.-polk.) N. Reek.

J. Teemant.

Eesti Kõrgema Sõjakohtu prokurör 1918.

Staabil olid järgmised jaoskonnad ja asutised: inspektori jaoskond (ülem kapt. E. Assman), mobilisatsiooni ja tehnika jsk. (kapt. K. Rotschild), kohtu jsk. (al.-ltn. A. Rei), kodanline jsk. (kapt. Th. Käärik), rea-korra (-kordlus) jsk. (ltn. A. Nieländer), komandandi jsk. (komandant ltn. N. Vildenau), majanduse jsk. (sv.-am. A. Päit), side jsk. (ltn. A. Schvarz), mereväe jsk. (2. j. kapt. R. Schiller), Eesti Sõjaväelaste Registreerimise Büroo (juhat. ltn. J. Riisenberg), bürool olid osakonnad maakondades; staabitrukikoda (juhat. lipn. Schäfer); Eesti Sõjaväe Kontroll (peakontrolöör J. Pullisaar).

Eesti Kõrgema Sõjakohtu esimeheks oli lipnik J. Reichmann, prokuröriks J. Teemant, sekretäriks al.-ltn. A. Rei. — Eesti Sõjavägede ülemarstiks oli märtsikuuni dr. H. Leesment, hilisemal ajajärgul dr. J. Luiga. Laatsareti ülemarstiks oli dr. M. Ostrov, sõjavägede veterinaararstiks K. Lind.

Staabi juures asuval Eesti Sõjavägede Intendandi Valitsusel

olid järgmised osakonnad ja asutised: toitlusvarustuse, riiete- ja voo-riivarustuse, tehnika ja raha osakonnad; majanduse jsk.; toitlus, riiete- ja vooiriladud ning jalanõude ja rätsepa töökojad. Intendandiks oli polk. R. Reiman.

E. Sõjavägede Staap suudeti vaevalt organiseerida, kui juba kohaliku aadli pealekäimisel 20. III 1918 ilmus kindr.-ltn. v. Seckendorffi saatuslik käsk Eesti sõjaväe likvideerimise kohta 5. aprilliks s. a. Käsku põhjendati Bresti rahulepingu tingimustega, mis keelavat Saksa väejuhatusele lubada okupeeritud maaaladel väeosi, mis kunagi on allunud V. komandole. Kõik katsed käsu muutmiseks jäid tagajärjeta ja Eesti sõjavägi demobiliseeriti s. a. aprilli esimesel poolel. Kõik varustuse võtsid sakslased üle. Staabi likvideerimiseks määras Sõjavägede ülem kindr.-major A. Larka

Al.-leitnant August Rei.

Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee abiesimees ja esimees 1917—1918. Eesti Sõjavägede Staabi kohtujaoskonna ülem ja Eesti Kõrgema Sõjakohtu sekretär 1918.

enese juhatusel likvideerimise komisjoni, kuhu kuulusid: al.-polk. N. Reek, kapt. K. Rotschild, kapt. E. Assman, kapt. V. Pint, lt. G. Lagus ja sv.-am. A. Päit.

Esimese Eesti diviisi staap, kes hiljem reorganiseerituna jätkas oma tegevust Eesti Sõjavägede Staabina, oli oma teotsemise ajal Eesti vägede kõrgemaks juhti-

vaks organiks. Novembris 1918. a., pärast Saksa okupatsioonivõimu kokkuvarisemist, organiseeriti Staap uuesti ja eksisteerib praegu Kaitsevägede Staabina, kes seega võib tagasi vaadata oma väga mitmekesisele, vastutusrikkale ja tagajärjerikkale 15-aastasele tegevusele.

Mälestusi Kaitsevägede Staabi algpäevilt.

1918. a. veebruaris (umbes 20. kuupäeval) ilmusid enamlased üle võtma Eesti diviisi staapi, mis algas tegevust 6. detsembril 1917. a. Ülevõtjad pöörasid kohe staabis teenivate kaitseväelaste poole ettepanekuga, astuda nende teenistusse ja kes ettepanekuga nõus — jäägu paigale, aga kes ei ole nõus — mingu kohe majast välja.

Seda ettepanekut ei võtnud keegi vastu, vaid mindi välja ruumist, kus tehti ettepanek. Enne staabi hoonest lahkumist kutsus diviisiuülem polkovnik (nüüd kindralleitnant) J. Laidoner kõiki staabis teenivaid kaitsevälasi enda kabinetti, tänas kaastöö eest ja teada saades, et keegi pole astunud enamlaste teenistusse, kiitis selle sammu heaks. Ühtlasi avaldas arvamist, et enamiine valitsus Eestisse kauaks ei või jääda ja et tuleb aeg, kus jälle kõik võime teenida üheskoos. Seepeale jätsime jumalaga ja lahkusime staabist lootusega, ei peatselt tuleme jälle kõik kokku.

Tallinnas võis juba 23. veebruaril 1918. a. märgata enamlaste Eestist lahkumise tundemärke, ning paistis, et neil on sellega isegi suur rutt taga.

Sama 23. veebruari päeva õhtu eeli kohtasin leitnant Assmaniga, kes teatas, et õhtul tulla koosolekule Riigi pangamajja (nüüd asub seal Eesti Pank) vististi staabi vormeerimise asjus.

Kui õhtul sinna läksin, olid seal juba paljud ohvitserid koos ja ustel seisid isegi postid, et sisse ei pääseks mitte kutsutud.

Kohe peale iseseisvuse manifesti väljakuulutamist asuti kaitseväe staabi loomisele ning sealsamas kirjutati ka esimene päevakäsk staabi vormeerimise ja sõjaväe kokkukutsumise asjus. Päevakäsk kirjutati kellegi ohvitseri (vististi staabi-kapten Erich Grossbergeri) seljal, sest ei olnud laudu ega toole. Pliiatsiga kirjutatud päe-

vakäsu kavale tegi samas tindiga parandused Päästekomitee liige (praegune Riigivanem) härra K. Päts. Selle päevakäsu sisu ja algkuju on järgmine:

Eesti Vabariigi
Komitee Päevakäsk.

Kõik ~~enese~~ sõjaväelased ja
eestlased kes 1913 aastal
ja hiljem liisku võtsid
ning teenistusse on vastu
võetud, peavad 1
elavtsins 1. a. Eesti sõja-
väe jaagudesse, ^{kuus nädal} ~~ah~~ pe
Eest. jalaväe diviisi
staabi ilmnema
Kes ühendatud ajans
ei ilmn, see ^{tunnistatakse} saad
sõjaväe jaagiks ^{entale}
toomistatud ja laugel
kõigeväljama koostise
alla. sõjakohtu alla

Tallinn

25/12/1918

Eesti Vabariigi Komitee
liikmed K. Päts
F. Wilms
K. Kruus

24. veebruaril 1918. a. leitnant Assmani ülesandel läksime kella 8 paiku kapten Grossbergeriga Toompeale endisse Kuber-

Eesti Päästekomitee 1918.

K. Konik.

K. Päts.

J. Vilms.

mangu kantseleisse ja valisime sealt staabi jaoks kaks ladina- ja ühe venekeelse tähestikuga kirjutusmasina ning muud kantseleimaterjali. Ladusime selle kraami sõiduvõimehele ja viisime Narva maanteele nr. 50-a majja, kus varemalt asus Peeter Suure Merekindluse Komandant, ja mis määrati nüüd staabi asukohaks. Maja oli juba enamlaste poolt jäetud maha.

Viisime masinad ja muu kraami majja ja seadsime lauad ja toolid tubades kohale, mis olid paisatud enamlastelt segamini rutulise lahkumise tõttu.

Samal päeval lõuna paiku tulid saksa sõjaväed Tallinna ja üks väikene komando

asus ka staabi majja, mis jäigi sinna ööbima.

25. veebruari hommikul staapi minnes leidsin, et sakslased olid viinud juba ühe parema ladinakeelse tähestikuga kirjutusmasinatest ära, kuid selle peale vaatamata töötasime ikka tasapisi edasi.

Tuleb tähendada, et 24., 25. ja 26. veebruar kulusid sakslastega vahekordade selgitamiseks. 27. veebruariks olid sakslastega vahekorrad niivõrt selged, et staap võis hakata täie hooga tööle.

Staabi ülemaks määrati kapten (nüüd kindralmajor) Reek ning 28. veebruaril ilmus Eesti Sõjavägede staabi päevakäsk nr. 1.

B. M.

Staabi ajaloolisest kujunemisest.

A. Traksmann.

Staap kui juhtimist teostav organ juhi juures on aegade kestel läbi elanud suuri muudatusi. Ta kujunemine on olnud kõige tihedamini seotud üheltpoolt sõjaväe enese organisatsioonilise arenguga, teiselt poolt nende funktsioonidega, mis staabil on tulnud täita juhtimise organina.

Staap primitiivsemal kujul ei olnud muud kui mõned inimesed — ohvitserid ja ametnikud — juhi juures, kes, täites juhi isiklike käske ja korraldusi, abistasid teda juhtimise teostamisel. Neil ohvitseridel ja ametnikel puudus muidugi igasugune eriettevalmistus staabitöö alal, samuti staabil endal puudus omaette organisatsioon ja ka — ülem. Kuid

üks põhimõte oli maksev algusest peale, nimelt: juht valis omale lähemaid abilisi juhtimise alal isikute hulgast, keda ta tundis, kelle võimeid ta oli näinud ning keda ta seepärast usaldas. Staabid sellisel primitiivsel kujul on eksisteerinud kõikide aegade sõjavägedes, olles sama vanad kui sõjaväed ise. Andmeid selle kohta leiame nii vanade klassikaliste armeede kui hiljem idas ja läänes tekkivate sõjavägede suhtes. Meile tuntud suurused — Aleksander Suur, Julius Caesar, Hannibal j.n.e. ei saanud ometi mitte läbi ilma ordonanz-ohvitserideta, kuigi nende viimaste ülesanded olid kõige algelised.

Esimese Eesti diviisi ja Eesti Sõjavägede väeosade ülemaid.

Kindralmajor Ernst Põdder (†)

1. ja 3. Eesti (Tallinna Eesti eraldi) polgu ülem 1917—1918.

Kindralmajor Johan Unt (†)

2. Eesti polgu ülem 1917—1918.

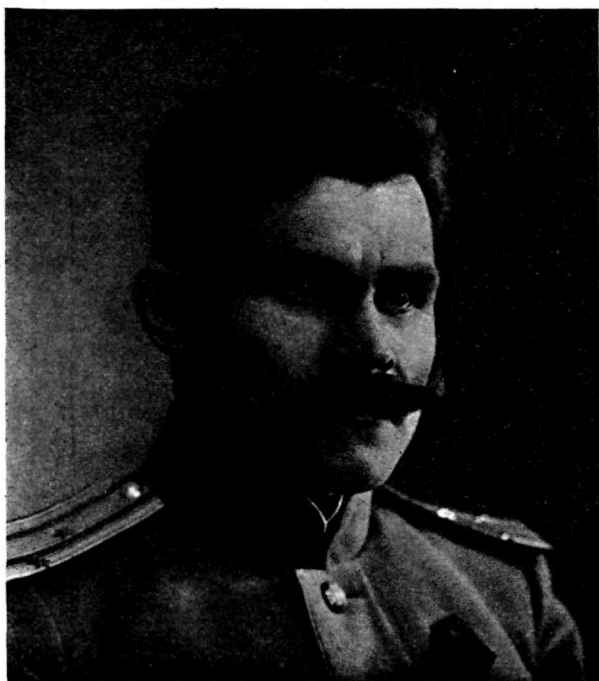
12. ja 13. sajandil Mongoolia suurriigi ja sõjavägede juht Tšingis-Khan, Temudšin, omas enda juures juba võrdlemisi kindlakujulise staabi, mille liikmed kutsuti „jurt-dži“ (sõnast jurta — telk, ka vanker, mis näitab, et esimeseks ülesandeks Tšingis-Khani staabi tegelastel oli laagrite ja voori korraldamine). Järgult arenedes jurt-dži'te ülesanneteks mongoolia sõjaväes kujunes vastase luure rahu- ja sõjaajal, rännakute korraldamine, eriti kolonni-juhtide kohuste täitmine, laagri-asukohtade valik ja korraldamine, eriti Tšingis-Khani enda ja teiste kõrgemate juhtide telkide asukohtade määramine. Tšingis-Khan nõudis, et põllukultuuriga rahvaste maal, nagu näiteks Hiinas, mongoolia sõjaväe laagrid asetuksid kaugel viljaväljadest, et viimaseid alal hoida. Ei ole kahtlust, et Tšingis-Khani ja tema järeltulijate kolossaalse edu põhjuseks võitluses Hiinaga ja Euroopa riikidega muuseas oli just asjaolu, et sõjavägede juhtimine oli rajatud kindlale alusele. Kuulsa Euroopa vallutaja Batõi lähi-

maks abiliseks — staabiülemaks — sõja operatiiv-küsimuste alal oli Subedei, kelle plaanide järele teostus tegelikult tolaegsete Vene vürstide, Ungari ja Poola allaheitmine.

Vanad vene annaalid märgivad nimetusi, nagu „putniki“ — teejuhid, „stanovštšiki“ — laagrite korraldajad, „storozestavtsõ“ — luure korraldajad, „posõlnõe voevodõ“ j.n.e. Kõik need isikud kuulusid endiste vürstide juhtide lähemate abiliste hulka juhtimise alal, moodustades tema staabi.

Lääne-Euroopas juba 10. sajandil kutsutakse ellu n. n. marssali amet. Marssali esialgseks ülesandeks oli kuninga-väejuhi hobuste ja tallide valitsemine, siis ratsaväe juhtimine, hiljem vägede korraldamine rännakuks ja lahinguks, luure- ja julgestusteenistuse korraldamine, laagrite asukohtade valik j.n.e. Seega nii idas kui läänes staabi esialgsed funktsioonid on kandnud peamiselt majanduslikku iseloomu, suundudes vaid järkjärgult operatiivalale.

Esimese Eesti diviisi ja Eesti Sõjavägede väeosade ülemaid.

Res.-kolonel Peeter Kann.

3. Eesti polgu ülem. Praegu Riigikohtu liige.

Alalise sõjaväe tekkimisega Lääne-Euroopas kujunesid kindlaimelised staabid kõigepealt polkude juhtimiseks, mis omakorda oli eeskujuks kogu armee juhtimise korraldusele. Nimelt loodi landsknechtide polkude juures polgu kortermeistrid, kuna armee juhtimist korraldas n. n. kindral-kortermeister. Kortermeistrite ja marssalite instituut ongi olnud selleks algkujuks, millest on arenenud sõjavägede ja väekoondiste staabid, nagu neid näeme praegu. Ometi võib üldiselt konstateerida, et kõigis Euroopa riikides isegi veel 18. sajandil staapide organisatsioon kandis alles improvisatsiooni iseloomu ja nende ülesanded juhtimise teostamisel olenesid täielikult selle juhi iseloomust ja ettevalmistusest, kelle juures staap töötas. Veel Friedrich Suur Preismaal lõi oma sõjaplaani ise ja teostas selle ka ise. Mõte ja tegu tol ajal polnud veel mitte lahutatud, kuigi Friedrichil ei puudunud kaastöölised staabi näol. Kuid Preismaal juba pärast 7-aastast sõda kutsutakse ellu kool akadeemia näol juhtide ja staabitegelaste ettevalmistamiseks. Prantsusmaal revolutsioon ja sellele järgnev suure korsikase fenomenaalne tegevus, tõstes esiplaanile rida andekaid kõrgemaid juhte, nõudis erakordset ka nende lähemalt abilistelt — staabitegelastelt. Meie kõikide silme ees on Napo-

Res.-kolonel Hendrik Vahtramäe.

4. Eesti polgu vormeerija ja esimene ülem 6./19. XII 1917 kuni Eesti vägede laialisaatamiseni, aprillis 1918. Praegu Tallinna-Haapsalu Rahu-kogu esimees.

leoni staabiülema Berthier' kuju, keda traditsiooniliselt võetakse koguni staabiülema eeskujuna. Berthier on Napoleoni lahutamatu kaaslane 1796. a. kuni 1813. a. Kuid niivõrra palju kui teab avalikkus Napoleonist, tema isikust ja tegevusest, niivõrra vähe tuntakse siiski laiemates ringkondades tema staabiülema Berthier't. Ometi ei ole kahtlust, et näiteks Itaalia sõjakäigu tegelikuks ettevalmistajaks ideeliselt ja koguni läbiviivaks 1800. a. oli Berthier, mitte Bonapart, kuigi loorberid langesid täiel määral viimasele. Siin paneme tähele huvitavat nähet sõjaajaloos, kus staabiülema isik avalikkusele kaob täielikult juhi isiku kõrval. See nähe prantsuse sõjaajaloos on kujunenud traditsiooniliseks kuni kõige viimase ajani. Auahne Bonapart juba oma iseloomu tõttu ei püüdnudki kuidagi lasta välja paista oma lähema kaastöölise Berthier'i isikut. Võib olla, et Suur Juht täiel määral hindas Berthier' töö tähtsust alles siis, kui viimane 1814. a. tema juurest oli lahkunud. Vähemalt laseb seda välja paista Napoleoni järgnev märkus pärast Waterloo lahingut 1815. a.: „Kui mul oleks olnud Berthier — ma poleks olnud löödud!“

Esimese Eesti diviisi ja Eesti Sõjavägede väeosade ülemaid.

Kindralmajor G. Jonson.

Eesti ratsaväepolgu ülem 1918. Kindralstaabi ülema abi.

Napoleoni sõjategevus andis prantsuse sõjaväele määratu suure ja väärtusliku materjali muuseas ka vägede juhtimisse ja staabi-teenistusse puutuyate küsimuste uurimiseks. Huvitaval kombel seda uurimistööd just prantsuse sõjaväes pärast Napoleoni tehakse siiski hoopis vähe, kuigi juba 19. sajandi alul kutsutakse ellu eriline staabi-teenistuse kool (école d'application d'état-major) tulevaste staabitegelaste ettevalmistamiseks. Töö koolis kujuneb teoretiseerimiseks ja upub paberliste šabloonide ja käskude tehnika õppimisse. Tagajärg on meile kõigile tuntud 1870.—1871. aastate katastroof, mille peamiseks ja tähtsamaks süüdlaseks tuleb lugeda täie õigusega armee peastaapi.

Preisi ja hiljem Saksamaa armee juhtimise ja staabi-teenistuse kujunemine 19. sajandil on seotud kolme tegelase nimega. Need on: Šarnhorst, Klausevits ja Moltke. Väärrib allakriipsutamist, et ükski neist isegi ei ole kunagi midagi ise seisvalt juhtinud, vaid on olnud ainult staabiülemateks teiste juures. Väljapaistev tõsiasi staabitegelaste mõjust sõjaajaloos, mis ühtlasi iseloomustab sakslaste arusaamisi ja toekspidamisi staabi-ülemate ülesannetest vägede juhtimisel.

Väljapaistvaks kujuks staabitöölise hul-

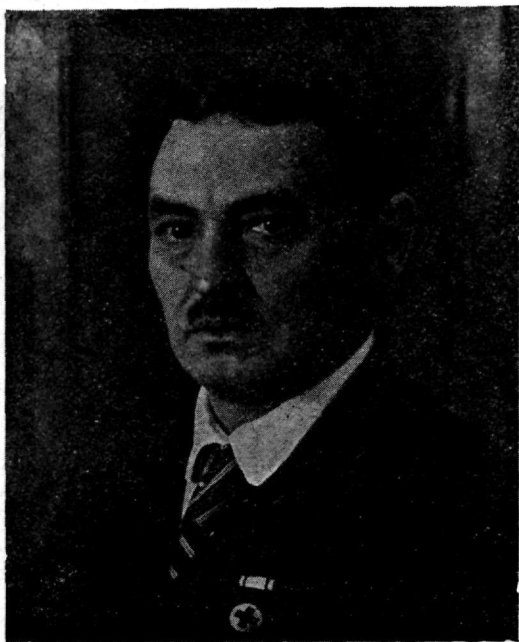

Polkovnik J. Rosenbaum.

Eesti tagavarapataljoni ülem 1917—1918.

gas Preisimaa vabadusevõitluses 19. sajandi alul oli ka Gneisenau — Sileesia armee juhataja Blücheri staabiülem 1813. a. ja hiljem. Idee ühineda inglasega pärast õnnetut Ligni lahingut kuulub Gneisenauale, samuti mõte jälitada löödud prantsuse armeed kuni viimase hingetõmbuseni. Blücheri-Gneisenau kaksikjuhtimine on ühtlasi ideaalseks eeskujuks selle kohta, kuidas juht ja ta staabiülem on kutsutud üksteist vastastikku täiendama juhtimise alal. Gneisenau on nimetatud ajaloos armee mõistuseks, Blücher — armee südameks. Mida kavatses Gneisenau, seda teostas Blücher äärmise energiaga ja visadusega. Mõistus ja tahe täiendasid siin üksteist ühise eesmärgi teenistuses. On üldiselt tuntud Blücheri järgnev väljendus, mis kõlab peaaegu anekdoodina. Kord, pöördudes teda ümbritsevate ohvitseride poole, Blücher küsinud neilt: „Mu härrad, kes teist võib suudelda oma pead?“ Kui kõik vastasid eitavalt, astus Blücher Gneisenau juurde märkusega: „Aga mina võin suudelda oma staabiülemat.“

Kuningriiklik Saksamaa, kus vanemateks juhtideks olid kuninglikult soost võrsunud isikud, kes oma isiklikelt võimetelt sageli ei vastanud oma ülesannetele, vajas suure algatusvõimega, iseseisvalt teotsevaid staabiülemaid. Nende vaimliseks isaks oli Moltke, vanem, kelle elutööd sel alal kroonis

Dr. Hans Leesment.

1. Eesti diviisi ja Eesti Sõjavägede ülemarst
6./19.XII 1917—1.III 1918.

1870.—1871. a. võit! Järgnevad näited sellest sõjast iseloomustavad saksa staabitegelaste töö põhijooni:

— 6. augusti hommikul V armeekorpus staabiülem, kes, oma juhi äraolekul, olles kindel, et tema algatus kiidetakse heaks viimase poolt, annab korpusele käsu pealetungiks, algatades sellega täiesti iseseisvalt Frös-willeri lahingut, mida armeejuht sel päeval veel ei tahtnudki.

— 14. aug. ooberstleitnant Brandenstein, armee peastaabi jaoskonna ülem, kes, läkitatud 1. armee juurde, vastu armeejuhi kavatsusi, on Bory lahingu algatajaks.

— 15. augustil X armeekorpus ülem ooperstleitnant v. Caprivi veenab oma juhti saata 5. ratsadiviisi luurele Vionville ja Rezonville suunas, kuna armee juht prints Karl oli soovinud koondada kogu oma ratsaväe Maasi peale. Järgmisel päeval sama staabiülem, olles nõutanud oma ülemuselt luba minna isiklikult koos selle ratsadiviisiga, kõvendab teda suurtükiväega ja viib ta lahingusse Rezonville juures, kuhu hiljem kisub kaasa omal algatusel kogu X korpuse.

Selliseid näiteid saksa staabiülemate ja staabitegelaste aktiivsusest ja iseseisvast talitusviisist 1870. a. sõjas võlgustua lugematul hulgal. Enamasti nende algatuste tulemuseks oli edu, sest et vastaspool — prantsuse juhtimine osutus täielikult teovõimetuks. Selle põhjuseks oli peamiselt

prantsuse staabitegelaste ettevalmistamatus, kui ka vanemate juhtide pahatahtlik suhtumine oma lähemaisse abilistesse. Selle iseloomustamiseks järgmine näide:

18. augustil Saint Privat juures lahingu algades marssal Bazaine'i staabiülem kindral Jarras ilmub viibimata marssali juurde korralduste saamiseks. Marssali ja staabiülema vahelkord oli äärmiselt külm, sest kindral Jarras oli määratud marssali juure vastu viimase tahtmist, millega marssal nõustus ainult keisri isiklikul nõudmisel. Marssal annab staabiülemale käsu lahkuda ja oodata ära sündmusi, nõudes, et viimane lahingu ajal jätkaks erilise hoolega eeltöid ettepanekute tegemiseks vanemate ohvitseride auastmeis kõrgendamiseks, töö, millega stabül oli olnud ametis kogu hommikupoolse päeva. Pärast lõunal marssal Bazaine ratsa sõidab rindele. Staabiülem tahab teda saata, kuid marssal tähendab, et temale ei ole staabiülemat sugugi tarvis; ta jäägu parem kohale ja jätkaku oma tööd ülenduste asjus. Öhtul marssal tagasi tules ei kõnelenud sõnagi oma staabiülemaga. Viimane õisi saadab mõned ohvitserid koguma andmeid sündmustest rindel. Kolades ümber täielises teadmatuses, need ohvitserid staabist pöörduvad mõnede rivijuhtide poole, kellega juhuslikult puutuvad kokku ööpimeduses, suurendades sellega veel enam väeosade pahameelt ja vaenu staabi vastu.

Staabi kujunemine 19. sajandi teisel poolel, pärast 1870.—1871. a. sõda, kõigis Euroopa manderriikides sünnib peamiselt Saksa vägede mõjutusel. Artikli kitsad piirid ei võimalda seda kujunemist jälgida üksikuis riikides, kuigi see pakuks tõsist huvi. Massiliste vägede juhtimise korraldamine osutus suureks probleemiks, mille lahendamiseks kõigis riikides enne maailmasõda tehti ära suur töö. Selle töö raskuspunkt kõigjal oli suundunud küllalt rohkearvulisele kvalifitseeritud juhtide ja nende lähemate abiliste — staabitegelaste — kaadri loomisele, kusjuures staabitöölise ettevalmistamise alal kõigis riikides olid kujunenud järgmised põhimõtted:

- isikliku valiku alusel leida staabitööliseks kõige kohasemaid ohvitseride;
- anda valituile tugev sõjateaduslik haridus, mis teostus Kõrgemates Sõjakoolides ehk akadeemias;
- korraldada staabitöölise teenistuskäik niiviisi, et nad saaksid põhjaliku praktilise staabitöö ühes tugeva rivilise staažiga juhtimise alal väeosades.

Maailmasõja kogemused on näidanud, et staabid oma ülesandeid kõigis tähtsamates riikides täitsid üldiselt täiesti rahuldavalt.

Staabitöölise ettevalmistuse nivood suures läbilõikes võib lugeda kõrkjal enam-vähem ühesuguseks, kusjuures need omapärsed traditsioonid, mis igas riigis ajalooliselt olid kujunenud, jäid püsima ka Maailmasõjas. Maailmasõda näitas ühtlasi veel kord, et vägede ja väekoondiste juhtimine modernsõjas ei ole mõeldav ilma selle kollektiivse organita, mida meie nimetame staabiks. Võiks tuua palja markantseid näiteid staapide tööst ja tegevusest Maailmasõjas. Piirdume vaid mõne üksikuga.

Piirilahinguis 1914. a. Ardennides Saksa V armeekorpusse parem tiib osutus 21. augustil täiesti lahtiseks. Üks selle korpusse staabi ohvitseridest, kapten Wachenfeld, saab ülesandeks sõita lähema, paremal asuva, diviisi staapi (25. res. diviis XVIII res. korp.) Anlieri, et paluda seda diviisi muuta oma suunda 22. aug. rohkem lõunasse, tulles sellega lähemale V korpussele. Kapten Wachenfeld jõuab Anlieri kesköö paiku. Diviisiülem kindral Torgany on nõus rahuldama naabri soovi, kuid XVIII korpusse ülem, kelle käest

Eesti Sõjavägede Staap 1918. a.

Keskel E. sõjavägede ülem kindralmajor A. Larka, brigaadiülem kindralmajor A. Tõnisson ja staabiülem al.-polk. N. Reek.

Saksamaa suhtes pruugib nimetada vaid kahte nime — Hindenburg, armee staabiülem keisri juures alates 1916. a., ja Ludendorff — peakortermeister Hindenburgi juures, — et mõista peastaabi tähtsust ja tööd mitte ainult Saksamaa, vaid kogu Kesk-Euroopa koalitsiooni sõjategevuse juhtimisel. Saksa staabitegelased ka Maailmasõjas ei kohkunud tagasi omal algatusel enda kätte võtmast väekoondiste juhtimist lahinguväljal, kui olukord seda nõudis. Tuletame meelde kas või sama Ludendorff'i tegevust 1914. a. Liège'i kindluse vallutamisel. Ludendorff 2. armee peakortermeistrina, saadetakse kindral v. Emmich'i juure, viimase tegevust k o k u k ö l a s t a m a armee juhatusel edaspidiste korraldustega. Ööl vastu 6. augusti Ludendorff satub ühe kolonni juurde, kes liigub Liège'i suunas. Tekib mingi peatus. Ludendorff omal algatusel haarab enda kätte kolonni juhtimise ja ööpimeduses viib kolonni esimesena läbi kindluse fortide vöö.

Aktiivsus ja isiklik algatus oli saksa staabitöölise juhtsõnaks ka Maailmasõjas.

küstiti selleks luba telefoniteel, lükkas naabri soovi tagasi, ettekäändel, et see ei olevat kooskõlas saadud käsuga. Kapten Wachenfeld ei lepi selle lahendusega. Omal algatusel ta jätkab öösi oma sõitu XVIII korpusse staapi, kus kell 0200 kannab oma ülema soovi ette kindral Pritzelwitz'ile. Viimane pärast kapten Wachenfeldi isiklikku ettekannet veendub, et avaldatud soov on põhjendatud, ning olles küsinud telefoniteel armee nõusoleku, teeb korralduse liikumissuuna muutmiseks rohkem lõunasse.

Kapten Wachenfeldi talitusviisi sideohvitserina antud juhul tuleb lugeda kõigiti eeskujulikuks. Tema isiklik algatus, võib öelda, päästis korpusse 22. aug. raskest olukorrast. Kolades ümber öösi Anlieri metsades, Wachenfeld eksis mitu korda täielises pimeduses, kaotades ühtlasi teise auto, mis teda saatis (sakslastel oli Maailmasõjas kombeks staabist läkitatud sideohvitseridele anda kaasa kaks sõidukit). Kuid ettevõtlikku ohvitseri ei heidutanud ei ebaedu kindral Torgany juures ega takistused teel. Tundes, et ta teot-

Kaitsevägede staabiülem ja tema lähemad kaastöölised 6.XII 1932.

Seisavad (vasakult): Kolonelleitnant H. Freiberg, I osakül; kolonelleitnant K. Laurits, II osakül; major J. Kasak, III osakül; kolonelleitnant O. Plaks, IV osakül; kolonelleitnant M. Tuisk, V osakül. Istuvad (vasakult): Kolonel J. Prei, topo-hüdr. osakül; kolonel J. Järver, kavstabülli abi; kindralmajor J. Põrvand, kavstabülli; kolonel A. Traksmann, VI osakül.

seb juhilt antud ülesande vaimus, kapten Wachenfeld omal algatusel püüab võita kõik ta kistused, mille tulemuseks ongi edukad tagajärjed.

Mitte vähem aktiivsust ja teovõimet Maailmasõjas näitasid üles ka prantsuse staabid, nii puht staabitöö alal, kui juhtide lähemate abilistena juhtimise alal lahinguväljal.

9. septembril pärast lõunat meie näeme 9. armee staabiülemat lieutenant-colonel Weygandi Mondemont kõrgendikul valmistamas ette 42. diviisi vastukallaletungi, vastavalt kindral Fochilt saadud direktiividele. Armee staabi ülema abi on Troyes korraldamas ühe jalaväe diviisi väljalaadimist. Kõrguni 2. büroo ülem commandant Naulin on sõitnud maastikule, et esijärgus asuvailt osadelt saada kiiresti andmeid vastase tegevusest. Sama aktiivselt on tegevuses armeele alluvate väekoondiste staabid. Tuletame meelde, et Marne'i lahingus seitsmest diviisist, mis kuulusid 9. armee koosseisu, 2 kaotavad oma staabiülemad surnutena. Üks neist, commandant Jette, 17. diviisist, 5. sept. keskööl on esijoonel organiseerimas segiläinud osi, 6. sept. ta samuti oma ülemusega viibib lahingu esijoonele väga ligidal, 7. sept. tundes

vajadust kontratakeerida vastast Aulnizeux külas, esineb omal algatusel sellekohase soovivaaldusega diviisiülema ees, ning olles saanud loa, organiseerib ise kallaletungi. Kui kallaletung hiljem ei arene küllalt edukalt, asub ise kallaletungiks määratud kompanite juhtimisele; viies oma ettevõtte läbi äärmise energiaga. Langeb lahingus. Kuid küla vallutatakse, ja see väike edu, nagu selgub, toob võrdlemisi suuri segadusi sakslaste kavatsustes.

Üks joon prantsuse staapides torkab siiski silma ka Maailmasõjas. See on, et siin staabiülema isik kaob avalikkuse ees täielikult juhi isiku kõrval. Kui avalikkuse sama hästi tunneb Ludendorffi kui Hindenburgi, siis ta hoopis vähe teab Weygandi — marsal Fochi staabiülemat. Ka ajalugu vististi ei selgita meile kunagi täiel ulatusel selle inimese töö ja tegevuse tähtsust Fochi staabiülemana. Prantsuse staabi impersonaalsust iseloomustab vast kõige paremini järgmine näide:

Teatavasti 1916. aasta lõpul kindral Joffrei asemele ülemjuhatajaks määrati kindral Nivelles, sest parlamendis ja valitsuse ringkondades oli läbi löönud vaade, nagu suu-

Kaitsevägeade Staabi ohvitseridekogu juhatus 1932. a.

Seisavad (vasakult): Major Lango, major E. Mõrladt, major Taalder. Istuvad (vasakult): Kolonelleitnant H. Treiberg, kolonelleitnant M. Tuisk (esimees), kolonelleitnant Maasing.

daks viimane kiiremini saavutada otsustavaid tagajärgi. Kindral Nivelles koostab uue, väga julge pealetungi plaani, mida keeldub muutmast ka hiljem, kui sündmuste edaspidine areng selle plaani teostamise teeb vägagi küsitavaks. Hiljem, kui kavatsatud pealetung luhtub väga raskete kaotustega prantslastele, kõigil on mulje, et õnnetu plaani peamiseks autoriks oli ülemjuhataja staabi 3. büroo ülem, kolonel Renouard. Viimane tagandatakse kohalt ning saab üldise hukkamõistu osaliseks. Nagu nüüd selgunud, kannatas kolonel Renouard siiski täiesti ilmsüütult. On kindel, et 3. büroo pooldas algusel täiel määral mitte kindral Nivelles, vaid kindral Joffrei hoopis tagasihoidlikumat tegevusviisi. Kolonel Renouard oma vastuväited kindral Nivellesile plaanile oli võtnud kokku pikemas esitises, mille kandis ette isiklikult uuele ülemjuhatajale. Kuid viimane ei aktsepteerinud kolonel Renouardi vastuväiteid ning jäi oma otsuse juurde, vaatamata sellele, et 3. büroo ülem otse oli palunud küsimus võtta veel kord kaalumisele. Niipea kui oli selgunud, et ülemjuhataja otsus on lõpulik, kogus kolonel Renouard oma büroo ohvitserid kokku ja teatas: „Mu härrad, sellest hetkest alates 3. büroo plaane ja ideid ei ole enam olemas, vaid meie kõi-

kide jaoks on olemas vaid üks pealetungiplaan, s. o. ülemjuhataja oma. Mida meie isiklikult sellest plaanist ka ei mõtleks, peame ometi kõik tegema, et seda plaani ellu viia!“

Hiljem, kui ülaltähendatud plaani teostamise tagajärjed kujunesid katastroofiliseks kogu Prantsusmaale, kolonel Renouard, truu prantsuse traditsioonidele, ei esinenud mitte oma väidetega avalikult, vaid oma vaikimisega tunnustas end ise solidaarseks oma ülemusega.

Mis puutub vene staapidesse Maailmasõjas, siis üldiselt peab tähendama, et saabitegelased siin olid kasvatatud isikliku algatuse ja iseseisva teotsemise vaimus. Endise vene sõjaväe vanemad juhid ei seisnud sageli oma ülesande kõrgusel, milline asjaolu loomulikult veeretab staabi tegelaste vastutuse väekoondiste juhtimistöö peaskusse. Kui staapide töös endises vene sõjaväes Maailmasõjas tuli ette negatiivset, nagu muuseas, seda võib leida ka teistes sõjavägedes, siis väga palju, suure andekusega ja oskusega, tehti seal ka positiivset tööd, sageli väga rasketes tingimustes.

Alljärgnevad näited, mis toodud meie vanemate juhtide tegevusest endises vene

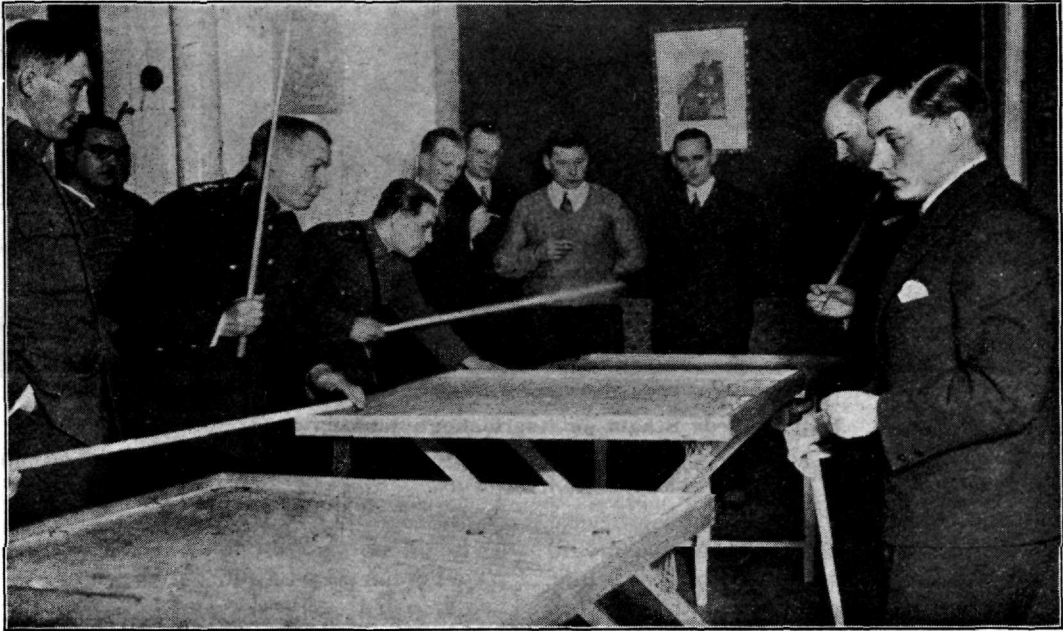
sõjaväes, on selles mõttes küllalt iseloomustavad.

Meie sõjavägede ülemjuhataja Vabadussõjas, kindral Laidoner, iseloomustab oma tegevust kindralstaabi ohvitserina järgmiselt: „Maailmasõja alul 1914. a. teenisin III Kaukasuse armeekorpusse staabis noorema kindralstaabi ohvitserina operatiivalal. Korpuse ülemaks oli kindral Irman, täiesti venestunud sakslane, ohvitser, väga väikese sõja-

kus sellele: „Kus te' sellega lähete, kindralstaabi ohvitser — ei seda ei saa; kes siis korpuse juhtimise alal peab töötama — teie ometi seda ei suuda. Kindralstaabi ohvitseril on oma ülesanne ja selle täitmisel teda segada ei tohi“.

Teine näide.

Harilikult õhtul, pärast teadete saabumist rindelt, minu ülesandeks oli koostada operatiivkäsk edaspidiseks tegevuseks. Olles

Kaitsevägede Staabi ohvitseridekogu liikmed korona võistlusel.

lise haridusega, kuid suurte kogemustega juht, kes teenistuse eest Vene-Jaapani sõjas kandis 3. järgu Georgi risti. See juht hindas väga kõrgelt kindralstaabi ohvitseri tööd, jättes sealjuures meile täieliku võimaluse töötada iseseisvalt omal algatusel. Selleks paar näidet.

Vana rivijuhina kindral Irman alalõpma ta sõitis ringi väeosades, tutvunedes olukorraga kohapeal. Teda saatsid harilikult tema kaks isiklikku adjutanti, mõlemad riviohvitserid. Kuna olukord liikuv sõjas oli sageli väga segane, siis kindral oma saatjatega eksis pahatihti, sattudes koguni võõrastesse väeosadesse; ühel juhtumil pidi sattuma isegi vangi. Sel puhul üks adjutantidest kord oli tähendanud: meie harilikkude riviohvitseridena orienteerume üldises olukorras halvasti; seepärast oleks parem, kui võtaksite endaga kaasa kindralstaabi ohvitseri. (Tol ajal korpuse staabis teenis kokku 5 kindralstaabi ohvitseri — staabiülem, vanem adjutant ja 3 nooremat ohvitseri.) Kindrali mär-

sellega valmis, läksin stabüli ülesandel korpuse ülema juurde ettekandega. Harilikult kindral, käsuga tutvunenud, tähendas: „Väga hea ja ka hästi redigeeritud; kuid nüüd valvake ka hästi, et käsk saaks korralikult täidetud, sest ka täitmise eest kannate vastutust Teie.“ Vastasin sellele mõnikord poolnaljades: „Ei, eksellents, vastutus on ikkagi Teie peal, see on juba seadus.“ Kindral tähendas selle peale:

„Tean seda, et vastutust seaduse ja Keisri ees kannan mina — teengi seda, sest vastutust ma ei karda. Kuid teadke, ega ma üksinda ei suuda jälgida kõiki, mis tehakse; Teie, kindralstaabi ohvitserid, peate minule selles abiks olema, kandes vastutust samuti kui minagi, kui mitte seaduse ees, siis südametunnistuse ees igatahes.“

Pean juurde lisama, et kuskil oma teenistuse ajal endises Vene sõjaväes sõjaajal pole ma näinud nii head koostööd juhi ja staabi vahel kui selles korpuses. Korpuse juhtimine andis tõesti väga häid tagajärgi,

15. aastapäeva puhul mälestab Kaitsevägede Staabi Ohvitseridekogu manalasse varisenud kaasvõitlejaid.

LANGENUD EESTI VABARIIGI JULGEOLEKU KAITSEMISEL.

Kolonelleitnant **Herman Rossländer** 1. 12. 24.

SURMA SAANUD TEENISTUSE KOHUSTE TÄITMISEL.

Major **Helmuth Ibrus** 05. 03. 30.

SURNUD:

Kapten Jaan Riisenberg	17. 03. 22.
Lipnik Ilmari Sardo (Lindebaum)	21. 04. 22.
Kolonelleitnant August Kilk	15. 07. 22.
Lipnik Roman Ubakivi	25. 11. 22.
Kapten Richard-Voldemar Kent	09. 06. 24.
Kolonelleitnant Johann Kalm	22. 09. 25.
Leitnant Jakob Mottisse	13. 11. 25.
San. kindralmajor Verner Zoega-Mannteufel	14. 03. 26.
Kindralmajor Gustav Kunnos	17. 08. 26.
Kolonelleitnant Johan Mey	05. 04. 27.
Kapten Oskar Pulst	15. 04. 27.
San. leitnant Aleksander Veermann	30. 06. 27.
Kolonel Jaan Rink	30. 07. 27.
Kapten Julius Jürgenson	13. 10. 27.
Kolonelleitnant Gustav Maser	29. 04. 28.
Major Rudolf Rokk	17. 02. 30.
San. kolonelleitnant Oskar-Friedrich Lepp	18. 08. 30.
Kolonelleitnant Oskar Mamers	06. 10. 30.
Major Oskar Jalajas	21. 12. 30.
Kolonelleitnant Johan Schmidt	02. 02. 31.
Major Nikolai Krimp.	15. 05. 31.
Mereväe-leitnant Johan Jungermann	03. 06. 31.
Kolonel Siegfried-Leopold-Teodor Pinding	16. 07. 31.
Kindralmajor Ernst Pödder	24. 06. 32.

sest III Kaukasuse korpus sõja alul loeti üheks paremaks terves Vene sõjaväes. Korpuse ülem sai autasuks Georgi mõõga briljantidega. Kui hiljem tekkis kavatsus võtta ette dessantoperatsioon Konstantinopoli vallutamiseks, siis selle teostamiseks määrati

III korpus kindral Immani juhatusel. Kuid sellest kavatsusest tõmmas kriipsu läbi sakslaste läbimurre Gorliči all, kuhu korpus visati."

1915. aastal meie kaitsevägede staabiülem, kindral Tõrvand, tol ajal staabikapten, oli

Grupp Kaitseväge Staabi ohvitseridekogu liikmeid võimlas. Esireas vasakult kolmas Kaitseväge staabiülem kindral J. Tõrvand.

vanemaks adjutandiks 9. Siberi kütidiviisis, täites ühtlasi ajutiselt staabiülema kohuseid. Juulikuus s. a. diviis oli pidamas raskeid taandumise lahinguid Ostrolenka raioonis. 28. juulil pärastlõunal diviis, olles 36 tunni jooksul maha käinud 60 km, pärast paaritunnist peatust, asub kaitsepositsioonile, ülesandega kaitsta Zambrovo teedesõlme. Diviisi rinne 9–10 km. Diviisil on side põhjapool V korpusega, kuid lõuna-naaber — I kütibrigaad ei ole veel jõudnud kohale. Seega tiib lõunas on lahtine. 29. juuli hommikul kella 8–9 paiku sakslased, toetatud kerge ja raske suurtükiväe tulega, alustavad pealetungi. Vastase surve suundub peamiselt just diviisi lahtisele tiivale, mis koondatud suurtüki- ja jalaväe tule all satub väga raskesse seisukorda. Teated sellest saabuvad diviisi staapi keskpäeva paiku. Kapten Tõrvand palub divülilt luba sõita kohapeale, et vastavalt olukorrale teha korraldusi seisukorra parandamiseks. Sõites rindele, stabiil möödub diviisi varust vasakul tiival (2 komp.) ning käsib sellel olla valmis tegevusse astumiseks. Rindel selgub, et vasaku tiiva rügement on juba taandumisel, kompanid, väsitavast taandumisest ja

ägedast vastase tulest põrutatud, on valguemas laiali lähemasse metsa. Sakslased on juba jõudmas välja suurtükiväe positsioonideni, võttes tule alla ühtlasi ainsa taandumistee Jablonka oja ülekäikudel, mille kaudu on veel võimalik viia tagasi suurtükiväge ja vooriosi. Naaber lõunapool — on passiivne, olles asunud kaitsele paar kilomeetrit taha poole kui see oleks olnud tarvilik, mille tõttu ta ei saa toetada 9. diviisi vasakut tiiba. Seisukord üldiselt diviisi vasakul tiival on kujunenud äärmiselt kriitiliseks. Kaalul on terve diviisi saatus. Selles olukorras kapten Tõrvand omal algatusel viib isiklikult vastulöögile diivisi viimase varu — 2 kompanit, andes ühtlasi käsu diviisi raskele suurtükiväe divisjonile kohale jääda, vaatamata vastase jalaväe tulele ning toetada vastulööki viimse võimaluseni. Vastulöök, suunatud läbi võsa vastase edasitungivate osade tiivale, kisub kaasa ka taandunud rügemendi osad. Tulemuseks on vastase tagasipaikamine vähemalt ajutiselt, mis võimaldab diviisile 29. juulil täita temale antud ülesande. Selle teo eest kapten Tõrvandile annetakse Georgi rist.

*1933. aastaks tellib ning loeb „Sõdurit“
iga elukutseline sõjamees!*

Vabadusesõja Mälestamise Komitee.

Eesti Vabadusesõja ja temas langenud kangelaste mälestamiseks on püstitatud õige suur arv kohapealseid mälestusmärke. Puhub seni veel suurem, üldriiklik mälestusehitis Tallinnas, mis sümboliseeriks ja kajastaks kogu eesti rahva kangelaslikku võitlust ja eneseohverdumist riikliku iseseisvuse ja vabaduse eest ning oleks kunstipäraseks kaunistuseks pealinnale. Selle suure ja tähtsa ülesande teostamine lasub Kaitseministeeriumi juures ellukutsutud Vabadusesõja Mälestamise Komiteel. Mälestusmärgi püstitamine Tallinna seisab päevakorral juba 1920. aastast, mil novembrikuul moodustati „Eesti Vabadusesõjas langenud kangelaste mälestamise komitee“, mille esialgsesse koosseisu kuulusid sõjaväe, „Ühistöö“, Eesti punase risti ning teatriseltsi „Estonia“ esindajad ja Tallinna linnapea. 5. detsembril sam. a. Tallinnas ärapeetud 24 seltskondliku organisatsiooni esindajate koosolek otsustas luua ülemaalse komitee, osakondadega linnades ja alevites. Mitmesuguste takistuste tõttu jõuti selle otsuse põhjal registreerida „Vabadusesõjas langenute mälestamise komitee“ põhikirja alles 29. jaan. 1923. a.

Põhikirja järele oli komitee ülesandeks „koondada kõiki riigiasutisi, omavalitsusi, organisatsioone ja kodanikke Vabadusesõjas langenud kangelaste vääriliseks austamiseks ja mälestamiseks.“ Komitee oli konstrueeritud nii, et selle liikmeks võis astuda ainult kohalikkude osakondade kaudu.

Ajutine keskjuhatus asus kohe põhikirjas ettenähtud ülesannete teostamisele. Tallinnas moodustati sama aasta veebruarikuul „Vabadusesõjas langenute mälestamise komitee Tallinna osakond“, kuhu astusid liikmeks 52 organisatsiooni ja 21 isikut. Osakond teostas, peamiselt korjanduste teel kogutud summadega, Tallinna kaitseväge kalmitu planeerimise ja ümberkorraldamise E. Kuusiku kavandi järele, mis nõudis kulusid 11.003,48 kr.

Mujal jäid põhikirjas ettenähtud kohalikud osakonnad asutamata leige osavõtu tõttu. Üksikutes linnades ja maakondades juba olemasolevad sellesihilised organisatsioonid ei soovinud liituda keskkomiteega. Sellepärast otsustati 1923. a. novembris pöörduda Vab. valitsuse poole palvega luua uus komitee sootu teistel alustel. 25. sept. 1925. a. Vab. valitsus kinnitaski „Vabadusesõja mälestamise kapitali“ põhimäärused (RT nr. 161/162 — 1925. a.), mis osaliselt muudeti ja

täiendati Vab. valitsuse otsusega 21. maist 1930. a. (RT nr. 42 — 1930. a.).

Põhimääruste järele on kapitali ülesandeks Eesti Vabadusesõja ja temas langenud kangelaste mälestamise jäädvustamine. Kapitali valitsemise organiteks on Vabadusesõja Mälestamise Komitee ja selle komitee juhatus. Põhikapitaliks määras vabariigi valitsus kapitali põhikirja alusel 30.000 kr., millest komitee käsutusse seni üle antud 10.000 kr. Kapitali suurenemine on ette nähtud toetusesummadest, annetustest, loteriidest j.n.e. Komitee koosseisu kuuluvad ametikohta järele: Kaitseminister, Riigikontrolör, Eesti panga president, Kohtu- ja Sise-, Hariduse- ja Sotsiaal- ning Majanduseministri abid, Kaitseliidu ülem ja kaitseministri nimetatamisel kolm vanemat kaitseväelast. Komitee liikme õigusi võivad kasutada: Eesti ev. luteriusu piiskopp, Eesti apostlikuusu mitropoliit, Kaubandus- ja tööstuskoja juhatuse esimees, Linnade ja Maaomavalitsuse Liitude esimehed, Tallinna linnapea, Eesti Punase risti peavalitsus, Börsikomitee, Eesti Vabrikandite Ühisus, Pankade Nõukogu, Eesti Ühistegelise Liidu, Asunikkude, Riigirentnikkude ja Talupidajate Põllumajanduseliidu, Eesti Põllumeeste Keskseksi, Vabaduseristi Vendade Ühenduse Keskjuhatus, Eesti Vabadusesõjalaste Keskliidu juhatuse, Reservsõjaväelaste ühingu ja Vigastatud Sõjameeste Ühisuse Keskjuhatuses esimehed, Naisorganisatsioonide Liidu juhatuse esinaine ja Ajakirjanikkude Liidu esimees.

Oma ülesannete teostamiseks võib komitee organiseerida kohalikke komiteid (linna- ja maakonnakomiteed) ja viimaste abikomiteid. Nende komiteede peamiseks ülesandeks on mälestusehitise püstitamiseks aineliste ressursside kogumine kohtadel. Komitee tegevust revideerib 3-liikmeline revisjonikomisjon (liikmed K. Soomberg ja dr. H. Leesment, üks koht praegu vakantne).

Komitee juhatuse moodustavad: Kaitseminister komitee esimehena, komitee abiesimees — abiesimehena ja komitee koosoleku valikul komitee kolm liiget, nendest vähemalt kaks tegevteenistuses olevat kaitseväelast. Komitee praegusse isiklikku koosseisu kuulub 28 isikut. Juhatuses esimees kaitseminister kindral A. Tõnisson, abiesimees Tallinna linnapea A. Uesson, laeka hoidja kindral G. Jonson, ametita juhatuse liige G. Vestel, sekretär major O. Kurvits.

Oma ülesannete teostamiseks on komitee moodustanud kaks sektsiooni: „M ä l e s t a m i s e k o m i t e e“

tusehitise püstitamise sektsioon" (liikmed kindral J. Laidoner, A. Uesson, E. Kübarsepp, kindral G. Johnson, piiskop J. Kukk) ja „Kapitali suurendamise sektsioon" (liikmed J. Puhk, J. Jaakson, H. Moorson, H. Lauri).

On asutatud järgmised kohalikud komiteed: Tallinna linnakomitee, Harju maakonnakomitee, Tartu maakonnakomitee, Viljandi maakonnakomitee, Lääne maakonnakomitee (ühine Haapsalu linnaga), Pärnu maakonnakomitee, Valga maakonnakomitee, Petseri maakonnakomitee (ühine Petseri linnaga). Nii puuduvad kohalikud komiteed mitmes maakonnas ja linnas, mis osalt seletatav sellega, et neis päevakorral on kohalikkude mälestusmärkide püstitamine, mille tõttu ei soovita luua paralleelorganisatsioone. Kohalikkude osakondade tegevus üldiselt ja eriti ainelistel ressursside muretsemisel on olnud õige tagasihoidlik. Suurem korjandusesumma (1.766.88 krooni) on saadud Harju maakonnakomiteelt. Suurem üksikannetus (2500 kr.) on saadud Eesti Vabrikantide Ühingult.

Kogu tegevuseaja vältel on Komiteel olnud sissetulekuid 46.878.59 kr., väljaminekuid 36.112.85 kr. Suuremaid väljaminekuid on nõudnud Tallinna komitee algatusel Tallinnas kaitseväe kalmistule arh. Edgar Kuusiku kavandi järele püstitatud monument (mausoleum), mis üldse maksma läinud 24.291.11 kr., sellest 22.620 kr. Vab. Mäl. Komitee summadest. Sissetulekute hankimiseks Vabariigi valitsuse loal väljalastud erilised Vab. Mäl. Komitee postmargid ei ole seni andnud loodetud sissetulekut, milleks kaasa mõjunud ka komitee end. sekretäri kv.-am. A. Päiti kuritegevus. Kavatsusel on komitee käsutuses oleva markidetagavara realiseerimine ja suurema loterii korraldamine.

Majanduslise tegevuse kõrval on komiteel tulnud lahendada Vabadusesõja mälestusmärgi ehitusekulude, püstitamiskoha, ehituslaadi ja ideekavandi küsimused. Ehitusekulud määrati alul kindlaks 300.000 kroo-

nile, kuid arvestades praegust majanduslikku surutist, on viimaks jäädud peatama 100—150.000-kroonilise eelarve piiridesse.

Mälestusmärgi püstitamiskohana on olnud kaalutlemisel Harjumägi, Vabaduseplats, Veneturg ja Lasnamägi Marienburgi juures. Püstitamine Vabaduseplatsile, Veneturule ja Lasnamäele nõuab võimalikult suure mälestusmärgi dimensioone ja järelikult ka suuri kulusid, mille tõttu kõige rohkem on pooldatud Harjumäge, kusjuures püstitatav märk ei tohiks liialt muuta mäe praegust ilmet. Küsimus on lõplikult otsustamata.

Mälestusmärgi laadi asjus on asutud seisukohale, et märk tuleb püstitada mitteutilitaarne, või äärmisel juhul osaliselt utilitaarne.

Mälestusmärgi kavandite saamiseks korraldati 1931. a. võistlus, millest võisid võtta osa aianult Eesti kodnikud. Võistlusele esitati üldse 18 kavandit, millest lõpuhindamiseks võistluse jury võttis 5 kavandit. 13. VI 1931. jury tunnustas II auhinna väärsaks arhitektide Elmar Lohki ja Edgar Kuusiku kavandi ja otsustas ostuteel omandada komiteele arhitektide Konstantin Bõlau ja Herman Bergi kavandi ning arh. Georg Saare kavandi. 14—20. juunini korraldati kujut. kunstn. sihtkapitali ruumes kõigi võistlusele esitatud tööde näitus.

Võistlus ei täitnud täiel määral lootusi, kuna ta ei andnud kavandit, mille järele võiks asuda mälestusmärgi püstitamisele kohe, või mis oleks ilma ümbertöötamata vahetumaks lähtekohaks lõpliku kavandi väljatöötamisele. Vastuvõetava kavandi saamiseks on otsustatud muu seas pöörduda otsused teatud arhitektide poole. Nii on seegi küsimus otsimise ajajärgus.

Komitee lähema tuleviku töökavas on järelikult lahendada mitu tähtsat põhiküsimust: leida väärsed mälestusmärgi püstitamiseks ainelisi võimalusi, kindlaks määrata märgi asukoht ja kavand ja kõikide nende küsimuste lahendamisel teostada märgi püstitamine. Töö selles sihis on käimas.

—s.

Kuna antakse teatud soodustusi (eriti reserolasile) väeosade (asutiste) kaudu „Sõduri“ tellijaile, palutakse vastavaid ülemaid mitte keelduda kaasabist tellimiste kogumisel.

Mõni sõna „Sõdurist“.

Kuivõrt kaitseväe kaader on huvitatud sõjakirjandusest.

Kaitsevägede staabi 15. aastapäeval on põhjust sõna võtta väikseks ülevaateks ka „Sõduril“, kuna teda toimetatakse Kaitsevägede staabis ja ta astub eelseisva aastaga XV aastakäiku.

I.

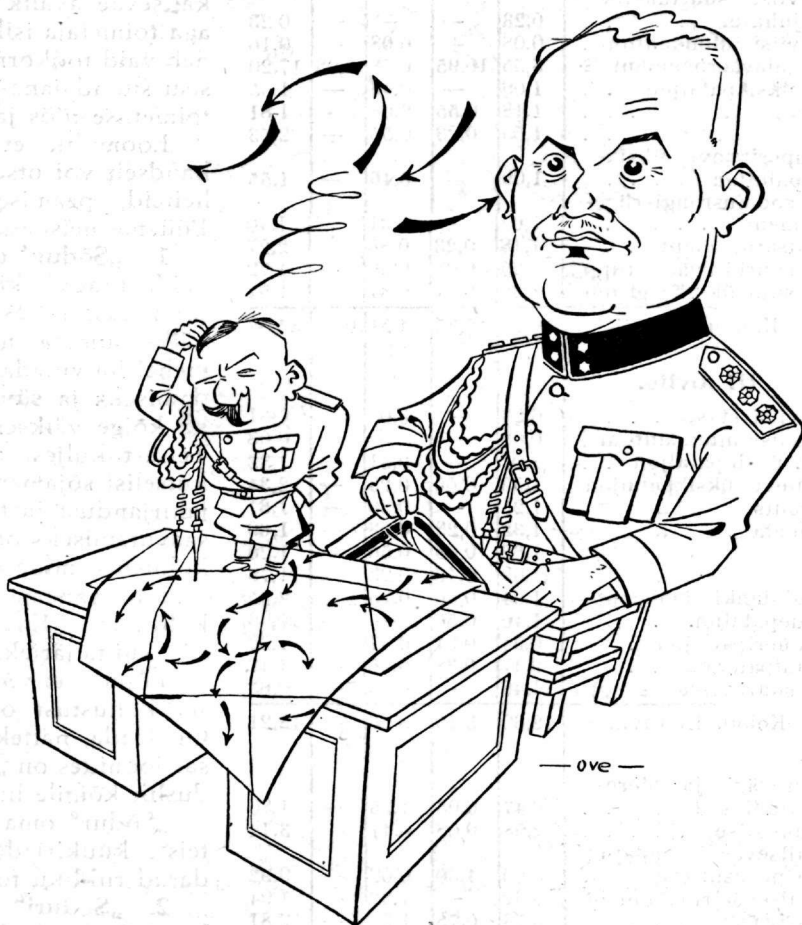
„Sõdur“ on meie kaitseväes ainus avalik häälkandja, kuna neid sellevastu meie naaberriiges on mitu (Poolas 30 ümber, Lätis 3 j.n.e.). Sõjakirjanduse tähtsus tänapäeval on suur. Ta on parim vahend hoida kursis elukutselisi sõjamehi kiiresti areneva sõjateadusega. Praegusaja eeskirjad oma põhimõtetega vananevad palju kiiremini kui varem aegadel, ning seda võib kompenseerida vaid sõjaajakirjandusega. Nende ridade kirjutajal oli juhus näha, kui üks väeosaülem tegi korralduse kaadrile võtta aluseks need ja need artiklid „Sõdurist“ teatud ala väljaõppeks (näiteks tankivastane tegevus j.n.e.). Sellepärast ei ole enam mõeldav elukutselisel teadlikul sõjameheljuhil (ohvitseril, allohvitseril) piirduda vaid maksvate eeskirjade tundmisega, vaid tuleb kogu aeg jälgida, veel rohkem, uurida ja süveneda sõjaajakirjandusse. Kuivõrt on see teadmine aset leidnud meie kaitseväe juhtkonnas, annab enam-vähem kujuka pildi alljärgnev tabel. (Lhk. 1242.)

Tabelist selgub, et „Sõduri“ lugejaskonna eesotsas sammub ohvitserkond — üle poole, kuna tunduvalt väiksema osa moodustavad allohvitserid — kõigest 22%, kuigi viimaste arv kaitseväes on väga tunduvalt suurem esimestest. Võrdlemisi suur on väeosade (asutiste) tellimiste %; viimased on peamiselt need, mis määratud sõdurkonnale lugemistubade või nurkade

kaudu. Õige pisikest arvu esitavad kaitseväes teenivad eraisikud.

Diviiside järele kujuneb pilt õige kirjuks. Esikohal esineb ülekaalukalt II diviis 34,08%, siis I ja III diviis, kuna viimasel kohal on merevägi ühes merekindlustega ja kaitseliit (1,8% ja 1%). Ohvitseride % diviiside järele on peaaegu võrdne, kuna üleriiklikust 22% protsendilisest allohvitseride lugejaskonnast kuulub 12% II diviisile ja viimasest (12%ist) 10% 7. jalaväerügemendile. Seega 7. jalaväerügement üksi annab üle Vabariigi poolde lugejad allohvitseridest.

Võrreldes ohvitseritellijaid suuruselt võrdsete väeosade vahel, saame enam-vähem ühtlase tellijaskonna, ainult üksikud väeosad

JAAN: „Korrrat, seisukorrrd on perrris s..., ekselents. Akadeemias õppisime, et lahingus esineb ikka kaks poolt, aga nüüd, korrrat, landesvehrrrr trrrrügib kolmandaks.“

JUHAN: „Pole viga, Jaan, küll me ajame asjad sirgeks.“

„Sõduri“ 1932. a. tellijate tabel protsentides.

Väeosad	Ohvitserid	Kaader all-ohvitserid	Väeasutise kulud	Eraisikud	Kokku
Kaitseministeerium	4,77	0,47	0,78	0,15	6,17
I diviis.					
Diviisi staap	0,62	—	0,15	—	0,77
Diviisi suurtükiväe juhatus	0,23	—	—	—	0,23
Diviisi intendantuur	0,07	—	0,07	—	0,14
1. jalaväerügement	3,91	1,95	1,17	—	7,03
4. üksikpataljon	1,25	—	0,23	—	1,48
5. „ „	1,78	0,23	6,07	—	2,08
1. soomusrongi rügement	1,79	0,08	0,31	—	2,18
1. suurtükiväe grupp	0,93	0,08	0,46	—	1,47
2. „ „	1,09	—	0,56	—	1,65
Kokku I diviisis	16,44	2,18	3,80	0,15	23,20
II diviis.					
Diviisi staab	0,62	—	0,23	—	1,85
Diviisi suurtükiväe juhatus	0,23	—	—	—	0,23
Diviisi intendantuur	0,08	—	0,08	—	0,16
7. jalaväerügement	5,55	10,95	0,78	0,08	17,20
2. üksikpataljon	1,09	—	0,46	—	1,55
3. „ „	1,18	0,55	0,08	—	1,81
8. „ „	1,55	0,23	0,55	—	2,33
Kuperjanovi üksikpataljon	1,09	—	0,46	—	1,55
2. soomusrongi rügement	1,09	—	0,31	—	1,40
Ratsarügement	1,18	0,23	0,86	—	2,27
3. suurtükiväe grupp	1,25	0,08	0,39	—	1,72
4. suurtükiväe grupp	1,32	0,31	0,31	—	1,94
Kokku II diviisis	16,23	12,35	4,51	0,08	34,08
III diviis.					
Diviisi staap	0,23	—	0,08	—	0,31
Diviisi intendantuur	0,08	—	—	—	0,08
10. üksikpataljon	1,01	—	0,31	—	1,32
Kalevi üksikpataljon	1,55	0,56	0,23	—	2,34
Scouts	1,25	—	0,56	—	1,81
Sakala „	1,32	0,23	0,08	—	1,69
6. „	1,62	0,08	0,56	—	1,26
9. „	1,09	0,46	0,23	—	1,78
Autotanki rügement	1,64	0,56	0,25	—	2,35
Sidepataljon	1,40	0,56	—	—	1,96
Pioneeripataljon	0,54	0,31	0,47	—	1,32
Vahipataljon	0,47	0,39	0,56	—	1,42
5. suurtükiväe grupp	1,40	—	0,23	—	0,63
Kokku III diviisis	12,60	3,15	3,56	—	18,21
Merevägi ja Merekindlused	0,47	0,08	1,25	—	1,80
Õhukaitse	2,58	0,08	0,47	—	3,14
Kaitseväe Ühendatud Õppeasutised	5,00	4,30	0,62	—	9,92
Kaitseväe ringkonnad	0,62	—	1,32	—	1,94
Piirivalve	0,78	0,78	1,25	—	2,81
Kaitseliit	0,39	—	1,65	—	1,02
Arsenal	0,08	0,08	0,08	—	0,24
Mitmesugused	1,09	—	1,32	3,29	5,70
Üldse kokku	56,00	22,00	18,50	3,50	100

jäävad teistest maha (6. üks. ptl., pion. ptl. ja vahipl., milledes tellijaid alla 1%); on ka väeosi, kus ei ole ühtegi tellijat-allohvitseri, või on ainult üksikud tellijad (2., 4., Kup., 10. ja Scouts üks. pataljonid, 2. soomusrongide rüg., 2. ja 5. srt. grupid j.t.). Üldse on vähe allohvitsere-tellijaid mereväes, õhukaitstes, piirivalves ja kaitsevärengkonnades.

Mida kõnelevad need nii lahkuminevad arvud lugejaskonna-kaitsevärejuhtkonna ja „Sõduri“ kohta? Milles on siis viga? Kas ei ole need puudused kõrvaldatavad? Katsume seda lühidalt selgitada järgmises osas, kus käsitleme ühtlasi ka „Sõduri“ tegevuse suunda ja edaspidiseid arenemisvõimalusi.

II.

Toetudes vanale tõele — ajakirja ja eriti sõjaajakirja väärtus oleneb intelligentsest lugejast ja intelligentsest kaastöolisest — on „Sõduri“ väärtus ja tase olenev kaitseväre ohvitseri ja allohvitserkonnast. Ta on kogu kaitseväre avalik ja ainus häälekandja, mitte aga toimetaja isiklik vaimutöö. Viimane esineb vaid töökorraldajana ja teatud määral ka sisu suundajana niivõrt, kuivõrt avaldub see toimetuse töös ja üldistes vajadustes.

Loomulik, et toimetusele on tulnud kas kaudselt või otseselt rida soove ja isegi etteheiteid, peamiselt „Sõduri“ mitte-lugejailt. Püüame neist osa tuua üldsuse ette.

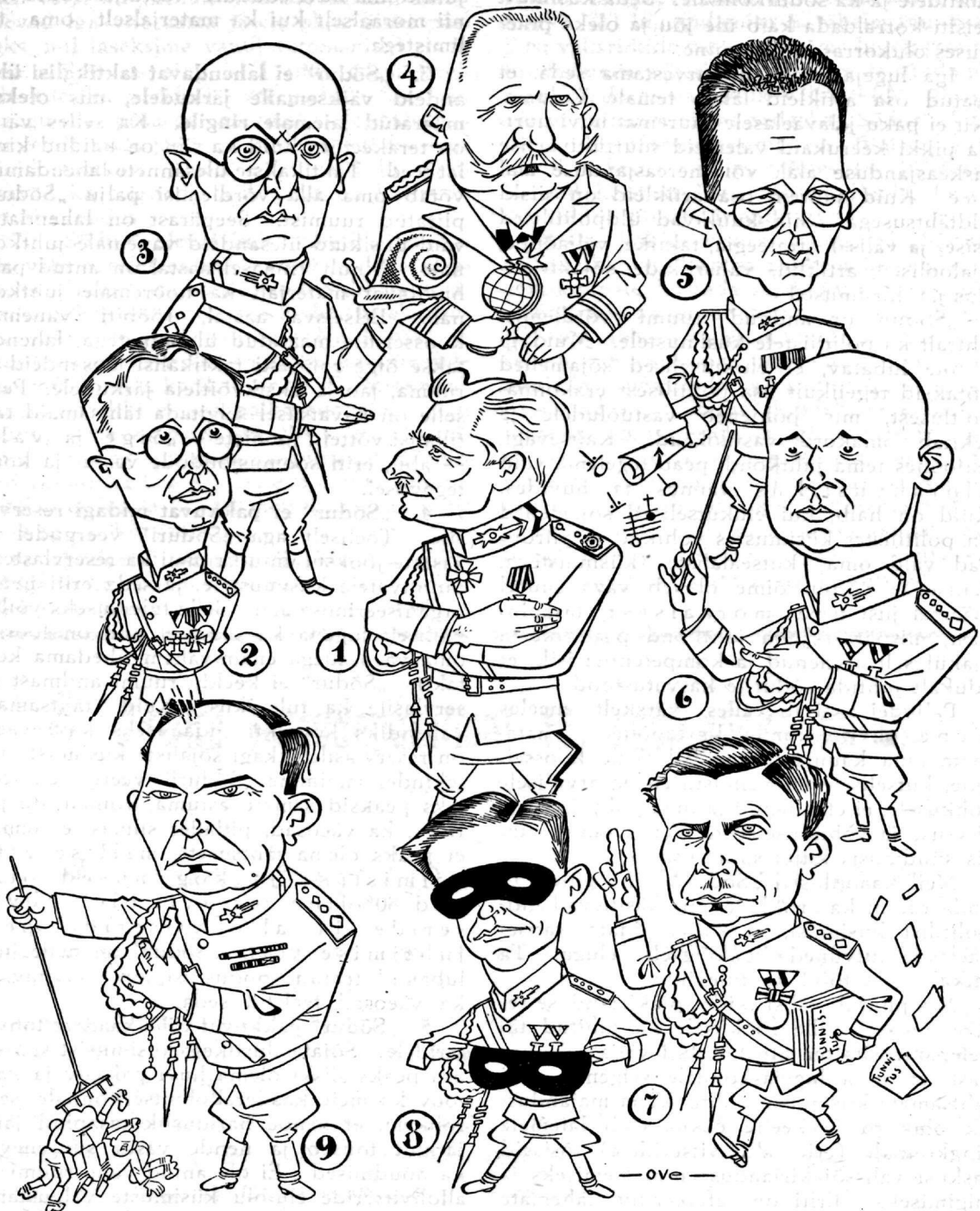
1. „Sõdur“ olevat tellimiseks kallid. See väide tundub küll rohkem kaebaja südame-tunnistuse rahustamisena kui tõsiasjana. See väike summa, mis tuleks elukutselisel sõjamehel loovutada oma kutsehariduse värskendamiseks ja süvendamiseks, ei peaks käima ka kõige väiksema palga saajale üle jõu. Teisest küljest on raske ette kujutada elukutselist sõjameest, kes alaliselt ei jälgiks sõjakirjandust just ka suurema produktiivsuse saavutamiseks oma alal. See on tema otsene kohustus, mille eest riik talle maksab palka.

Ühe vanema väeosa ülema arvamine selle kohta on: „Kaader seisab oma kõrgusel vaid siis, kui ta järjekindlalt jälgib sõjakirjandust.“

Lõpuks ei või unustada ka teatud moraalsed kohustused oma elukutse ajakirja vastu. On teada, näiteks, et hulgas üliõpilasorganisatsioonides on „Üliõpilaslehe“ tellimine sunnustlik kõigile liikmeile.

„Sõdur“ oma suuruse juures on võrreldes teiste kuukirjadega odavamaid, mis võimaldatud riikliku toetuse kaudu.

2. „Sõduri“ sisu ei olevat täies ulatuses lugejatele huvipakkuv. Selles väites on osalt tõtt. Kuid see on paratamatu nähe niikaua, kuni „Sõdur“ peab pakkuma materjali kõigidele väiliigele, mitmesuguse ettevalmistusega ja mitmesugustel auastmetel olevatele

- 1) Chef. „Rahuajal töö, töö, töö! Lahingus väiksema vaeva ja verrega maksimum edu.”
 2) „Punkt iga i peal olgu täppis.” 3) „Mu härrad, tigu on liiklemise sümbol.” 4) „Planeerin terve selle maamuna, kasutades viseerimise objektina vabriku „toro”. Kahjateb, et toiduks ei saa tarvitada makaronide asemel horisontaale, mis oleks üsna kerge ja tervislik. 5) „Operatsiooni idee on grandioosne probleem, kui konsekventselt stabiliseerub see kontseptsioon.”
 6) „Koostöö sümfoonia kõlagu forte-fortissimo väeliiges, väeosis, õppevahendis ja ... ajaloos.”
 7) „Vannun ja tõendan, mees tunnistuse taga on õige...” Ülendamise asju ajab ainult kord aastas, kuna alandamisi — iga kella ajal. 8) „Mul mardipäev on alati...” Hoollitseb teadete ja autähtede im- ja ekspordi eest. 9) „Mul pruugib ainult vilistada ja...” Kogub mehi ja organiseerib väge, ühinguid, seltse, liite, muuseume, elu- ja ajalugusid. Hasartselt viskab muna ja eelistab eriti bridge'i.

juhtidele ja ka sõdurkonnale. Seda küsimust teisiti korraldada käib üle jõu ja oleks praeguses olukorras killustamine.

Iga lugeja peab siin arvestama seda, et teatud osa artikleid läheb temale kaduma. Nii ei paku jalaväelasele suuremat huvi uurida pikki keerukaid valemeid suurükiväelise laskeasjanduse alal, või mereasjanduse alal j.n.e. Kuid suurem osa artikleid on siiski üldtähtsusega. Siia kuuluvad üldpoliitilised (sise- ja välis-), strateegia, taktika, väljaõppe, ajaloolised artiklid, välisriikide sõjakirjandus j. t. küsimused.

„Sõdur“ on andnud ruumi võrdlemisi ohtralt ka poliitilistele küsimustele. Muidugi ei ole lubatav, et elukutselised sõjamehed võtaksid tegelikult osa poliitilisest erakonnavõitlusest, mis põhjeneb vastuoludele ja tekitab omakord vastuolusid. Kaitsevägi, esijoones tema juhtkond, peab tegelema vaid üldrahvuslikus vaimus ja huvides. Kuid on halb, kui elukutselised sõjamehed on poliitilistes küsimustes võhikud ja piirduvad vaid oma kutsealalise küsimustega. Kaitseväge võitlusvõime oleneb väga suurel määrral just tema moraalsest tasapinnast, mis pärast juba juhtkond peab olema igakülgsest arenenud ja kompetentne isik, et edukalt juhtida sõdurite kasvatustööd.

Paljudel seisab alles värskelt meele Vene ohvitserkonna kurboolus. Vaatamata oma kaunis tublile isiklikule koosseisule, kutselisele ettevalmistusele ja arvulisele rohkusele, ei etendanud ta oma poliitilise passiivsuse ja võhikluse tõttu Venes rahva suuris sündmusis kuigi suurt osa.

Neil kaalutlustel „Sõdur“ on püüdnud anda ruumi ka artiklitele, mis käsitlevad üldpoliitilisi küsimusi, et kaasa aidata kaitseväljale tutvuneda igakülgsest eluga. Ta jätkab seda tööd ka tulevikus.

Mis puutub välisriikide sõjakirjanduse refereerimisse, mille rohkusele ka juhitud tähelepanu, siis on siin mindud välja seisukohast, et anda lugejaskonnale selgemat pilti tähtsamate küsimuste kohta, kuna majanduslik olukord ja keelte oskus teeb laiemale ringkonnale (eriti allohvitseridele) tõsiselt raskusi välissõjakirjanduse muretsemiseks ja jälgimiseks. Eriti on refereeritud lähemate naabrite sõjandust, mis tarbekorral vajalik kokkukõlastatud koostöök.

Kokkuvõttes „Sõdur“ meie ainsama häälekandjana püüab vastu tulla kõikide väeliskide soovidele, andes võimaluse piires ruumi igale üldtähtsusega küsimusele. Ta tahab selleks, kui majanduslik seisukord vähegi seda lubab, veelgi suurendada oma kausta ning lasta välja igal nädalal üks number. Siin jällegi kõik oleneb sellest, kuivõrt suur on

juhtkonna huvi „Sõduri“ vastu, toetades teda nii moraalselt kui ka materjalselt oma tellimistega.

3. „Sõdur“ ei lahendavat taktikalisi ülesandeid väiksemaile järkudele, mis oleksid määratud laiemale ringile. Ka selles väites on terake tõtt, kuid ka siin on käidud kindlat teed. Taktikaliste ülesannete lahendamine võtab oma alla võrdlemisi palju „Sõduri“ piiratud ruumist. Seepärast on lahendatud vaid üksikuid ülesandeid vanemale juhtkonnale. Ainult viimasel aastal on antud palju huvitavat materjali ka nooremale juhtkonnale. Eelseisval aastal, rööbiti vanemale kosseisule määratud ülesannetega, lahendatakse õige rohkesti taktikalisi ülesandeid ka rühma, jao ja üksikvõitleja järkudele. Peale selle on kavatsusel selgitada tähtsamaid taktikalisi võtteid jooniste — „õige“ ja „vale“ — abil, eriti soomusjõudude vastu ja koostegevusel.

4. „Sõdur“ ei pakkuvat midagi reservlasile. Tõeliselt aga „Sõduri“ veergudel on aastate jooksul antud ruumi ka reservlastesse puutuvatele küsimustele, ja seda eriti nende organiseerimise alal. Selle tulemuseks võibki näiliselt lugeda ka seda, et nad on loonud oma väeosadega enam-vähem tihedama kontakti. „Sõdur“ ei keeldu ruumi andmast reservlasile ka tulevikus. Kuid tähtsamaks vahendiks kontakti pidamiseks kaitsevägega on reservlasile ikkagi sõjaliste küsimuste järjekindel jälgimine „Sõduri“ veergudel. Selleks peaksid samme astuma, võimaluste piires, ka väeosad, pidades silmas, et temale ei peaks olema tähtsusetu, millise ettevalmistuse ja kogemused omaavad 80%line reservis olev ohvitseride ja allohvitseride pere juhtimise alal. „Sõdur“ on neile juba lubanud teatud soodustusi, on soovitatav, et ka väeosad teeksid seda.

5. „Sõdur“ pakkuvat vähe kaaderallohvitseridele. Sõjateaduslikest küsimusist suurem osa peaks siiski olema huvi pakkuv ja kasu toov ka meie kaaderallohvitserkonnale, seda rohkem, et nende hariduslik tasapind järkjärgult tõuseb ja nende vastu suurenevad ka nõudmised. Ei ole antud vähe ruumi ka allohvitseride eluolu küsimuste valgustamiseks, mis jätkub ka tulevikus, kui allohvitserid tunnevad ka ise rohkem huvi „Sõduri“ vastu. Kahjuks avaldatav tabel näitab seni vastupidist pilti.

6. „Sõdur“ andvat liig palju ruumi väeosade aastapäevade puhul. Iga väeosa (asutis) moodustab kogu kaitsejõust omaette teraviku, kel on oma ajalugu ja teened Eesti iseseisvuse võitluses. Vanad veteraanid kaovad, neid asendab noorem generatsioon,

Meil välja kujunenud traditsioonilised aastapäevad iga viie aasta järele olgu siiski päevaks, mil laseksime vanul veteraanidel elada oma mälestusis ning neid anda edasi järeltulivaile ka „Sõduri“ veergudel. See on praegu ka peaaegu ainumaks võimaluseks kangelastegude jäädvustamiseks, mil ka suur riiklik tähtsus. Need mälestused kindlasti aitavad ka selgitada, kui kallid on kättevõidetud vabadus.

7. „Sõdur“ olevat **kuiv, ametlik, pakkudes vähe meelelahutust**. Tuleb pidada mees, et „Sõdur“ esijoones taotleb ikkagi sõjateaduslikke eesmärke, pakkudes meelelahutust vaid võimaluste piires. Kuid siiski on antud võrdlemisi rohkesti ruumi ka viimasele illustratsioonide, karikatuuride ja vestete näol. Kuid kaugeltki ei pea paika etteheide, nagu „Sõdur“ esineks vaid ametliku häälekandjana. „Sõdur“ on peaaegu piiramatult andnud ruumi ka ühe kui teise puuduse selgitamiseks, et hoida kõrgel meie kaitseväge head nime nende kõrvaldamiseks.

8. „Sõduris“ olevat palju kirjutisi välisriikide kohta. „Sõdur“ on tõesti järjekindlalt märkinud naaberriikide ja teiste sõbralike

riikide tähtpäevi, taotledes seega kahte eesmärki: 1) lugupidamise ja tähelepanu avaldust välisriikide vastu ja 2) oma lugejaskonna tutvustamist välisriikide tähtsamate sündmustega. Seda teevad kõik välisriikide sõjaajakirjad ja teisiti ei saa seda ka „Sõdur“. Vastastikusel informatsioonil on liiategi suur riiklik tähtsus. Selles mõttes on „Sõduril“ loodud kontakt Läti, Soome, Poola, Leedu j. t. riikide sõjaajakirjandusega.

Kõike kokku võttes, näeme, et „Sõdur“ püüab ikka rohkem ja rohkem läheneda lugejaskonnale, levitada vajalikku kutseteadust, elada kaasa kaitseväge muredele ja rõõmudele, jälgides alaliselt ta elunähteid; sealjuures ta esineb rahvuslikuna puht kutse ajakirjana, taotledes peamiselt sõjateaduslikke eesmärke. „Sõdur“ loodab, et kaitseväge juhtkond ohvitseride ja allohvitseride näol ei keeldu tulevikus oma toetust nende eesmärkide saavutamiseks. Loodetavasti ka toetajate ring võtab tulevikus ühtlasema pildi ja ei kordu nähe, kus üks väeosa toetab „Sõdurit“ peaaegu võrdselt diviisile. Seda kohustab ka meid ühte perre kuuluvus!

A. La —

4. üksiku jalaväepataljoni 15. aastapäeva puhul.

4. jalarügemendile — 4. üksikpataljonile.

NELJANDALE jalarügemendile langes osaks haruldane au — esimesena astuda võitlusse Eesti iseseisvuse eest.

Neljas jalarügement oli see, kes viibimata Vene punaväele vastu astus, kui see oma jala meie iseseisvaks kuulutatud Kodumaa pinnale tõstis. Tema valas esimesena verd vaba Eesti eest.

Neljas jalarügement pidas mõnda aega ainuüksi vaenlasega võitlusi. Tema kaitses otsemat ja suurimat sõjateed, mida mööda olid suunatud vaenlase peajõud meie Kodumaa ja selle kõige tähtsama keskkoha — pealinna — pihta.

Võideldes vaenlase suurte jõudude vastu, ei kaotanud 4. jalarügement pead ega langetanud usku võidu sisse, vaid avaldas igal soodsal maastikuesemel visat vastupanu, taandus ainult hädalise vajaduse korral — samm sammult, kindlas lahingukorras — kuni järgmise soodsa esemeni.

Säärase tegutsemisega pidas ta kaua vastast kinni, võitis aega, hoidis maad ja andis võimalust uute väeosade loomiseks ning vastulöögi korraldamiseks — meile soodsas maastikuolukorras.

Neljas jalarügement on Vabadusesõjas algusest kuni lõpuni võidelnud haruldase kohusetunde, tulise isamaarmastuse, piiramata ohvrimeelsuse ja kiiduväärse eduga. Ta on oma nime kuldsete tähtedega raiunud Vabadusesõja ajalukku. Ta on ka rahuaja olukorras suure hoole ja eduga töötanud ja auga oma parimate kaasvõitlejate kõrval asunud. — Neljas jalarügement võib sügava rahuldustunde ja uhkusega oma senise töö peale tagasi vaadata.

Soovin juubilarile tema 15. aastapäeva puhul, et ta ka tulevikus alati valmis oleks kodumaad kaitsma samase ohvrimeelsuse, vapruse ja eduga, kui seda teinud ajaloo suurpäevil, Vabadusesõjas.

Tallinn, 25. 11. 32.

S. Jönisson kindraemajor,
faktseminister.

4. EESTI JALAVÄEPOLK

6./19. detsembrist 1917. a. kuni 5. aprillini 1918. a.

Reservkolonel H. Vahtramäe.

I Eesti jalaväe diviisi aj. ülema kohustest äärmiselt kindralstaabi polkovnik J. Sootsilt avaldati 6./19. detsembril 1917. a. esimese käsukiri diviisi vägedele. Samal päeval polkovnik J. Soots käskis minul asuda 4. Eesti jalaväe polgu vormeerimisele.

Olin tol ajal Haapsalus I. Eesti polgu III pataljoni ülemaks ning käsu saamiseks kutsuti mind diviisi staapi Tallinna. Alul vaidlesin minu määramisele vastu, seletades, et kuigi olen kolm aastat sõjaväljal juhtinud roodu ja ka pataljoni ja mitu korda löönud välja sakslasi kaitsekraavidest, olen aga polgu staabi ja kantselei töös vilumata. Polkovnik Soots rahustas mind seega, et polgu majanduseülemaks tuleb vana vilunud sõjamees polkovnik Limberg, kes võib olla mulle kantselei töös nõuandjaks. Polkovnik Limbergi tundsin ja tema majanduseülemaks tulek andis mulle julgust juurde tööle asumiseks; tema teadmisi ja vilumust tuli hiljem mul alati kasutada. Aga siiski ei annud tol korral polgu kantselei küsimus südamele rahu ning seepärast sõitsin tagasi 1. polku ning polguülema polkovnik Põdderi loal valisin 8—10 vilunud kirjutajat, kes soovisid vabatahtlikult tulla üle 4. polku. Minu ettepanekul diviisiülem

ülendas kaks kirjutajat kohe sõjaväeametnikkudeks; neist Raabe nimetati polgu asjaajajaks, Vainaga polgu laekahoidjaks.

Jõudsin Rakverre 12. või 13. detsembril, päeval, mil enamlased katkestasid seal maakonnaavalitsuse tegevuse, sundides lahkuma maakonnaavalitsuse esimeest M. Juhkami ja sekretäri A. Anderkoppi. Minu 1. polgust kaasavõetud kirjutajad, kuulda saades maakonnaavalitsuses asetleidnud sündmusest, haarasid püssid kätte, ajasid järgmisel päeval enamlaste valitsuse maakonnaavalitsusest välja, võtsid enamlaste Rakvere võimuse mehel Linderil revolvri käest ja olevat ähvardanud tuntud naisenamlast A. Leetsmanni maha lasta. Kirjutajate samm lõpes seega, et Linder polgu staapi ilmus ja oma revolvrit tagasi nõudis, vihaselt seletades tema ja teiste vastu tarvitatud vägivaldast. Linderile anti ta revolver tagasi ja ta teotses Rakveres 24. veebruarini 1918. a.

Polguülemana selgus mulle kohe, et kantseleitöö on enamvähem kõrvalise tähtsusega ja et peaülesanne on võimule pääsenud enamlastele mitte alla anda ja kaitsta Virumaad Vene väeosade riisumiste ja rüüstamiste vastu; oktoobrikuust saadik 1917. a.

Nimetaksin 4 üksiikut pataljoni

Viru väeosade - Viru pataljoniis;
 tema esimene ühikaja 4 polku vorminuti
 Rakveres ja kehtes Virumaal revolutsiooni-
 demoraliseerunud neni väeosade tüüs =
 tarinisti vastu; tema teine ühikaja
 4 regiment astus Narva ees esimesena
 mõitluse Virumaal, tungivalt enamlaste
 vastu ja jäi Kuni vabaldussõja lõpuni
 vapramas võitmas kehtijana; Siin
 Keskkoht juhivi on saanud järeast
 vabaldussõda 4 üksiikut pataljoni asukohtas,
 Kuni ta julgelt valvud vabariigi julgole
 eest. - Aapralo Viru väeosade -
 4 üksiikut pataljoni. Tema 15 aastat
 pahal 1000-in üsarnist õnn!

24. 11. 32.

J. Lahtimäe

asus Virumaal lõunarindelt sinna ümberpaigutatud 49. korpus, kes oli õige demoraliseerunud ja korralage.

4. polgu aluskaadriks määrati Tartu tagavarapataljoni ja 3. Tallinna Eesti eraldispolgu Virumaal asuvad roodud, kes olid Viru maakonnaavalitsuse poolt varem nõutud kaitseks Vene väeosade riisumiste vastu. 3. jaanuaril 1918. a. määrati 4. polgu koosseisuka Paides asuv 2. Eesti polgu III pataljon, kes jäi ka 4. Eesti polgu III pataljoniks.

Rakveres asusid I ja II pataljoni ja kompanid, osa roodusid oli paigutatud maale. Vaivara ümbruses asus 8. rood terve koosseisus ja Püssi jaama ümbruses 6. rood terve koosseisus. Teistest roodudest oli vähemate salkadena mehi saadetud mitmele poole kohalikkude elanikkude palvel kaitseks venelaste vastu. Kaitset rüüstamiste ja enamlaste ülevõtmiste vastu võtsid sõdurid tõsiselt ja ei jäänud löömata ka lahingud. Kõkkupõrkkes 6. roodu ja punakaartlaste vahel Püssis sai surma kolm punakaartlast; Rahklast lasti maha üks Vene sõdur; Palmse mõisas pidas lipnik Eiland 15 sõduriga mitu päeva lahingut punakaartlastega, kes tahtsid üle võtta mõisat. Julge väljaastumine venelaste vastu mõjus nende peale nii võrt, et nad tõsiselt kartma hakkasid eestlasi ja eestlaste pealetungi kartusel valvepostidki

välja panid. Et eestlased julgesid venelastele vastu panna, see oli korpuseülemaagi arvamisega viinud, et 4. Eesti polk suurelt osalt koosneb ohvitseridest, millise küsimusega korpuseülema ka minu poole pöördus, kui korpuse komitee minu käest „Põhja“ võõrastemaja ruume nõudis ja mina kindlasti ära ütlesin komiteele.

Nagu kõik teised Eesti polgud, oli ka 4. E. polk enamlastele teravaks pinnaks silmas. Ehkki kõik võim oli enamlaste kätte läinud ja neil oli võimalus kihutustööks, polgu lõhkumiseks ja ülevõtmiseks, ei läinud see neil siiski mitte korda ja polk jäi lõpuni enamlastevastaseks. Said küll valitud polgu ja roodu komiteed ja polgu komissar, aga komiteed ja komissar olid just valvel enamlaste kihutustöö vastu. Polgu komitee koosnes ohvitseridest ja polgu komissariks oli lipnik R. Kleis (praegu keskkooliõpetaja Tartus). Enamlased katsusid mitu korda pealesuruda üleimate valimist, mis neil aga korda ei läinud. Enamlaste poolehoidjaid sõdureid oli polgus vähe ja nad ei pääsenud võimule. Väikse salga enamlaste poolehoidjate sõdurite abil õnnestus enamlaste võimule mehel Lindreil küll arreteerida ohvitseri ja üheks ööks paigutada Rahukogu ruumi; sündis see ühel õhtul jaanuarikuu lõpul või veebruarikuu alul, mil ohvitserid minu poolt

olid käsutatud ohvitseridekogu ruume „Põhja“ võõrastemajja nõupidamiseks enamlaste kihutustöö vastu polgus. Üks enamlaste poolehoidja sõdur oli salaja ukse kaudu ohvitseride nõupidamist pealtkuulanud ja jooksnud Linderi juurde, kes ilmuski salgaga arreteerima ohvitseri. Järgmisel päeval sõdurite nõudmisel vabastati kõik ohvitserid.

Veebruarikuul, kui enamlased olid jõudnud arvamisele, et polku pole lõhkuda ja üle võtta kerge, andsid nad käsu polgu laialisaatmiseks ja sõdurite kojulaskmiseks. Käsk anti edasi ühes salajase teatega, et seda ei tule täita. Varsti peale selle pidid enamlased Eestist lahkuma sakslaste saartelt maaletulekul. Rakverest lahkusid enamlased 24. veebruaril ja ühes nendega ka 49. korpuse staap. Jaamast lahkumisel oli enamlaste ja 4. E. polgu sõdurite vahel tulevahetus, kus sai surma lipnik Masing. Korpuse ülem kindral Saveljev andis enne ärasõitu mulle jaamas tunnistuse, millega mind määrati Rakvere garnisoni ülemaks.

Järgmisel päeval, kui enamlased olid lahkunud, maakonnakomissar T. Kalbus teatas avalikult, et Maapäev on kuulutanud Eesti iseseisvaks vabariigiks.

Sakslaste saartelt maale tulekul taganes suur osa Vene väeosi Venemaal Rakvere ja Virumaa kaudu. Taganemisel rüüstasid venelased, võttes kaasa paremaid hobuseid ja muud varandust. Et venelasi takistada rüüstamises, võttis 4. E. polk neilt ära relvad ja sundis tagasi andma hobused ja muu rõõvitud varanduse. Nii viisi kogus polk oma le hulga sõjalist varustust juurde, muuseas mitu patareid suurtükke. Venelaste puistamises olid eriti agarad ratsakomando ja omakaitse Rakveres, 6. rood Püssis ja 8. rood Vaivaras.

Enamlaste lahkumisel Tallinnast kaasavõetud pantvange katsus 4. E. polk päästa raudtee lõhkumise läbi rongi kinnipidamisega Püssi jaama läheduses. Raudtee parandati aga kiiresti lahkujate poolt ära ja katse ei õnnestunud. Pantvange oli 100 ümber, nendest kolmandik sakslasi, kõik teised eestlased. Eestlaste hulgas olid ka kindral A. Tõnisson, kindral G. Jonson, endine rahaminister L. Sepp, advokaat K. Baars, nootar Seen ja palju teisi tuntud isikuid, sakslaste hulgas parun Dellingshausen, von Lilienthal, von Schulmann j.t. Need pantvangid hiljem vabanesid enamlaste käest ja võisid kodumaale tagasi pöörata Brest-Litovski rahulepingu põhjal.

Keskpäeval, 27. veebruaril jõudsid sakslased Rakverre; sakslased ei tunnustanud

meie poolt väljakuulutatud erapoolestust ja polk sai kohe käsu neile välja anda kaks kuulipildujat enamlaste jälitamiseks. Järgmisel päeval olid sakslased Rakveres juba täielikud peremehed, ilmusid nende päevakäsud ja 4. E. polgule anti käsk linnast kolida seminari ruumesse; linna raiooni lubati jääda ainult polgu staabil, kellele ära määrati ka asukoht. Maakonna valitsuse esimehe M. Juhkami algatusel käis saatkond, kuhu kuulusid M. Juhkam, A. Andrekopp, polkovnik E. Limberg ja mina, rittmeister Redlich'i juures saamas andmeid poliitilise seisukorra kohta. Rittmeister Redlich seletas, et temal on küll teada Eesti iseseisvaks kuulutamine, kuid saksa sõjaväeülemus ei tunnusta seda; poliitilisteks läbirääkimisteks puuduvat temal tarvilikud volitused, lisas juurde, et maksmas on ainult Saksa „sõjadichtatuur“.

Sakslaste sissetulekuga jäi elu polgus vaikseks, hakkas sisemine korraldustöö. Ehk küll polk vaikselt ennast ülal pidas, hakkasid kohalikud sakslased, kes polgult varem kaitset palusid ja said, polgu peale kaebama, et seal valitsevat enamline vaim, olevat karta kokkupõrkeid saksa sõduritega, puuduvat distsipliini ja sõdurid panevat toime rüüstamisi, ettetuues kaht sakslaste sissetulekul asetleidnud juhtu, mil 4. E. polgu sõdurid olevat kiskunud Rakveres Hoffmani majalt maha saksa lipu ja haavanud revolvrüst üht saksa sõdurit. Kes lipu tõeliselt maha kiskus, jäi mulle teadmataks; saksa sõdurit, kes oli olnud toores, haavas üks tiseriõpilane, kelle sakslased lasksid maha. Komandeerija kindral v. Seckendorff andiski märtsikuul käsu 4. E. polgult ära võtta relvad. I Eesti diviisi ülema kaudu esitasin kindral v. Seckendorffile pikema saksakeelse kirjaliku seletuse kõige kohta, äramärkides, et kaebused aluseta ja et 4. E. polk on kaitsnud maad rüüstamise vastu ja selle eest saanud kiita Saksa brigaadikindralilt. Lubasin vastutuse võtta enese peale, et kokkupõrkeid saksa sõduritega ei saa olema; lubasin käsi käes sakslastega kaitsta maad rüüstamise vastu. Heade püüete eest kindral Seckendorff avaldas mulle tänu.

20. märtsil ilmus aga siiski kindral v. Seckendorffi käsk Eesti väeosade likvideerimiseks, mis pidi teostuma 5. aprilliks.

4. E. polk püüdis vormeerimisel organiseerida ka kodanikkude omakaitset, milleks salaja saadeti maakonda relvi laiali. Polgu relvatöökoja ülema poolt anti 8. roodu kaudu välja Vaivara ümbruskonnale 7 kasti uusi Jaapani püsse ja kaks kuulipildujat.

Enamlaste lahkumisel Rakverest astus

omakaitse energiliselt tegevusse, mis kestis mõni päev, kuni sakslaste võimulepääsemiseni.

Polgu laialiminekul korraldas ohvitserkond koosviibimise polgu „matusteks“, kuhu olid palutud ka maakonna valitsuse esimees M. Juhkam ja sekretär A. Anderkopp. Hil-

jem sakslased süüdistasid M. Juhkamat selles, et ta sel koosviibimisel olevat pidanud ässituskõne sakslaste vastu.

4. polk võis oma tegevust jätkata 1918. a. sügisel, pärast saksa okupatsioonivõimu kokkuvarisemist, võttes osa Eesti Vabaduse sõjast.

4. polk enamlaste kukutaja ja Eesti Vabariigi väljakuulutaja Paides.

Kapten V. Lents.

Eesti vägede asutamisel vormeeriti 1917. a. lõpul Paides 2. jalaväepolgu 3. pataljon, mis vähe hiljem täies koosseisus viidi üle 4. polgu koosseisu ja jäi püsima 4. polgu 3. pataljonina kuni 1918. a. 5. aprillini.

1917. a. lõpul ja 1918. a. alul oli võim peamiselt igal pool Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogude käes, kuna see Paides veel püsis Töölise, Soldatite ja Talurahva Nõukogu käes, mida moodustasid mitteenamlistes saadikud ja mille Täidesaatvas Komitees olid Jakob Sõnajalg (praegune Järva maakondliku valitsuse esimees), käsitööline J. Sanga ja mina sõjaväelaste esindajana.

2. jaanuaril 1918. a. pandi linnas Järva maa Tööraha Nõukogu Täidesaatva Komitee poolt kuulutused välja, millega tunnistati I.S. ja T. Nõukogu ja Täidesaatva Komitee tagandatuks ja võim Tööraha Nõukogule üleläinuks. Et aga I.S. ja T. Täidesaatva Komitee nõnda hõlpsasti ei tahtnud anda võimu üle, siis avaldas ta omalt poolt teadaande nr. 5. J. Sõnajala, J. Sanga ja minu allkirjaga, seletades, et ajutise Töölise ja Talurahva Valitsuse võim seaduse alusel, mis on avaldatud valitsuse häälekandjas 24. XII 1917. a. nr. 41 ja „Eesti Teatajas“ nr. 29, kuulub I.S. ja T. Nõukogule ja tema Täidesaatvale Komiteele ning kuni Eesti Asutava Koguni valitseb maakonna üle Paide Töölise, Soldatite ja Talupoegade saadikute Nõukogu ja tema Täidesaatva Komitee.

Vastuseks sellele teadaandele oli Täidesaatva Komitee liikmete arreteerimine. J. Sõnajalg ja J. Sanga arreteeriti punakaardi poolt, kuna minu kui sõjaväelase arreteerimine jäeti kohaliku väeosa hooleks; selle otsuse teatamiseks ilmus 3. pataljoni ruumidesse Tööraha Nõukogu Täidesaatva Komitee abiesimees J. Järvekülg, nõudes minu arreteerimist ning neile väljaandmist; see jäi aga kohaliku väeosa poolt teostamata.

J. Sõnajalg mõisteti tribunaali poolt kuueks aastaks seltskondlikkudele töödele; J. Sanga lasti aga vabaks, kuna tema andis allkirja, et tema ei ole kirjutanud alla teadaandele vabatahtlikult vaid teiste komitee liikmete pealesundimisel.

Hiljem saabus komiteele Tallinnast Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täidesaatva Komiteelt 4. jaanuarist 1918. a. nr. 56 järgmine kiri: „Paide Töölise, Soldatite ja Talupoegade saadikute Nõukogu Täidesaatvale Komiteele. — Vastuseks kirjade peale nr. nr. 263. ja 287. Täidesaatva Komitee silmas pidades, et Paide Töölise ja Talupoegade Nõukogu Täidesaatva Komitee ümber valimata asutus on, kirjutab viimasele ette viibimata oma asjaajamist Paide maakonna Tööraha Nõukogule edasi anda. Esimees: J. Anvelt. Sekretäri eest: J. Käspert.“ Kiri anti Täidesaatvale Komiteele üle 11. jaanuaril ja 12. jaanuaril oldi sunnitud võimu ja varandusi üle andma Tööraha Nõukogule. Pärast võimu üleandmist asutati kohalikest tegelastest ja sõjaväelastest salajane komitee enamlaste tegevuse jälgimiseks, ettevalmistuste tegemiseks nende kukutamiseks ja vabariigi välja kuulutamiseks.

Komiteesse kuulusid linna ja maavalitsuse, panga, miilitsa ja 4. polgu 3. pataljoni esindajad. Komitee pidas oma koosolekud harilikult pimedas, iga kord ise kohas, kuhu liikmed kogusid üksikult mitmeid teid mööda. Enamlaste tegevuse jälgimiseks käidi sagedasti sõduri riietuses patrullis, et salaja pealt kuulata nende koosoleku ruumide uste ja akende taga.

Veebruarikuu teise poole alul, kui arvati olevat paras aeg enamlaste kukutamiseks, kutsuti pataljoni ohvitserid pataljoni ülemakorterisse ühisele koosolekule. Enamuse poolt tunnistati kukutamine varajaseks ja jäi seekord teostamata. Kavatsus sai aga tea-

tavaks Tööraha Nõukogu Täidesaatva Komitee liikmetele. Nimelt oli ühe pataljoni lipnikul soojemad suhted ühe nende naisametnikuga, kelle kaudu saigi kavatsus neile teatavaks. Selle järelduseks oli järgmine telegramm: „Iskomest, Tallinn. Salajane. — Saatke viibimata abi. Kohalik Eesti polgu pataljon kavatseb meid arreteerida, laotab provokatsioonilisi teateid laiali, sõjariistu käest ära ei anna, eraisikud pannakse sõjaväe mundrisse. Täidesaatev Komitee: Raudsepp, Avikson, Järvekül.“

Sakslased olid vahepeal astunud Saaremaalt juba välja. Nüüd oli tähtis enne sakslaste tulekut kukutada enamlased ning võtta võim üle, koha peal vabariigi välja kuulutamiseks. Otsustati enamlaste kukutamine viia läbi 23. veebruaril. Salajase komitee poolt tehti selle läbiviimine ülesandeks härra V. Tombergile ja minule.

Õhtul umbes kell 1900 kutsuti pataljoni ohvitserid kokku, kus neile selgitati ära väljaastumise vajadus ning anti ennem väljatöötatud kava kohaselt järgmised ülesanded: kapten Bachmann ja n. leitnant Putmaker võtavad oma alla „Smolnõi“ (nõnda nimetasime Tööraha Nõukogu komitee ruumisid), arreteerides seal olevad komitee liikmed (viimastel päevadel oli meil alaline salajane valve enamlaste tegelaste jälgimiseks, nõnda olid meil kõikide asukohad alaliselt teada). Leitnant Naritsel vallutada postkontor, arreteerides ühtlasi seal majas elutsevad kaks enamlaste tegelast. Leitnant K. Antil vallutada vangimaja. Leitnant Hinnov pidi arreteerima vaksali kandis elutsevad enamlased ja vist vallutama raudtee jaama. Kes said veel ülesandeid ja missuguseid, ei mäleta enam hästi. Leitnant Limberg oli sideks telefoni keskjaama ja vaksali vahel ja pidi teateid hankima sakslaste liikumise üle. Sõduritele ei teatatud esialgult midagi, sest nende hulgas oli ka niisugust elementi, keda ei võinud usaldada. Ülesanded olid tehtud, kuid väljaastumise aeg jäi veel lahtiseks. „Ühenduse“ saalis oli mingisugune pidu ja et mitte tähelepanu äratada, kästi ohvitseridel minna peole ning lepiti kokku, et lipnik E. Anti ilmumine peole on väljaastumise signaaliks. Vahepeal toimetati veel luuret ja kontrolliti enamlaste asukohti ning vähe enne kella kahte öösel saadeti E. Ant peole. Selle järele lahkusid ohvitserid üksikult peolt, äratasid neile abiks määratud mehed, ning hakkasid teotsema.

Igaks juhuseks seati üles üks kuulipilduja ja Vallimäele, kust oli hea tulistada „Smolnõi“ aknaid vastuhakkamise korral. Kaks kuuli- ja kaks pommipildujat seati üles pa-

taljoni ruumide juurde ruumide kindlustamiseks.

Arreteerimised sündisid verevalamiseta.

„Smolnõi“ arreteeritud komitee liikmetega väljudes, läks sealt parajasti üks jõuk lahkuvaid Vene sõdureid mööda, keda nähes vangid hüüdsid: „Seltsimehed, aidake, meid arreteeritakse!“, mille peale venelased õlalt püssid kahmasid, kuid meie sõdurite poolt õhkulastud paar kogupauku, sundisid neid põgenema, visates maha oma seljakotid, mis langesid meie sõduritele saagiks.

Kella 0200—0300 vahel öösel olid enamlased arreteeritud, vangimajja paigutatud ning võidi asuda uue võimu loomisele. Endised maavalitsuse liikmed ja teised võimumehed äratati üles, kutsuti ühisele nõupidamisele ning loodi uus võim. Kell 0600 hommikul võidi järgmise teadaandega pöörata elanike poole:

„Järvamaa elanikkudele. — Vägivald on langenud! Möödaläinud ööl, 23/24. skp. kõrvaldas Paide Eesti sõjavägi võimu, mis rahva tahtmise kõige jultunumalt jalge alla tallas, võõra püssitikkude peale toetades. Kõigile on teada, kuidas praegukukutatud hirmuvalitsus Eesti Asutavat Kogu hävitades meie Eesti iseseisvuse teostamisele surmahoopi anda tahtis, mille otsekoheselt tagajärjel meie kallis kodumaa sõjatalermaaks on saanud. Järvamaa elanikud, praegune silmapilk nõuab meilt kõige suuremat ühtmeelt, vaatamata erakondlikkudele lahkuminekutele. Kõiki, kellele Eesti tulevik kallis, kutsub ajutine võim, mis kohalikust Eesti sõjaväest ja endisest vägivaldselt tagandatud maakonna valitsusest koos seisab, üles ühisele tööle, mis järgmine oleks: Eesti iseseisvuse teostamine, korra alal pidamine ja rüüstamiste eest ärahoidmine. Selleks käsib kohalik võim kõiki terve rahva poolt valitud vallandõukogusid viibimata tegevusse astuda ja kukutatud hirmuvalitsuse võimude poolt väljaantud sõjariistad viibimata ära tuua Paide Eesti polku, linnas kuni (10) 24. veebruarini kell 1500 p.l. ja maakonnas kuni (14) 28. veebruarini uue kalendri järele kell 1400 peale lõunat. Need kes sõjariistu ära ei too, langevad karistuse alla seaduste järele, mis sõja ajal maksivad. Paides, 24. veebruaril kell 0600 hommikul 1918. a. Maakonna valitsuse esimees: J. Kreideberg. Ajutine sekretär: V. Tomberg, Paide komandant: Maide“.

Miilitsaüleva Lindrop'i poolt toodi iseseisvuse manifesti ära kiri, mille paljundamiseks pandi kohe tööle kohalik Seidelbergi trükikoda sõjaväe abil ja kaitsel ning hommikul anti välja manifest trükilt.

Iseseisvuse väljakuulutamise aktuseks kutsuti kohalikud koolid ja elanikud 24. veebruaril peale lõunat turuplatsile kokku, kus kohaliku komandandi ja pataljoni ülema kapten Maide poolt iseseisvuse manifest ette loeti ja Eesti iseseisvaks demokraatlikuks vabariigiks kuulutati.

Pilt oli ülev. Igale pool lehvivad uhkesti meie lipud, sini-must-valge, kuna endised võimumehed — Vene sõdurid — norus peadega vaikselt ja suure kiirusega olid põgenemise hoos. Vägevast noore vastsündinud vabariigi kodanike ühine laul: „Mu isamaa mu õnn ja rõõm“.

4. jalaväerügement Vabadusesõjas.

LUHIKENE ULEVAADE.

Kapten E. Paurmann.

Rügemendi vormeerimine, Narva lahing, Narva ja Narva-Jõesuu langemine.

Eesti Vabariigi Ajutine Valitsus otsustas 16. novembril 1918. a. viibimata Eesti rahvaväe loomisele asuda, üleskutsudes vabatahtlikult teenistusse ilmuma kõiki meeskodanikke 21—25 aasta vanaduses. Rahvaväe arv määrati kindlaks 25000 mehe peale ja kokkukutse päevaks — 21. november. Samal päeval peaministri asetäitja J. Poska poolt kokku kutsutud kõrgematest sõjaväelastest koosnev komisjon määras kindlaks rahvaväes esialgse organisatsiooni — ühe diviisi, koosseisus: kuus jalaväerügementi, üks ratsa- ja üks suurtükiväerügement, üks inseneriväepataljon. Igale väeosale määrati oma asukoht.

4. jalaväerügemendi asukohaks sai Narva linn.

21. novembril jõudis Narva kolonel Seisman ühes kolme vanema ohvitseriga (kapten Liivak, kapten Bachman, alamkapten Hinno) ja asus samal päeval rügemendi vormeerimisele.

Olukord Narvas ja Narva jõe piirkonnas 21. novembril oli järgmine: Narva linnas ja Narva-Jõesuus saksa 405. lantsväärirügemendi osad — umbes 3000 meest, Narva jõe liinil kuni Vasknarvani — umbes 250 sakslast, juurde arvatud suurtükivägi. Lantsväärirügemendi ülem ooberst Holze oli eestlaste ettevõtetele väga vastutulelik, kuid saksa revolutsiooni tõttu oli rügemendis 15. novembril asutatud soldatite nõukogu „Soldatenrat“, kelle kätte aeg-ajalt kõik võim läks üle. Nimetatud nõukogu lubas küll eestlaste algatusele kõigiti vastu tulla, kuid tegelikult töötas nende vastu. Narva linnas oli alamkapten Laretei poolt asutatud Narva kaitseliit — 120 meest. Ümbruskonna valdades — Vaivara vallas 60 meest (juht

kapten Steinman), Peetri vallas 20 meest (juht lipnik Nurk), Narva-Jõesuus 18 meest (juht alamleitnant Remmel).

Samal päeval tegid punaväed katsed Narva peale tungida, kuid löödi saksa valvevägede poolt suurte kaotustega tagasi.

Seega algas rügemendi vormeerimine juba esimesest silmapilgust peale lahingu käras.

22. novembril jõudis Narva Vaivara kaitseliidu salk — 54 meest — kapten Steinmani juhatusel, kellest moodustati rüge-

- 3 -

Täiendused

4 Eesti Rahvaväe polgu.

Nr. 1.

21 novembril 1918. Narvas.

Reakorra jätkand.

§ 1.

Eesti Diviisi Ülemal käsul olen mina 4 Eesti Rahvaväe polgu Ülemas määratud ja täiesti päevast peale oma ametikohust. täitmisele asunud

§ 2.

Polgu jõudnud (endised kaptenid) - Liivak Viktor, Bachman Karl ja (endine St. Kapten) Hinno Ludwig - täiesti päevast polgu nimikirja ja marustuse peale ühe ritta. Täiendus: Polgu nr. 1 ja 2.

§ 3.

Liivaki määratud I bataljoni Ülemas ja panen ette talujoni formeerimisele asuda.

§ 4.

Bachmani määratud mujanduse jaotkonna Ülemas ja panen ette mujanduse jaotkonna formeerimisele asuda.

§ 5.

Hinno'i määratud 2 rüüdu Ülemas ja panen ette rüüdu formeerimisele asuda.

Kolonel Seiman

*4. Eesti Rahvaväepolgu ülem
Vabadusesõja ajal.*

mendi 1. kompani. 23. ja 24. novembril jõudsid rügementi kümme kond ohvitseri ja mõni kümmend rahvaväelast. 25. novembril jõudis Narva rühm ohvitseri ja 84 rahvaväelast.

Saksa sõjaväe staabist saadi teateid, et punaste sõjajõudude suurus Narva all on umbes 5000 meest ja laväelasi, 400 ratsanikku ja kolm neljasuurtükilist patareid.

26. novembril teatas kohaliku saksa 405. landesväeri rügemendi ülem, et saksa soldatite nõukogu on otsuseks teinud lähemal päeval Narvast lahkuda ja sillad Narva jõel õhku lasta. Samal päeval saatis kolonel Seiman 8 ohvitseri ja 32 sõdurit kaitseliinile Jaanlinna ette, Jamburi maantee piirkonda.

27. novembril jõudis rügementi 27 ohvitseri ja 200 rahvaväelast.

Jamburi maantee ja Keldrimäe piirkonna kaitseks saadeti veel 40 meest.

Kell 1200 päeval püüdsid sakslased enamlaste telefonogrammi kinni, millest selgus, et punastel on pealetung ettevalmistusel ja tähtpäevaks on määratud 28. november.

Seisukorra kindlustamiseks paremal tiival, Kulgult lõuna poole kuni Piimanina metsavahi majani, saadeti sama päeva õhtul kapten Kunnus 80 mehega, sest sellest raioonist olid sakslased juba mõni päev tagasi ära läinud.

Õöl vastu Narva lahingut — 28. novembril — oli meie kaitseseisukord Narva eelsel kaitsejoonel järgmine:

- 1) 4. rügement: I pataljon Jaanilinnas järgmiselt: 1. kompani (64 meest) kapten Steinmani juhatusel kaitseliinil Jaanlinna ees, 2., 3. ja 4. kompani reservis Jaanikindluses. II pataljon (80 meest) kapten Kunnuse juhatusel kaitseliinil Kulgult kuni Piimanina metsavahi majani. Osa sõdureid püsside puudusel linnas Vestervalli kasarmus.
- 2) Narva kaitseliit alamkapten Laretei juhatusel valveteenistuses linnas.
- 3) Saksa 405. landesväeri rügemendi osad: üks kompani ja kuulipildujate komando kaitseliinil Jaanlinna ees, sõjaväe haigemajast kuni kalevivabrikuni, koos 4. rügemendi I pataljoni osadega. Sealsamas ka neli väikesüsteemilist kaeviku-suurtükki, kümme miini ja pommipildujat ja helgiviskajaid. Üks kompani Kreenholmi ja Kulgu raioonis valveteenistuses. Üks kerge suurtükk Joamõisa väljal, kaks rasket suurtükki Rahvaväljal ja üks raske patareid Väike-Soldina mõisa juures. Kõik teised rügemendi osad linnas reservis.

Sakslaste peale ei võidud aga sugugi olla kindlad osavõetus oodatavast lahingust, kuna neil olid täies hoos korraldused linnast lahkumiseks ja üks osa väge oligi juba eelmisel päeval lahkunud linnast. Seisukord oli meil seda raskem, et enamlaste poolt oli oodata ka nende sõjalaevastiku tegevusse astumist meie seljataguses. Nende sõjalaevad liikusid Soome lahes.

28. novembril kella 0500 ajal hommikul märkasid Kulgult lõunapool asuvad valvurid tulede vilkumist Piimanina kohal. Sinna saadeti maakuulajad välja, kes nimetatud kohal lootsikutega üle jõe tulnud punaste salgaga kokku pörkasid. Lühikese tulevahetuse järele põgenesid punased jõekallast mööda lõuna poole ning meie maakuulajad tulid tagasi. Kell 0530 avasid enamlased suurtükitle linna pihta. Kohe hakkasid töötama ka sakslaste patareid. Enamlaste laskmine oli korratu; neil ei olnud kindlaid sihtpunkte ja tule eesmärgiks oli tahtmine mõjuda moraalselt. Siiski tekitas enamlaste suurtükituli linnas tulekahjusid. Jaanilinnas põles mitu maja. Kell 0630 hakkasid vaenlase ahelikud Jamburgi maantee ümbruses lähenema meie seisukohtadele; meie poolt avati püssi- ja kuulipildujate tuli. Samal ajal ilmusid Kulgult lõunapool olevast metsast enamlaste salgad nähtavale, kuid meie kuulipildujate tule all taganesid varsti metsa tagasi. Kell 0700 saadeti Jaanilinnas kindlusest Jamburgi maantee raiooni Keldrimäele 20 meest abiks ja kell 0800 läks

korda lüüa tagasi vaenlase pealtungi. Kell 0930 avati Kreenholmi vabriku tööliste majadest püssituli Joaväljal seisva sakslaste patarei peale. Samal ajal ilmusid punaväe ahelikud Paemurru metsa servale, kes ähvardasid meile seljatagant kallale tungida ja lõigata ära taganemise teed. Seisukorra päästmiseks saadeti Jaanikindlusest 20 meest Kreenholmi. Saksa 405. rügemendi ülema ooberst Holze poolt peatati linnas üks meie väesalk kapten Vaga juhatusel ja saadeti sinnasamasse, peale selle veel üks rühm sakslasi. Algas äge tulevahetus püssidest ja kuulipildujatest Joaväljal, mille järele meie ahelik hakkas punastele lähenema. Seda ei kannatanud punased välja ja taganesid metsa, maha jättes hulk surnuid, haavatuid ja viis kuulipildujat.

Selgus, et enamlaste väesalk oli 2. Viljandi kommunistilise kütiväe rügement — 360 meest suur. Nad tulid ööl vastu 28. novembrit Sihveri juhatusel Piimanina juurest lootsikutega üle jõe, et tungida Narvale seljatagant peale. 60 meest sellest salgast tungisid raudteeni välja, kus nad läbi löikasid telegraafi-telefoni traadid ja kiskusid lahti mõned rööpad.

Kell 0950 juhtisid enamlased suurtükitle Jaanlinna kindluse ja sildade peale. Kreenholmis oli laskmine kohalike punaste ja meie patrullide vahel. Umbes samal ajal langes ilma lahinguta punaste kätte Narva-Jõesuu, kus enamlaste dessant, umbes 1500 meest ja üks eskadron ratsaväge, tulid maale. Sakslased vastupanuks ei võtnud seal midagi ette, vaid taganesid dessandi maale tulekul kohe Meriküla poole. Maaletulnud enamlaste eskadronist sõitis üks osa kohe Peeterristile, nähtavasti maakuulamise otsarbel. Narva-Jõesuu komandant alamleitnant Rimmel saatis teate dessandi üle ratsakäskjalaga Narva.

Vahepeal oli enamlaste pealetung vähe raugenud, kuid nende suurtükid pommitasid linna edasi. Kell 1320 teatas saksa 405. rügemendi ülem, et sakslased lahkuvad linnast täiesti ning lasevad sillad kell 1600 õhku. 1. pataljoni ülem kapten Liivak sai käsu tuua oma pataljoni üle jõe ja asuda jõe lääripoolsele kaldale. Tegelikult selgus aga, et sakslased tahavad lasta sildu õhku juba kella 1500 ajal, kuigi suurem osa meie pataljoni asus alles Jaanilinnas. Seepärast pööras kapten Liivak taganemist korraldava saksa majori poole palvega veel tund aega oodata sildade õhkulaskmisega, s. o. kuni kella 1600-ni, nagu oli tehtud kindlaks eesti ja saksa staapide vahel, või sildade õhkulaskmine usaldada tema hooleks. Major lubas 20 minutit oodata. Selle vähesa aja jook-

Kolonel Vende

4. Eesti Rahvaväe polgu ülema abi Vabadussõjas ja polgu ülem ätsemõrt kuust 1919. a.

sul ei jõudnud kõik meie väeosad üle jõe tulla ja kapten Liivak palus veel 15 minutit oodata. Viie minuti pärast lasksid sakslased ilma hoiatamata punase raketi. Seejärele lendasid kõik kolm silda õhku. Jõe raha jäi üks rühm esimesest ja üks rühm teisest kompanist ja salkkond kaitseliitlaste kooliõpilasi. Kõigil nendel läks korda hiljem mööda põigiti sattunud latte ja sillarussid mööda üle jõe ronida ja lootsikutega üle tulla. Narva saatus oli otsustatud. Mõnetu oli 300 vilumata ja väsinud sõduriga uut võitlust alata. Seda enam, et Narva-Jõesuus maale tulnud enamlaste dessandi poolt oli karta taganemise teede kinnipanemist. Seepärast andis lõuna ajal Narva jõudnud diviisiülem kindralmajor Tõnisson käsu taganeda Repniku—Auveere jaama juurde.

Kell 1800 algas rügement taganemist Tallinna maanteed mööda. Kuulipildujaid kanti seljas, sest rügemendil ei olnud hobuseid. Ka linnast ei olnud võimalik neid saada. Rügemendiga ühines Narva kaitseliit ja põgenejad linnast. Peeterristi kiriku juures võeti rügement püssitulega vastu. Üks ohvitser sai haavata. 1. kompani kaks rühma seati lahingukorda ja punased löödi mõne

pauguga laiali. Selgus, et laskjaks oli madruste salk, kes Merikulast tulnud ja vähe aega enne seda mõned mahajäänud Saksa sõdurid tapnud. Hilja öösel jõuti Repniku mõisa, kus valvekaitset välja pannes ööpuhkusele jääd.

Uue kaitseliini korraldamine, pealetungi katse, võitlused Künnapõhja—Oru liinil.

29. novembril algas rügement liikumist Vaivarasse, et seal vanal vene kindlustatud liinil, Vaivara kiriku ja Pimestiku vahelisel joonel, võtta uus kaitseliin. Kell 1100 jõuti Vaivara seltsimaja juurde, kus jääd peatuma, saates välja maakuulajaid mererannale. Umbes tund aega hiljem ilmusid Narva-Jõesuu poolt merele, Vaivara ranna lähedale, punase lipu all üks ristleja ja üks miinilaev, millised üsna ranna lähedal ristlema hakkasid. Samal ajal teatasid maakuulajad, et Pimestiku kohal madruste salk maale tuli. Võttes arvesse üldist olukorda,

andis rügemendi ülem käsu Vaivara jaama poole liikuda, kuhu jõuti kella 1400 ajal. Sealt liiguti raudteed mööda Oru jaama. Jaamas seisis kaks rongi — üks sakslaste soomusrong ja üks kaubarong. Soomusrong jäi raudtee kaitseks. Osa mehi asetati kaubarongile Jõhvi sõitmiseks, kuna teine osa liikus jalgsi sinnaasamasse. Öö puhuti Jõhvis.

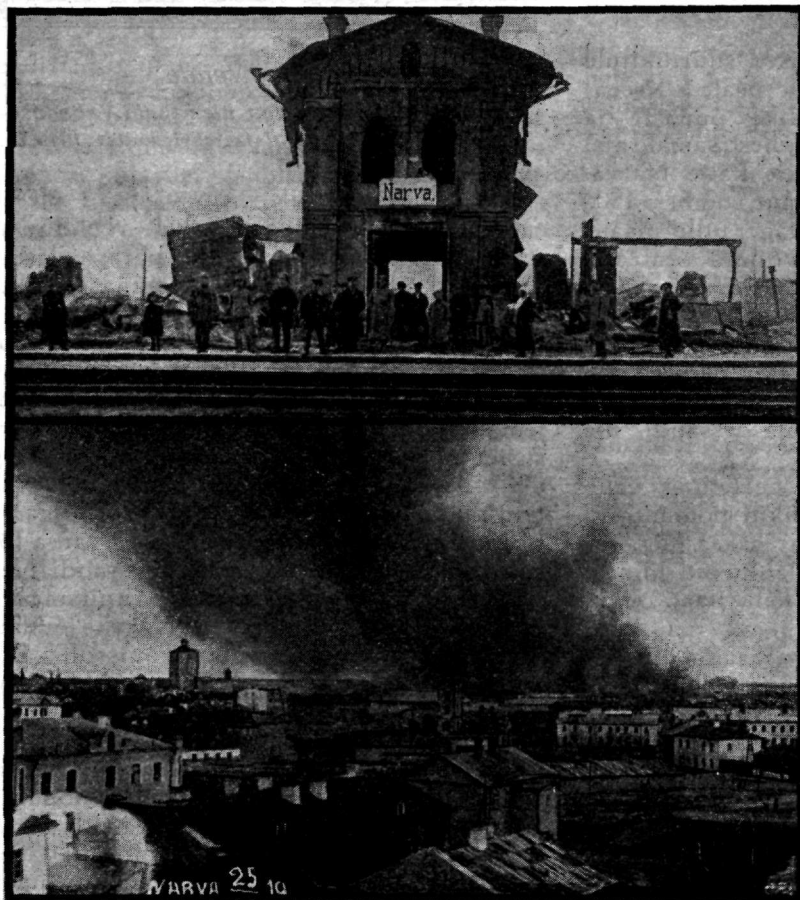
Järgmisel päeval, 30. novembril, anti käsk luua kaitseliin Künnapõhja küla, Konju küla, Oru jaama joonel, milleks 4. rügemendi kompanitel asuda Künnapõhja—Konju külade joonele; Rakverest kohalejõudnud 5. rügemendi kompanil ühe kuulipildujaga kapten Jürgensoni juhatusel — Oru jaama. Rügemendi staap jäi Jõhvi.

1. detsember möödus vaikselt. Enamlaste laevastik pommitas Vaivara kindlustatud liini ja jaama. Oru jaama jõudis esimene soomusrong kapten Partsi juhatusel kahe suurtüki ja 13 kuulipildujaga.

2. detsembril välja saadetud piilkonna poolt Päite külas vangid võetud punaselt saadud teadete järel oli lahingust Narva all 28. novembril osa võtnud eesti kommunistlikud Viljandi ja Tartu kütiväe rügemendid, mis aga suurelt osalt venelastest koos seisis. Üksik meriväe salk — 300 meest, soomlaste kommunistlik väeosa — 200 meest, 46. ja 47. vene kütiväe rügement, Tsarskoselski üksik eskadron, Gatsina üksik eskadron, eestlaste raskepatari, 2., 5. ja 6. venelaste kergepatari — igäühes kolm kolmetollilist suurtükki; kaks soomusautot ja üks soomusrong. Vene väeosad kuulusid 6. kütiviisi.

2. detsembril anti kogu kaitseliinile käsk valmis seada üldiseks pealetungimiseks, mis pidi algama järgmisel hommikul, ülesandega vallutada Vaivara mõis.

4. rügem. I patalj., mida

Narva raudteejaam pärast põlemist 25. IV 1919. a.

Narva linna põlemine 25. IV 1919. a.

Ülalt vasakult: 4. III pataljoni ohvitserid 1. jõulupühal 1919. a. — Õppekompani varjendis Fittinka juures 1919. a. — Itovo mõisas vaatamas vaenlast. — 7. rood Itovo mõisa all kaevikus lahingu ajal. Haavatu sidumine.

kolonel Seiman isiklikult juhatas, sattus pool kilomeetrit Päite mõisast ida pool vaenlase püssi ja kuulipilduja tule alla. Vaenlase eelsalk Päite mõisast ja piirivalve kordonist löödi taganema ning meie ahelikud tungisid kuni Türsamäe mõisani. Punased avasid mõisast kõva kuulipildujatule meie ahelikude pihta. Kuna vahepeal sügisöine pimedus kätte jõudis ja padrunite tagavara väike oli, otsustas kolonel Seiman sõdurite meeoleolu säilitamiseks tõmmata ahelikud tagasi. Andis käsu pataljonile asuda oma endisesse kaitseisukorda. See käsk teostati hilja õhtuks.

4. detsember möödus vaikselt. Rügement sai täienduseks 100 püssi ja 50 sõdurit. Kohalikud elanikud pandi tööle seisukohatade kindlustamiseks.

5. detsembri hommikul ilmusid Vokaranna lähedale kaks punaste sõjalaeva ja pommitasid Vokamõisa, Vokavallamaja, Orulossi ja Jõhvi alevit umbes kolm tundi. Meil kaotusi ei olnud. Punased tegid katseid tungida Konju küla ja Rahkaskõrtsi peale, kuid löödi tagasi. Siiski oli seisukord raske ja sõdurite meeoleolu langenud. Nad olid üleliiga väsinud ja paljud peaaegu palja jalu. Puudusid padrunid kuulipildujate jaoks, rääkimata muust varustusest.

6. detsembril peale visat võitlust Künnapõhja—Oru joonel oli rügement sunnitud taganema Jõhvi raiooni; 2. ja 4. kom-

pani jäeti Kõrvekõrtsi—Pühajõe silla kaitseks. Kell 2330 vahetati 2. ja 4. kompani läbikäijate komando ja 5. rügemendi kompani poolt. Et takistada vaenlase edasiliikumist, põletati ära kaks puusilda — Sanniku sillad Pühajõel.

Alamkapten Leiburgi salk, mis asus lõunapool raudteed Rikandil, taganes läbi metsade Vasaverre, kuhu jõudis kell 0200 öösel. Rügemendi ratsamaakuulajad — 7 ratsanikku — saadeti Toila küla raiooni, et teha vaenlase liikumist mereääres kindlaks.

Lahingud Jõhvi all ja Rannuküla—Aseri joonel.

7. detsember möödus maakuulajate tegevuses ja kokkupõrgetes vaenlasega Kõrvekõrtsi ja Mägara talu juures. Öhtul andis kolonel Seiman käsu: 1., 3. ja 4. kompanil asuda Edise—Kukruse—Paate küla — Järve mõisa joonele.

8. detsembri hommikul algasid punased suurtükiväe toetusel pealetungi Kõrvekõrtsile ja püüdsid seda piirata ümber. Lahingus langes salga juht kapten Jürgen-son, mille tagajärjel salk ja soomusrong taganesid vaenlase surve all Jõhvi alevi kohale. Kell 0900 hommikul andis kolonel Seiman käsu võtta kaitseliin Järve mõisa — Peeri—Sompakülade — Tammiku mõisa — Puruküla joonele. Enne veel

kui jõuti täita seda käsku, piirasid enamlased (150 meest kuulipildujatega) Järve mõisa täiesti ootamatult sisse ja löid sealt meie 4. kompani välja. Selgus, et 5. rügemendi 1. kompani, mis eelmisel õhtul pidi Ontika mõisa võtma oma alla, ei rutanud käsu täitmisega, ta jäi tee peal ööpuhkusele ja liikus edasi alles hommikul hilja. Selle tagajärjel võisid enamlased takistuseta Ontikast tulla läbi ja piirata sisse 4. kompani Järve mõisas kolmest küljest. Kompaniülem leitnant Holmberg ja kuulipilduja-ohvitser alamleitnant Tammekänd said haavata. Raskesti haavatuna langes enamlaste kätte vangi lipnik Allveiss, surnutena ja haavatutena kaotas kompani 9 sõdurit. Esimene kompani taganes käsu järele Kukuruselt Peeri küllasse, siin, saades kuulda Järve mõisa enamlaste käes olemisest, taandus omal algatusel suurele maanteele Pavadukõrtsi juurde, et panna kinni maanteed enamlastele.

Kell 1400 jõudsid Sompakülasse 2. ja 5. kompani. Samal ajal rõhus vaenlane Puru- ja Kahula külade peale ja sundis sealt meie osad taganema. Seega oli meie võitlusegrupp Sompaküla ja jaama piirkonda kokku surutud, kuna mõlemast tiivast punased liikusid edasi. Seepärast andis kolonel Seiman käsu taanduda mööda raudteed soomusrongi ja platvormi kaitse all Kohla jaama, kust taganeti kuni Püssijaamani. Kapten Leiburgi salk jõudis Sompajaama vast peale I pataljoni äraminekut, sattus seal punaste tule alla ja taganes mööda metsateid Maidla sihis.

9. detsembril loodi uus kaitseliin Püssijõe joonel. Sama päeva õhtul taganeti enamlaste survele Sonda—Rannuküla—Aseri jonele. Taganejate seljataga põles hiigla tulesambana Püssi mõis.

10. detsembri hommikul saatis kolonel Seiman 40 meest 1. kompanist eelsalgaks ida poole. Salk võttis oma alla SuurKõrkküla ja Kestla küla, kus kuni kella 1900 õhtul paigal püsis ja pärast ägedat lahingut Rannuküla ette taganes. Seisukorra kindlustamiseks saadeti Kestla külasse 2. kompani; 3. ja 4. kompani võtsid kaitseliini Rannuküla ja mere vahel. 5. rügemendi kompani jäi Rannuküla otsekoheks kaitseks. Kuus sõdurit ühe ohvitseriga asusid Kulli veskisse. Kell 0830 saadeti 1. kompanist kapten Steinmani juhatusel maakuulajate salk välja, kes liikus kuni Liimala küalani ja seal pörkas kokku vaenlasega. Samal ajal jõudis Rannukülasse 1. ratsarügemendi 1. eskadron leitnant Tammanni juhatusel, kes tegutses jalarivis rügemendile toetuseks. Eskadron saadeti seisukohtadele Rannuküla idapool-

sesse serva. Jõudsid kohale 40 sapööri, kuid neil puudusid tööriistad ja seisukohtade kindlustamiseks polnud võimalik midagi võtta ette.

11. detsembril algasid punased suuremate jõududega laiema rindel, merest kuni Kestla küalani, pealetungi. Vaenlase jõud: Eesti Tallinna kütiväe polk 8 kuulipilduja ja ühe välipatareiga. Kella 0700 ajal liikus üks punaste kompani, mida Kestla küla kohalikud enamlased olid läbi metsa juhatanud, meie 2. kompani seljataha. 7-meheline väli-vahtkond, kes seisis üksikult küla idapoolsel serval, piirati ümber ja langes vangi. Viimaste hulgas ka vahtkonna ülem leitnant Maade ja veltveebel Treiman. Tallinna kommunistliku polgu ülema Ritti käsul lasti nad Kõrkkülas peale piinarikast ülekuulamista maha.

Vaatamata sellele, et meie kuulipildujad peaaegu kõik olid läinud rikki ja lakkasid töötamast, püsisid sõdurid Rannuküla joonel vahvasti paigal, vastates vaenlase suurtüki- ja kuulipilduja tulele püssitulega. Kell 0830 hommikul surusid punased meie vasaku tiiva taganema ja tungisid edasi mereäärte mööda Aseri vabriku lähedale. Kõugu mõisas reservis asuv 1. kompani saadeti ranna äärde, Aseri vabrikust ida poole. Rannu lahingus ilmus esmakordselt Vabadusesõja ajal tegevusse meie suurtükivägi — kaks suurtükki kapten Laretei juhatusel, kuid telefoni-side puudusel oli nende tuli nõrk. Seisukord halvenes, kuna püssipadrunid hakkasid lõppema. Sõnada jaamast Aseri raudteed mööda välja saadetud vedur jõudis padrunitega kohale, kuid sattus vaenlase suurtükile alla ja sõitis tagasi oma ülesannet täitmata.

Kella 1200 ajal avati Aseri vabriku ja tööliste majade akendest püssituli meie 1. kompani pihta, mis asus idapool vabrikut. Seega sattus 1. kompani igast küljest tule alla ja oli sunnitud, olles teistest eraldatud, taganema mereäärte mööda Kalvi mõisa. Samal ajal ei jõudnud enam vastu panna punaste pealetungile eskadron ja Rannukülas asuvad kompanid. Anti käsk taganeda Vasara—Oru mõisa — Kõugu mõisa — Härjapea jonele.

Kell 1500 sõitis Sonda jaamast kohale soomusrong, et võtta Rannuküla tule alla, kuid sattus punaste patarei tule alla ja sõitis tagasi. Kell 1900 õhtul andis kolonel Seiman 4. rügemendi ja 5. rügemendi kompanitele käsu tulla Raudna külasse ja asuda puhkusele, sest väsinud sõdurid ei suutnud seista enam külma käes liinil. Küla ette pandi julgeoleku kaitseks kaks väli-vahtkonda välja.

Võitlused ida- ja läänepool Rakveret.

12. detsembril andis kolonel Seiman 1. kompanile käsu Viru-Nigulast liikuda välja ja võtta oma alla Malla mõis ja Aserist tulev tee. Teiste 4. ja 5. rügemendi kompanitega asus kolonel Seiman Varudi ja Sanna mõisade juonele — 4. rügemendi pataljon põhjapool ja 5. rügemendi pataljon lõunapool maanteed. 2. kompani jäi valvetõkkeks Padaoru kõrtsi. Päev möödus vaikselt.

Samal päeval jõudis Tallinna reidile kauaoodatud inglise laevastik. Teade sellest mõjus väsinud ja pingul närvidele rahustavalt.

13. detsembri hommikul pommitasid punased Padaoru kõrtsi ja Pada mõisa; tühtlasi avaldasid vaenlase maakuulajad aktiivset tegevust. Päeval tehti kindlaks vaenlase kolonnide liikumine Pada mõisa ja Uljaste järvede suunas. 4. rügement sai käsu võtta uus kaitseliin Kabala ms. — Uhtna ms. — Semmiküla ja Silla kõrtsi juonele. Käsk täideti keskööks.

14. detsembril sai 4. rügement käsu asuda, esiti Ubbja—Väikekaarli mõisade liinile, hiljem Tatruse küla — Idaverre ms. — Patna küla juonele. Selle käsu täitmine viibis puuduliku side tõttu ja ei suudetud õigel ajal edasi anda, mille tõttu 4. rügemendi 1 pataljon jäi maha poolrõngas Aressi—Sõala—Kohala külade juonele. Taganemisteel asusid vaenlased. Pataljon taganes kella 0300 ajal öösel läbi metsa üle Ubbja ja Toomeli karjamõisa Essu mõisa juurde suure maanteele ning jõudis hommikuks Haljalasse.

16. detsembril asus 4. rügement, kokku ohvitseri ja sõdureid 177 meest, neli kuulipildujat ja neli suurtükki, Tatruse—Põdruse külade ja Kloodi mõisa juonel. Staap ja suurtükid Haljalas. Päev möödus vaikselt.

17. detsembril oli rügement sunnitud taganema Sokusaare karjamõisa — Viitna kõrtsi — Remeda küla — Onurme karjamõisa juonele.

19. detsembril löid vaenlased meie valvetõkke Kermo apteegi juurest välja. Vaenlane asus Aspere mõisa ja Ahila küla juonel.

20. detsembril hakkas vaenlane energiliselt peale tungima Remeda ja Liiguste küladele, mille pihta oli suunatud vaenlase suurtükki ja kuulipildujate tuli. Vaenlase ahelikud löödi meie poolt tagasi ja jooksid laiali. Kella 1200 ajal jäid vaenlase ahelikud Remeda ja Liiguste külade vahel olevatele küngastele peatuma. Samal ajal püüdis tugev vaenlase salk läbi metsa liikudes

Kolonelleitnant Koch

*Vabadusesõjas III pataljoni ülem ja detsembrikuust 1919. a. polgu ülema abi.
4. üksiku jalaväepataljoni ülem.*

meie vasakut tiiba ümber haarata. Ei olnud varu, millega seda takistada ja rügement oli sunnitud taganema uuele kaitseliinile Asu—Metsameeste—Läsna—Metsatagusse külade juonele. Tugev valvetõke jäeti Loo bu mõisa.

21. detsembril oli uus taandumine Valgejõe juonele.

23. detsembril tungisid punased Porgaste küla peale ja löid sealt meie 4. kompani välja. Kompaniülem alamleitnant Mitt ja lipnik Hansen said haavata ja langesid vangi. Kompani asus seisukohale Kolga küla idapoolsele servale.

24. detsembril algas jälle vaenlane aktiivselt pealetungima ja teostas tugevate salkadega ümberhaaramist, mida hästi võimaldas kaetud maastik. Nende ümberhaaramiste likvideerimiseks ei olnud meil varu ja õhtul andis rügemendi ülem käsu taganeda Pudi—soo—Uri külade — Kahala postijaama — Sigula küla juonele. Valvetõke jäi Kolga mõisa.

25. detsember möödus maakuulajate tegevuses. Rügement püsis eelnimetatud juonel kuni 28. detsembrini. Ta lahingujõud oli ühes juurdekomandeeritud osadega — 91 ohvitseri, 299 täaki, kuus kuulipildujat ja kaks kolmetollilist suurtükki.

Õhtul kella 2200 ajal tungis vaenlane Kahala postijaama peale ja löi meie

1. kompani sealt välja. Ööpimeduses ei olnud võimalik enam seda sissemurret likvideerida ja rügement oli sunnitud L o o mõisa — K u r s i küla liinile tagasi tõmbuma.

29. detsembril tungis vaenlane meie seisukohtadele peale, kuid löödi igakord tagasi. Kogu päeva pommitas vaenlase suurtükivägi 4. rügemendi seisukohti, eriti õige tabavalt rügemendi staapi, mille asukoht kohalike enamlaste läbi nendel hästi teada oli.

Meie sõjalaevastikule oli ülesandeks tehtud samal päeval L o k s a l dessant maale

Taandumise põhjustid.

Põhjusiks, millest taandumine oli tingitud, tuleb lugeda järgmisi:

- vabatahtlike mobilisatsiooni ebasõnnestumine ja sundusliku mobilisatsiooni aeglane edenemine;
- relvade ja varustuse puudus;
- vaenlase jõudude suurearvuline ja tehniline ülekaal;
- puudulik sõjaväe väljaõpe.

Loetletud põhjuseid võiksid tõendada alljärgnevad faktid:

4. üksik jalaväepataljoni ohvitseride kogu 1932. a.

saata, kes 4. rügemendi seisukohtadeni pidi välja tungima ja seega viimast toetama, kuid arusaamatuil põhjusil jättis dessant, kes L o k s a l ainult mõne üksiku punase eest leidis, oma ülesande täitmata ja asus tagasi laevadele.

30. detsembril taganes rügement L e p a v e s k i — K u u s a l u — K o s e külade joonele. Lahingutes langes üks ja haavati kaks ohvitseri.

31. detsembril ei õnnestunud 4. rügemendi toetuseks ettevõetud dessantoperatsioon, nagu 29. detsembrilgi, milline asjaolu võimaldas punastel 4. rügemendi peale ettevõetud pealetungi lõpule viia. Rügement taandus positsioonile V a l k l a mõisa — K ü l m a l l i k u talu joonele.

1) Rahvamassis, mis elanud üle suure Maailmasõja ja kõik vene revolutsiooni demoraliseerivad astmed ja rahvusetunnet hävitava saksa okupatsiooni, oli rahvusetunde langemine, tuimus ja väsimus võtnud maad ja usk oma jõusse nõrk. Seepärast ei andnud Ajutise Valitsuse vabatahtlike mobilisatsiooni kutse pea mingisuguseid tagajärgi. Need vähesed vabatahtlikud, nende hulgas ka kooliõpilased, moodustasid Vabaduse sõja esimesel perioodil väerinna kandva jõu.

Pärast Narva langemist enamlaste kätte, 29. novembril, otsustas Ajutine Valitsus sõjaväe loomiseks tõsisemaid abinõusid tarvitusele võtta. Kuulutati välja sunduslik mobilisatsioon kõigile meeskodanikele, kes 21—24 aastat vanad. Kuid see sundusliku

mobilisatsiooni käsk ei leidnud kodanikkude poolt küllalt kiiret täitmist ja venis pikale. Ka ei olnud Ajutisel Valitsusel esialgul küllalt reaalselt jõudu oma autoriteedi maksmapanemiseks. Tagajärg oli valitsuse korralduste väga loid täitmine.

Kokkuvõttes näeme, et vabatahtlike mobilisatsiooni nurjamine ja sundusliku mobilisatsiooni aeglase edenemise tagajärjel ei suudetud väerinda tarvilisel arvul sõduritega varustada. Nii oli 4. rügemendis Narva lahingus 400 sõdurit, kellest 300 vabatahtlikku (kooliõpilased ühes arvatud) ja 100 sunduslikult mobiliseeritud. Terve taandamise ajajärgul ei saanud rügement ühtegi nimetamisväärset täiendust, kuna sundmobiliseeritudest meestest suur osa peale Narva langemist laiali valgus ja ära kadus.

2) Püsside, kuulipildujate, laskemoona, saabaste ja talveriite puudus oli kõige valusam küsimus sõja alul. Nii oli Narva lahingu ajal rügemendis püssideta 100 sõdurit, kes seepärast ei saanud lahingust osa võtta. 3. detsembril meie pealetungil 160 mehelistes pataljonis puudusid 40 mehel püssid. Ka laskemoona võidi välja anda ainult piiratud arvul. Kodunt kaasatoodud saapad lagunesid, kuna uusi ei olnud välja anda. Soojad riided olid ainult üksikutel.

Sõjariistade puuduses langeb süü Saksa okupatsiooni võimudele, kes viimase lahkmise silmapilguni meile endiste vene relvade ja laskemoona ladude jäänuseid üle ei annud, jättes neid parema meelega enamlaste kätte. Nii olid sakslased nõus Narva sadama aitas olemaid endise Vene sõjatagavarade ladusid üle andma alles 28. novembril, kui lahing oli juba käimas.

Võib olla oleks võidud rügementi nende mõnesaja püssiga ja riietega siiski paremini varustada, kui meie vastavad asutused seda energilisemalt oleksid korraldanud. Lõpuks oli rügement ise sunnitud omale hädatarvilikku varustust rekvireerima.

3) Rügement oli sunnitud laial rindel vastu võtma vaenlase pealetungi, kelle sõjalistest jõududest juba mõne esimese päeva

jooksul sai registreeritud neli jalaväerügementi, kolm eskadroni ratsaväge, mõned vähemad väeosad ja tehnilised jõud. Kokku vähemalt 4000—5000 tääki ja 150—200 mõõka. Peale selle suurtükivägi, mida meil ei olnud. Seega vaenlane relvastuselt ja varustuselt rohkem kui kümnekordses ülekaalus.

Ka moraalse väärtuse poolest olid mõned punaväe osad silmapaistvad, nagu 2. Viljandi ja 3. Tartu eesti kommunistlikud kütiväe polgud ja madruste dessantsalk — 700 meest.

Hiljem asus meie poolt tegevusse soomusrong ja vähesel arvul suurtükke, mis meie vastupaneku jõudu tunduvalt tõstsid, kuid ei suutnud siiski mõjuvat pööret tuua.

Soomelaht oli vaenlase sõjalaevastiku võimuses. Meie rinde tähtsam lõik, mereranna — maantee ja raudtee raioon, seisis vaenlase laevastiku laskepiirkonnas. Meie jalavägi ja soomusrong seisis alalise hädaohu ees — vaenlase poolt ümberhaaratud saada. Rügemendi kaitseliini kohal rippus Demoklese mõõgana dessandi maalesaatmise hädaoht meie seljataha.

Et 200—300 mehega 10—20 km rinnet kaitsta, siis oli võimalik ainult suuremaid teid vaenlase edasiliikumise eest sulgeda, kuna vaenlase ümberhaaramiste takistuseks varusid ei olnud.

Peale Rannu lahingut püüdis vaenlane alatasa meie osasid ümber piirata, mille tulemuseks oli meie taandumine.

Ohvitserid ja sõdurid olid vahetpidamata lahingutes ja valveteenistuses.

4. rügemendi kõige vastutusrikkam ja raskem ajajärk oli kogu detsembrikuu taandumise periood. Eriti vastutusrikas seepärast, et sõja alul 4. rügement üksi ja hiljem koos 5. rügemendiga kattis Viru rinnet rohkem kui kuu aega, taandudes järkjärgult positsioonilt positsioonile. Selle aja jooksul jõuti väerinna seljataga korraldada ja võrmeerida väeosasid, mis arenes mobilisatsiooni aeglase edenemise ja varustuse puuduse tõttu väga pikaldaselt.

Nii jõudis 1. jalaväerügement iseseisva väeosana rindele vast 2. jaanuaril 1919. a.

4. Jalaväepolgu — 4. üksiku jalaväepataljoni

15. aastapäeval

VABADUSESÕJAS LANGENUD KAASVÖITLEJAJD MÄLESTAVAD

„4. Rahvaväe Polgu Kaitsevälaste Ühing“ ja
4. üksik jalaväepataljon.

Lipnikud:

1. Oskar Laretei
2. Oskar Alveis
3. Aleksander Almann
4. Gustav Maade
5. Erich Hansen

Alamleitnant

6. Albert Mitt

Lipnikud:

7. Mart Tellisaar
8. Mihkel Leppik
9. Edgar Soovik
10. Johannes Tarš
11. Mihkel Vald
12. Mihkel Matten

Alamleitnant

13. Karl Kass

Lipnik

14. Aleksander Sternfeldt

Lipnikud:

15. Peeter Kerm
16. Rudolf Põdrus
17. Paul Praks

18. Oskar Treibak

19. Aleksander Tikk

Alamkapten

20. Karl Tann

Alamleitnant

21. Egon Bahmann

Leitnant

22. Konstantin Rosenstein

Lipnik

23. Johannes Perk

Alamkapten

24. Eduard Olmberg

Kapten

25. Peeter-Armas Gorell

Leitnant

26. Mart Sarepera

Lipnik

27. Johannes Junn

Arst

28. Aleksander Reinok

Lipnik

29. Jakob Lindemann

Allofvitserid ja sõdurid:

1. Eduard Malm
2. Kristof Suurväli
3. Mart Pruudo
4. Albert Tenorist
5. Julius Treimann
6. Johannes Rätsepp
7. Johannes Plutus

8. Voldemar Mahkats

9. Peetr Allast

10. Karl Varul

11. Karl Klaup

12. Rudolf Säask

13. Heinrich Moldau

14. August Mark

15. Gustav Preimann
16. Hans Siispool
17. Karl Ravans
18. Eduard Praust
19. Bernhard Reiter
20. Oskar Pöder
21. Thomas Ostrov
22. Johannes Sallo
23. Johannes Goldberg
24. Karl Jürgens
25. Karl Kalt
26. Madis Annus
27. Eduard Leppik
28. Adolf Virulain
29. Otto Pärn
30. Jüri Nihov
31. Martin Assmann
32. Jaan Aal
33. Otto Lustik
34. Karl Vinberg
35. Eduard Toompea
36. Jakob Vatt
37. Eduard Parve
38. Artur Mõek
39. Aleksander Teras
40. Johannes Laasberg
41. Gustav Selberg
42. Martin Saar
43. Jakob Švarsberg
44. Rudolf Joost
45. Julius Juuse
46. Johannes Rauden
47. Aleksander Olev
48. Johannes Krusement
49. Voldemar Aunbaum
50. Hans Sepp
51. Ivan Gruglov
52. Anton Illip
53. Jaan Kasesalk
54. Karl Nirgi
55. Artur Meilbaum
56. Eduard Kalais
57. Hugo Lootus
58. Johan Hanson
59. Aleksander Janson
60. Gustav Golding
61. Villem Tamband
62. Kristjan Tinkus
63. Johannes Aidu
64. Johannes Karlov
65. Johannes Mägi
66. Herbert Mühltram
67. Eduard Ovatski
68. Hans Vekko
69. Anton Viidemann
70. Voldemar Tiivas
71. Johannes Koppa
72. Arnold Raamat
73. Heinrich Miller
74. Aleksander Nilov
75. Karl Päll
76. Anton Teinbas
77. Hans Puusepp
78. Johannes Serm
79. Jaan Kaera
80. Johannes Tammik
81. Alfred Normak
82. Johannes Leemann
83. Martin Pärn
84. Mihkel Linkmann
85. Richard Valk
86. Artur Kress
87. Jakob Punane
88. Robert Jürnas
89. Arnold Kroon
90. Mart Tsiiberin
91. Johannes Vakku
92. Johannes Kuuskmann
93. Johannes Šnurni
94. August Tarask
95. Jaan Bergson
96. Jüri Pöld
97. Jaan Krumpkam
98. Jakob Mättik
99. Johannes Villiko
100. Aleksander Renneberg
101. Voldemar Murelik
102. Eduard Maurer
103. Johannes Värk
104. Rudolf Viita
105. Karl Antip
106. Jaan Ihumäe
107. Aleksander Rokka
108. Eduard Täht
109. Johannes Rumm
110. Karl Veski
111. Aleksander Praamann
112. Hans Kübarsepp

113. Peeter Rakko	140. August Tohver
114. Toomas Laks	141. Johannes Hirš
115. Ivan Klupkov	142. Julius Sepnik
116. Johannes Melter	143. Johannes Rätsepp
117. Adolf Pikkof	144. Eduard Kaev
118. Johannes Kütt	145. Aleksander Kask
119. Karl Soru	146. August Abo
120. Robert Tomerias	147. Mart Oja
121. Evald Vihmann	148. Eduard Vöhma
122. Feliks Sakkonnik	149. Johannes Viit
123. Villem Einblau	150. Julius Valter
124. Heinrich Verder	151. Jakob Lamp
125. Paul Roosiväli	152. Hugo Altermann
126. Roman Vink	153. Herman Valter
127. Jaan Pohla	154. Aleksander Mühlberg
128. Mihkel Pass	155. Julius Sommer
129. Johan Niirmann	156. Johannes Villo
130. Karl Preiberg	157. Johannes Toerk
131. Anton Rüütberg	158. Ernst Teetsmann
132. Eduard Raudsepp	159. Mats Lippart
133. Karl Seller	160. Karl Egel
134. Johannes Preimann	161. Osia Kõva
135. Eduard Leetsmann	162. Aleksander Hint
136. Aleksander Kangert	163. Gustav Reinvald
137. Ervin Sakslad	164. Voldemar Annus
138. Johannes Viik	165. . . . .
139. Aleksander Hellmann	166. . . . .

Juurdekomandeerituist:

Alamkapten	5. Laast, Aleksander
1. Jürgenson, Hugo	6. Konküla, Erich
Rittmeister	7. Birkholts, Johannes
2. Koovit	8. Lokutar, Jakob
Södurid:	9. Link, Aleksander
3. Laas, Friedrich	10. Muskat, Otto
4. Roosenberg, Artur	11. Loik, Jakob
	12. Rügenberg

4. polgu algpäevilt Vabadusesõjas.

Kapten V. Lents.

22. novembril 1918. a. hommikune rong läheneb Narvale. Läbi ühetoonilise vaguni-
rataste mürina kostavad üksikud suurtüki
paugud. Narva jõudes need aina tihene-
vad. Ons sõda juba alanud?

Punased pommitavad Narvat, kuid saks-
laste poolt vastatud tule peale vaikivad peagi
paugud ja valitseb rindel jällegi vaikus.

kendada. Ajajooksul saabub ka neid, lin-
navalitsusest saame ka kirjutusemasina.

On asjatalitust 1. kompanisse, kuid ei
lasta sisse, olen erariietes. Tubli! Tähendab
distsipliini on. Raudtee jaamal Vorm on
pagasis.

„Ei saa kätte, tulge sel ja sel kella ajal.“
„Ei ole aega, olen 4. polgu adjutant.“

4. üksik jalaväepataljoni üleajateenijate kogu 1932. a.

Otsin 4. polgu staapi, seda ei ole veel.
Pika otsimise peale leian polguülema kolo-
nel Seimani Raatuse platsi ääres olevast
võõrastemajast ühes kapten Liivaku ja kap-
ten Vendega. Annan ära minule Tallinnast
kaasa antud mõned 4. polgu raamatud ja
pitsatid. Kolonel Seimani poolt määratakse
kapten Liivak I pataljoni ülemaks, vahes-
peal kohale jõudnud kapten Steinman
1. kompani ülemaks ja temaga kaasas ole-
vad Vaivara ümbruse kaitseliitlased 1. kom-
panisse, kapten Vende majanduseülemaks ja
mind kui raamatute ja pitsati toojat (kolo-
nel Seimani ütetus) — adjutandiks. Algu-
s on tehtud, tuleb asuda kiirele tööle.

Käik linnavalitsusse ruumide saamiseks.
Linnavalitsuse poolt antakse ruum Kooli tä-
navale. Tühi ruum, sodi ja prahti täis, kuid
tänu linnavalitsusele ruum on varsti puhas
ja ilmuvad ka lauad, pingid ja toolid; ruu-
mis on ka raudkapp, kuhu pole aga midagi
panna.

Tulevad juba üksikud inimesed, kes pol-
ku soovivad astuda, kuid ei ole veel ühtegi
kirjameest, keda võiks kantseleis tööle ra-

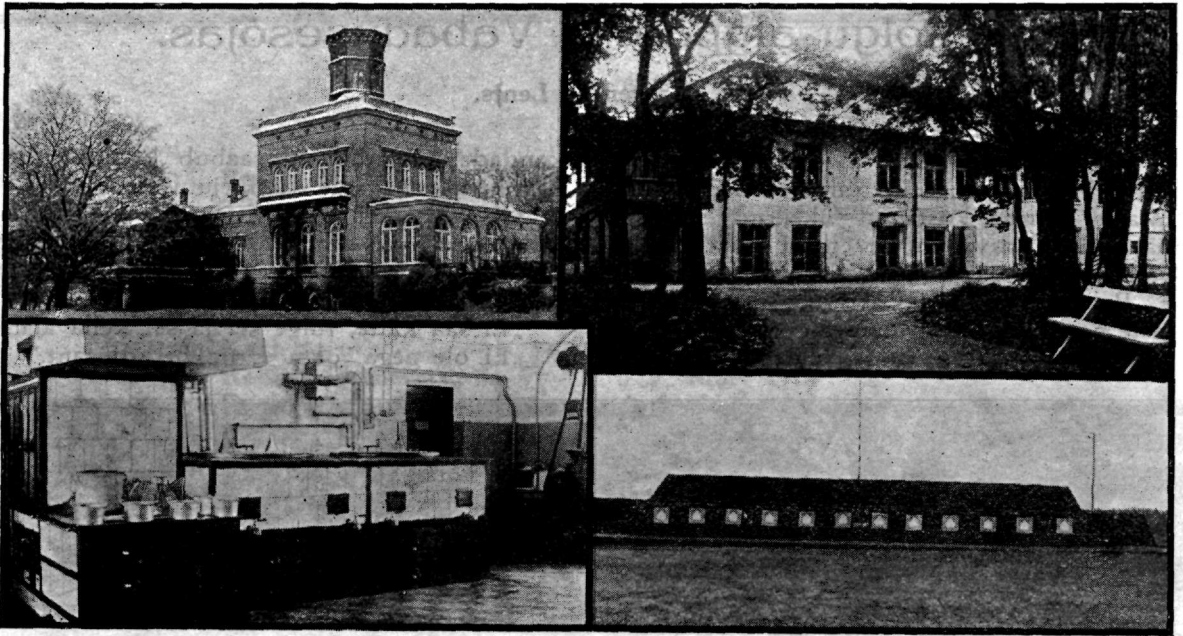
„Miks Teie kohe ei öelnud, kus Teie
voorimees?“ ja silmapilk on asjad voori-
mehel. Raudtee ametnikud on oma väeosa
loomisel vastutulelikud.

Virumaal on mobilisatsioon. Ilmuvad
mobiliseeritud, esialgul küll väikesel arvul,
seevastu aga pikad mobiliseeritute nimekir-
jad — teel välja auranud.

Jõuab Tallinnast kohale ohvitseride rühm
— 36 meest. Asuvad barakki ja valivad
omale mingisuguse komitee, saavad aga pol-
guülevalt kõva peapesu ja haihtub äsjavali-
tud komitee.

Algavad läbirääkimised sakslastega sõja-
riistade saamiseks. Ka neil on juba oma
komiteed. Rügemendi juhatus teatab, et
„Soldatenrat“ otsustab. Ning see otsustab
ja otsustab, kuni jõuab otsusele 27. novemb-
ril, et võib alata meile sadamas olevate aitade
üleandmist. Jõuame sealt osa püsse vastu
võtta ja välja jaotada, kuid osa sõdureid on
veel ilma.

27. novembril peale lõunat külastab meid
saksa rügemendi ülem oma adjutandiga: on
püüdnud kinni punaste telefonogrammi, mil-

Ülaist vasakult: Pataljoni staabi hoone. — Töökomando ja üleajateenijate kasiino.
— Pataljoni köök. — Pataljoni laskeraja vall.

les kästakse 28. novembri hommikul kell 0600 alata üldist pealetungi Narvale. Tähen-
dab tants läheb lahti. Kapten Liivak viib
oma mehed liinile, traataia taha kaevikutesse.
Kolonelleitnant Kunnos saab koolipoisid ja
veel mõned mehed ning asub kaitsele Kul-
gule.

Staap asub ööbima staabi ruumidesse:
kes magab laual, kes pingil ja kel seal ruumi
ei jätku, see laua all. Öö on pikk, ase kõva,
uni rahutu, sagedasti vaatad kella, ikas algab.
Punkt kell 0600 kostavad esimesed suurtüki
paugud. Tants algab, vaenlane on täppis.
Vähe hiljem lõhkeb kuul staabi ruumide
lähedal, kiviikillud pragisevad vastu akent.
Tänu taevataadile, aken on terve, tuul ei
puhu sisse.

Rindel paugub, raksub ja müdiseb. Saks-
lased lubades pealetungi aidata tagasi lüüa,
hakkavad vastu punastele. Saabuvad esimesed
vangid. Viis eestlast. Tere!... Ülekuu-
lamine... 2. Viljandi punane polk. Juma-
laga!... Linnas algab jooks. Kes jõuab,
voorib välja Tallinna uulitsat mööda.

Käskjalad tulevad ja lähevad. Söömata!
Staabis on leiba — kannikas põue, tagasi
liinile.

Ilmub hallis sinelis ohvitser, nõuab oma
teenistuslehte.

„Mistarvis? Teenistusleht peab olema
polgu staabis!“

„Mis minu käes, on ikka kindlam!“

„Ei saa!“

Vihaselt väljub staabist. Hiljem näitab
end jälle Jõhvis, kuid mustas palitus ja laia-
äärega kaabus.

„Mis mardisanti Teie teete?“ küsib kolo-
nel Seiman.

„Nõnda on ikka kindlam“. — Õigus!

Kell kaks päeval sakslased teatavad, et
„Soldatenrat“ on otsustanud lahkuda ja lah-
kuvad. Sillad lastakse õhku. Meie väed
kaitsele jäävad sildade taha — tuleb mööda
sillarususid jõest üle tulla.

Lõunaks valmistati tangupudru hobuse-
rasvaga. Keeb, pehmeneb, ei ole aega süüa.
Keetjad ei jõua ka kõiki ära süüa, tuleb jätta
punastele.

Ülevõimu ees tuleb taganeda. Käputäie
meestega, kel küll vaprus ja julgus ei puudu,
ei jõua mitut punaste polku tagasi lüüa.

Sadama ladudes on hulk varandusi, mida
sakslased eelmisel päeval algasid üle andma.
Tuleks maha põletada, ukсед aga hoitakse
punaste poolt kõva tule all, ei pääse ligi. Sei-
nad telliskivist — ei põle. Katus kõrgel —
ei saa kätte. Katse ebaõnnestub, laod jää-
vad põletamata.

Kell viis peale lõunat on lahkumine Tal-
linna uulitsat mööda. On vaikne. Kohali-
kud punased rõõmustavad.

Lähene Peeterriistile. Pimeneb. Sur-
nuaialt kostuvad meie peale sihitud püssi-
paugud. Punased on Jõesuust vastu tulnud.
Maantee kraavi kõhuli! Laskmine meie
poolt. Sõit sakslastelt saadud kuulipildu-

jaga mööda teed edasi ja tagasi suure kolina. Komandod: „Kuulipildujad siia!“ — Laskmine lakkab. Luure välja! Tee on vaba. Vaenlane taandus suurtükkide ja kuulipildujate eest. Oli jõuk punaseid madruseid.

Maantee kraavis lebab noor vabatahtlik, leivapäts ühel ja püss teisel pool. Leiba mingil tingimusel maha ei jäta. Vähe hiljem leivapäts on, kuid meest ei ole. Leib läheb tarvis, saab ära võetud ja teistega vennalikult jaotatud, küll pärast maitseb. Ja maitseki...

Esimene taganemise õo Repnikus: kõva põrand, kitsas ruum. Diviisi intendant kolonel Rotberg korraldab kartulite keetu toiduks pesuköögi katlas. Öo on pikk, katel suur ja tuli väike, väljumise ajaks on kartulid kõvad. Kahju! Jäeb esimene intendandi poolt korraldatud kartulikeedis söömata. Algab pikk ja raske taganemise tee, mis aga ei murra eestlase visa tahet võita — ja võidabki.

Lühikene ülevaade

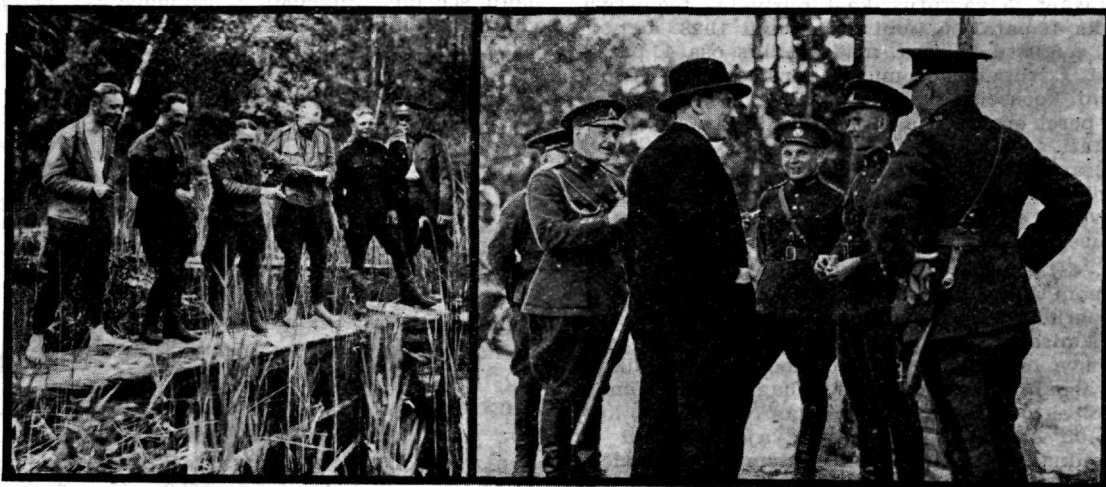
4. jalaväerügemendi tegevusest pärast Vabadusesõda.

Kapten E. Raudsepp.

Vabadusesõja lõppedes ja pärast Tartu rahu lepingu allakirjutamist 2. veebruaril 1920. a. koondati 4. jalaväerügement tema viimastelt lahingpositsioonidelt Keikino—Orlõi—Kallivere—Saarküla joonelt Vennküla ja Narva-Jõesuu ümbruskonda.

Sama aasta märtsi kuul algas demobilisat-

ja kuulipildujate-kompanid moodustasid ühe k-kompani. Seega kuulus nüüd rügemendi koosseisu kolm laskurikompanit ja k-kompani, töökompani, side-, sapööri-, pommipildujate-, jala- ja ratsamaakuulajate ning komandandi komandod. Seega ühes hakati teostama rügemendis sõdurite rahuaegset väljaõpet.

Grupp tagavaraväelasi Kurtna laagris 1930. a. — Tagavaraväelaste õppused. Kamin kõneleb ühe tagavaraväe ohvitseriga.

sioon; 20. märtsi paigu vabastati teenistusest esimesed mehed — kõige vanemad aastakäigud.

Aprilli kuu alul paigutati rügement Kadrina ümbruskonda. Samal kuul viidi läbi lõplikult üldine demobilisatsioon, teenistusse jäid veel ainult need sõdurid, kes hiljem 1895. a. sündinud.

Demobilisatsiooni ja meeste arvu vähenemise tõttu aprilli kuu lõpul 1920. a. koondati rügement üheks pataljoniks, nii et iga endine rügemendi pataljon moodustas ühe laskurikompani

Sama aasta septembri kuul määrati 4. jalaväerügement rannavalve teenistusse, võttes oma alla mereranna Narva-Jõesuu kuni Loksani. Rannavalve teenistust pidas rügement kuni veebruari kuu lõpuni 1921. a., mil rannavalve teenistus üle anti eriti selleks moodustatud rannavalve osadele.

Peale rannavalve teenistuse üleandmist koondati 4. jalaväerügement Rakvere linna ja 1. märtsil 1921. a. liideti temaga Viljandis asuv 6. jalaväepataljon (endine 6. jalaväerügement)

järgmiselt: staap, komandod ja 4. pataljoni asukohaga Rakveres ja 6. pataljoni asukohaga Viljandis, kandes üldnimetust 4. jalaväerügement.

1. märtsil 1921. a. ilmusid rügemendi teenistusse esimesed noored sõdurid-nekrutid. Nende ettevalmistusele ja väljaõppele pöörati suuremat hoolt ja tähelepanu. Nende õpetamiseks määrati paremaid ohvitseri ja allohvitseri, kes enne noorte väljaõpetamisele asumist saanud sellekohase erilise ettevalmistuse. Noored koondati erirühmadesse ja nende väljaõpetust teostati eraldi reameeste õppustest; alles pärast noorte õppekursuse läbivõtmist määrati nad kompanitesse reameeste hulka. Noorte väljaõppes saavutati alati väga häid tagajärgi.

Juuli kuu alul 1921. a. tabas uue ümberkorraldamise näol 4. rügemendi tema rahuaegses elus raskeim saatuse hoop. 4. jalaväerügement kui iseseisev väeosa likvideeriti hoopis ja tema senine ühtlane pere lahutati. Osa koosseisust — staap ja komandod jäeti Rakverre, kus koondati 5. jalaväe- ja Kalevi pataljonidega ja nimetati ümber 5. jalaväerügemendiks, kuna kompanid, mida nüüdsest peale nimetati 4. jalaväepataljoniks, viidi rännakkorras Narva ja määrati seal 1. jalaväerügemendi koosseisu. Seega oli vabadusevõitlustes kokkukasvanud ja tugevaks võrsunud rügement ja juhtiv koosseis ära jaotatud kahte ossa ja need teine-teisest täielikult lahutatud.

1. jalaväerügemendis määrati 4. pataljoni pealt piirivalve teenistusse Vabariigi idapiiri kaitsele Vasknarvast kuni Petšurkini ja pärastpoole Terbinkast kuni Keikinoni, kuna Narva jäid ainult noorte väljaõppe rühmad.

Rasket ja vastutusrikast piirivalve teenistust kandis 4. pataljon kuni mai kuuni 1923. a.

1. augustil 1923. a. määrati üks osa 4. pataljonist 1. rügemendi uuesti vormeeritava II pataljoni koosseisu, mistõttu jällegi osa 4. pataljoni peret eraldati ja hiljem — 1924. a. täielikult lahutati.

1. aprillil 1924. a. eraldati 4. pataljoni 1. jalaväerügemendist, asukohaga Narvas, kuid liideti Rakveres asuva 5. jalaväepataljoniga üldise nimetusega — 5. jalaväerügement.

1. detsembril 1927. a. paigutati 4. pataljoni kompani Jõhvi lähedale Tammiku asundusse. 1. oktoobril 1928. a. uue organisatsiooni maksma hakkamisega sai 4. pataljoni lõpuks tagasi oma iseseisva olemasolu, temast moodustati 4. üksik jalaväepataljon, esialgse asukohaga Narva linnas.

28. oktoobril 1928. a. annetas Narva linn, kellega oli loodud Vabadusesõja ajal tihedad ja sõbralikud sidemed Narva kaitsmisel, rügemendile lipu.

5. jaanuaril 1929. a. paigutati 4. üksik jalaväepataljon, peale 1. laskurikompani ja pioneriühma, millised jäid veel Narva ja juuni kuul samal aastal ümber paigutati, Jõhvi, kus temale olid ehitatud endisist Jõhvi mõisa hooneist kasarmud. Asunud oma alalisse asupaika ja oma päralt olevasse ruumesse, võis 4. üksik jalaväepataljon täie innuga asuda rahuaaja õppe- ja kasvatustöödele, milline peajasjalikult seisab noorte sõdurite väljaõpetamises. Peale väljaõppe on veel suurt rõhku pandud sõdurite eest hoolitsemisele. On saavutatud mugav kasarmute siseseseade, noorte varustamine kahe korraliku komplekti riietega, eeskujulik köök ühes söögisaaliga, raamatukogu ja muid meelelahutuse abinõusid.

Peale noorte õppuste teostati pataljonis 1929. a. suvel kordusõppuseid reserv-ohvitseridele ja allohvitseridele.

1930. a. suvel viidi läbi suurem kordusõppus tagavaraväelastele. Kokku kutsuti üle 2000 tagavaraväelase, kes endist moodustasid sõjaaegse koosseisuga rügemendi. Vastav sõjaline õppus teostati pataljoni asukohas ja suuremas ulatuses Kurtna laagris. Tagavaraväelaste kokku kutsumine, nende varustamine korteritega, riietega, sõjalise varustuse ja relvadega, toitlustamine, õppused ja peale õppuste koju laskmine viidi läbi eeskujulikus korras.

Pataljoni alalise kaadri koosseis suve perioodidel on osa võtnud Kurtna laagris, 1. jalaväerügemendi õppustest ja manöövritest ning ka iseseisva taktikalise õppuseid maastikul.

Pataljoni majanduslik olukord on selle lühikeses iseseisva tegutsemise ajajärgul tunduvalt paranenud ja võib peatselt jõuda eeskujuliku seisukorda.

1930. a. suvel oli pataljoni ohvitseridekogu algatusel pataljoni asukohta kokku kutsutud vabadusesõjaaegsed 4. rügemendi ohvitserid.

Koosviibides otsustati asutada 4. rügemendi kaitseväelaste ühing, mille eesmärgiks on alal hoida vaimlisi sidemeid ja vabadusesõjaaegseid traditsioone oma liikmete vahel. Sellest ajast peale on igal aastal korraldanud 4. rügemendi kaitseväelaste ühing oma korralise koosviibimise, koondades kokku üle Vabariigi laiaili asunud vabadusesõjaaegseid võitlusvendi omavahelelisile mõtteavaldustele ja mälestuste meeldetuletamisele, kasvatades kogu 4. üksiku jalaväepataljoni peres samasugust ühimeelt ja sõprustunnet, nagu see on valitsemas 4. rügemendi vabadusevõitlejate hulgas.

Rahu ise, Jõhvis on rahu ja neljale punktile toetavas sõidukis on ka rahu...

Kõrgema Sõjakooli lõpetanud ohvitseride ühing.

Kõrgema Sõjakooli lõpetanud ohvitseride organiseerimise küsimus, enne selle lahendamist, oli asjaomastes ringkondades päevakorral pikemat aega. Sedamööda, kuidas lendude kaupa kasvas K. S. lõpetanud ohvitseride arv, tõusis ka tarvidus neid lahendada üksiteisele, vastastikku üksteist tundma õppida. Rööbiti sellega järjest konkreetsemalt kerkis silmapiirile küsimus, kuidas, väljaspool harilikku teenistuslikku tegevust, K. S. lõpetanud ohvitseride kollektiivset tööjõudu ja töötahet kõige produktiivsemalt rakendada meie kodumaa riigikaitse ja sõjanduse arendamiseks.

Mõlemate eesmärkide saavutamine võis olla mõeldav vaid ohvitseridelt endilt loodud vabatahtliku organisatsiooni piirides, mille asutamisele asutigi 1928. a. Ta tolelaegne nimetus oli esialgselt „Kõrgema Sõjakooli Vilistlaskogu“, hiljem „Kõrgema Sõjakooli (kindralstaabi kursuste) lõpetanute ühing“. Oli juba jõutud niikaugemale, et põhikirja kava, asutava üldkoosoleku poolt läbi vaadatud, oli valmis esitamiseks registreerivale asutisele. Ühing taheti nimelt kutsuda ellu üldises registreerimise korras. Mõnesugustel põhjustel jäi ühing tol korral siiski asutamata.

Küsimus tõusis uuesti päevakorrale 1931. a., ühenduses Kõrgema Sõjakooli 10. aasta juubeli pühitsemisega. Kuna juubeli pühitsemist taheti läbi viia võrdlemisi laialatuslikult, siis tundus vajadus lendudevahelise organisatsiooni järele vastavate eel tööde läbiviimiseks.

Pärast juubelpäeva ühingu asutamine võeti hoogsalt päevakorda. Otsiti üles endine põhikirja kava. Teda täiendati ja muudeti kooskõlas vahepeal Vabariigi Valitsuse poolt antud „Kaitseväe vabatahtlikkude ühingute ja nende liitude“ seadlusega, sest nüüd taheti ühing asutada põhikirja kinnitamise korras Kaitseministri poolt. Asi edenes jõudsasti. Põhikiri leidis kinnitamist Kaitseministri 21. mail 1932. a. ja juba 24. mail s. a. võidi ära pidada esimene üldkoosolek. Selleks ajaks oli ühingu liikmeks astunud juba 93 ohvitseri. Üldkoosolekul valiti esimene juhatus koosseisus: esimees — kindral Tõrvand, liikmed: kolonel Breede, kolonel Traksmann, kolonel Jaakson ja kolonelleitnant Laurits. Juhatuse esimeseks mureks oli ühingu tegevusekava põhijoonte ja kodukorra väljatöötamine, mille alusel võis asuda tegelikule tööle. Nimetatud küsimused olid arutamisel ühin-

gu teisel üldkoosolekul, mis peeti 28. 10. s. a., kus kodukord ajutiseks tarvitamiseks vastu võeti ja tegevusekava heaks kiideti.

Meie kaitseväe ohvitserkonna laiemaid ringkondi huvitab muidugi küsimus, milliseid lähemaid eesmärke taotleb K. S. lõpetanud ohvitseride ühing ja kuidas ta tahab olla kasulik meie üldises riigikaitse töös.

Paar sõna selle küsimuse selgitamiseks.

Põhikirja § 1 tähendab: „K. S. lõpetanud ohvitseride ühingu eesmärgiks on harrastada sõjateadusi ja aidata kaasa sõjalise hariduse levitamisele, lähendada oma liikmeid omavahel ja toetada neid moraalselt ja materjalselt.“

Seega esikohale ühingu töös on asetatud „sõjateaduste harrastamine ja sõjalise hariduse levitamine“.

See eesmärk väärib tähelepanu.

Sõjavägi, olgu ta nii suur või väike kui tahtes, suudab püsida oma ülesannete kõrgusel vaid siis, kui ta omab tugeva ideelise aluse. Selleks ideeliseks aluseks igale sõjaväele on oma pärane, kodumaa sõjandus. Mitte laenatud või kopereeritud võõrsilt, vaid püsiva, teadusliku tööga loodud neist olukorra elementidest, mis iseloomustavad meie sõjategevust. Meie sõjandus on osa meie kultuurist. Ta ei sünni üleöö, vaid vajab oma arenemiseks pikaajalist süvenenud tööd. Kas pole loomulik, et esimesteks pionerideks selles töös on need inimesed, kellele riik on võimaldanud saada kõrgema sõjalise hariduse!

Sõjateaduslik töö ühingus areneb sektsioonides, mille liikmeks võib olla iga ühingu liige. Esialgselt on kutsutud ellu kolm sektsiooni (kodukorra § 19), nimelt:

- taktika sektsioon, ülesandega uurida kaitseväe kasvatuse, väljaõppesse ja juhtimisse puutuvaid küsimusi strateegia, taktika, staabiteenistuse ja tagala korraldamise aladel;

- sõjaajaloo sektsioon, ülesandega uurida sõjaajaloolisi küsimusi, eriti mis puutub kodumaa sõjaajaloo ühes sõjaajalooliste ekskursionide korraldamisega;

- sõjatehnika sektsioon, ülesandega uurida sõjatehnilisi küsimusi, eriti relvade, lennukite, õhu- ja gaasikaitse, soomusväe, pioneri- ja sideasjanduse ja sõjamajanduse alal.

On olemas kõik eeldused, et sektsioonid oma töö juurde asuvad küllalise põhjalikkusega ja järjekindlusega,

mis tagab kõige paremini loodetavad tagajärjed.

Mis puutub ühingu koosseisu, siis võivad olla:

— tegevliikmeteks (põhikirja § 6)
— „need tegelikus kaitseväeteenistuses olevad ohvitserid, kes on lõpetanud Eesti Kõrgema Sõjakooli (kindralstaabi kursused) või välismaa kõrgema sõjakooli;

— toetajateks liikmeteks (põhikirja § 7)
— „Eesti või välismaa kõrgema sõjakooli lõpetanud tagavaraväes või erus olevad ohvitserid, Eesti Kõrgema Sõjakooli õpilased, samuti kõik kõrgema haridusega ohvitserid ja kodanikud, kes toetavad ühingu tegevust ja tema poolt taotletavaid eesmärke.

Meie kaitseväe ohvitserikond moodustab ühe ühtlase, kokkuliitunud pere. Tema tegevus peitub ta moraalses ühtluses ja kokkuliituvuses. Kõrgema Sõjakooli ohvitseride

ühing on asutatud mitte selleks, et ühte osa ohvitseridest kuidagi viisi eraldada teistest, sest iga ühingu liige jääb edasi ka oma väeosa liikmeks ühistel alustel teiste ohvitseridega. „Läbikäimises teiste, ühingusse mitte kuuluvate ohvitseridega“, tähendab kodukorra § 4, „ühingu liige peab suurima hoolega püüdma arendada häid vahekordi, olles oma esinemises asjalik ja korrektne.“

Endises Vene, Saksa, Austria ja ka teistes sõjavägedes, eriti neis, kus oli kutsutud ellu eriline kindralstaabi ohvitseride kutse liik, vahekorrad sellesse kutseliiki kuuluvate ja teiste ohvitseride vahel sageli jätsid soovida paremat. Seda põhjustas tihti peale akadeemilise haridusega ohvitseride isiklik käitumine teiste ohvitseride suhtes. Meie väikeses kaitseväe peres puuduvad täielikult igasugused eeldused selliste „vahekordade“ arenemiseks, milleks äsja ellukutsutud ühing tahab kaasa mõjuda täie jõuga. — an.

Saja aasta eest asutati end. Vene Kõrgem Sõjakool.

26. nov. s. a. sai täis 100 aastat päevast, mil endises Venes asutati „Keiserlik Nikolai sõjaakadeemia“, kui sõjanduse ala kõrgem õppeasutis. Sel puhul nimetatud õppeasutise endised õpilased, kes tegutsevad Eestis eesti kodanikkudena, või kes saatuse tahtmisel siin elutsevad, korraldasid 27. nov. „Seltskondlikus majas“ aktuse. Aktusel peatuti kõne all oleva asutuse mineviku juures, sest olevikku temal pole. Et Eesti riigi saatus Vabadusesõja ajal oli suurelt osalt Nikolai Sõjaakadeemia endiste kasvandikkude kätes, siis vast pakuks ka „Sõduri“ lugejatele teatud huvi mõningad andmed akadeemia minevikust.

Sõjaakadeemia asutamise mõtte algatajaks oli tuntud sõjateadlane Žomini (kindr. adjut. keiser Nikolai I juures). Akadeemia eesmärgiks seati: anda vajalikku haridust ohvitseridele staabi (kindralstaabi) teenistuse alal ja levitada sõjateadust. Kursus kestis 2 aastat; esimene — teoreetiline, teine — praktiline. Lõpetajad (peale suurtükiväe ja inseneriväe ohvitseride) läksid tagasi oma väeosadesse, olles peastaabi juures arvel erilises nimekirjas. Hiljem paremad neist viidi kindralstaabi kutseliiki.

Akadeemia õppetööd otseselt juhatas „direktor“, kelleks nimetati kindral Suhhosanet suurtükiväest; abiks oli vitse-direktor. Töö üldsuuna määras akadeemia nõukogu; tema kõrval nii öelda „sõnaõigusega“ töötas konverents, kuhu kuulusid professorid ja vanemohvitserid, kes olid kuulajatele otsesteks ülemateks. See oli esialgne organisatsioon ja esialgsed alused kokorras. Aastate jooksul akadeemia elas selles mõttes üle mitmesuguseid muudatusi, milliste üksikasjalik esiletoomine aga meile erilist huvi ei paku.

Vastavate õppejõudude puudumisel akadeemia paarkümmend aastat ei saanud kuigi tugevaid jalgu alla. Süüdi selles oli palju ka direktor ise, kes kogu oma ülesande arvas seisvat karmi distsipliini arendamises ja despootiliselt rõhus alla igasuguse algatuse nii professuuris kui ka õpilaskonnas. On tuntud kindral Suhhosaneti ütetus: „Teadus on sõjaasjanduses nagu nõõp mundri juures — kaunis raske on kanda mundrit ilma nõõbita, kuid nõõp ise pole kaugeltki peasi.“ Ka keiser ise oli esialgu umbusklik uue asutuse suhtes, samuti kõrgem sõjaväeline ülemus,

kes eriliselt ei armastanud „õpetatud ohvitseri“.

Selle tõttu näeme, et sisult tähtsaim aine — taktika — veel 1850. a. seisis oma praktilises osas vaid eeskirjade normide ja ülevaatuste („smotr“) nõudmiste õppimises, mis tarvilik oli küll Krasnoje Seloo laagris, kuid mitte just lahingus; kõik kujunes šablooniliseks ja mitte-olulise peale kulutati palju aega. Kuid arenev elu ja ajanõudmised, samuti uute, laia silmaringiga inimeste asja juurde tõmbamine järk-järgult viib edasi ka sõjakaademiama. Ta omab tõsise teadusliku või akadeemilise asutuse ilme Aleksander II ajal, mil sõjamineistriks määrati (1861) D. Miljuutin, kes ise oli kõrgesti haritud ohvitser. 1863. a. allutatakse akadeemia peastaabi kindralkortermeistrile, millega luuakse paremad eeldused akadeemia ülesannete ja armee vajaduste kokkukõlastamiseks. Tõusev põlv professuuri, nagu Leer, Dragomirov, Puzõrevski, Makševjev, Lobko ja teised, kellest mõned (Leer, Dragomirov, Puzõrevski) olid tuntud ka omaaegses Euroopas silmapaistvate sõjateadlastena, süvendasid akadeemias läbivõetavaid aineid, mille tagajärjel kursused paisusid laialdasteks; oluliste põhimõtete kõrval õpiti ja uuriti ka väga palju üleliigseid üksikasju. Samal ajal aga ka ainete kavandavad konkreetsemad piirid, kuid ained üleliia spetsialiseeruvad; tundub seemise side puudus. Et kontrollida akadeemia tööd võrdlusega analoogilise tööga teisel, komandeeriti Prantsusmaale kindral, kes tasega tulles arvas, et seal midagi õppida pole; sealne „aplikatsiooni kool“ ei andvat kõike seda, mis kindralstaabi ohvitserile oleks vaja. Peab tähendama, et tolle aegne Prantsuse Kõrgem Sõjakool tõesti oli väga puudulikult korraldatud, mis osalt põhjustas ka lüüasaamise 1870.—71. aastal.

Et akadeemia kursus oli laialdaseks paisunud, tundus, et selle läbivõtmiseks kahest aastast ei jätku, mispärast 1869. a. pikendati õppeaega poole aasta võrra, kutsudes ellu niinimetatud „täiendav kursus“. Viimases õpilased said võimaluse iseseisvalt ja teaduslike meetodite kohaselt töötada sõjaajaloo ja sõjakunsti alal ning lahendada praktiliste tööde ja uurimuste näol kindlaid ülesandeid strateegia, statistika ja administratsiooni alal. Sisult oli see töö armeekorpusse tegevuse uurimine konkreetse olukorra raamides.

Akadeemia autoriteet nüüd tugevneb ja akadeemilise haridusega ohvitseride töö 1877.—78. a. sõjas leiab keisri ja kõrgema ülemuse poolt väärilist tunnustamist.

1878.—1889. a. on akadeemia ülemaks Dragomirov, 1889.—1898. a. — Leer. Nende

kahe laialt tuntud kasvataja ning sõjateadlase mõjul akadeemia õppe- ja teaduslik töö omab veel sügavama ilme ja akadeemia lõpetanud ohvitserid on tõesti laialdase haridusega. Kõikides juhtimise instantsides neid nõutakse kui kasulikku tööjõudu ja juhtide abilisi. Paljud teenivad eduga ka mitmesugustel teistel tööpõldudel väljaspool sõjaväge. Kuid siiski peab tähendama, et teoreetiline teadus võttis oma alla lõviosa õppeajast, eriti Leeri ajal. Kujunes vaade, et akadeemia kõigepealt peab andma haritud ohvitseri ja levitama sõjateadust ja alles teises järjekorras olla kindralstaabi komplekteerimise allikaks. Praktilised tööd saavad vähe rohkem hoogu järgmise akadeemia ülema kindral Suhhotini ajal (kes varem oli ratsadiviisi ülem), kuid temale järgnev kindral Glazov sümpatiseerib jälle nõhikem teooriale. Professuur teeb selle juures silmapaistvat teaduslikku tööd, seistes siiski veel kaugel tegelikust elust ja alatasa arenevast sõjatehnikast.

Nii kestis kuni vapustuseni Vene-Jaapani sõjas. Nagu harilikult pärast kaotust, hakati ka siin otsima süüdlasi. Ja näib olevat ka õige, et osa süüdi peab endale võtma Sõjakaademiama, olgugi et Venes valitseva korra juures ta lihtsalt ei saanud oma mõju avaldada värskete ideede otsimiste näol.

Nagu näha eelmisest Vene Sõjakaademiama õppetöö tulemustes olid kujunenud peamiselt järgmised iseäraldused:

- ta andis laia teoreetilise haridusega ja töövõimelisi ohvitseri, kes aga edaspidiseks edukaks teenistuseks polnud küllalt varustatud voorustega, mis on vajalikud juhtidele ja nende abilistele staapides; mõned kaldusid ka liialdatud enesearvamisele, teravalt väljendades üleolekut teistest ohvitseridest;
- laia teadusliku pagasi juures oli vähe praktilisi oskusi kõikide väeliikide taktika alal peale oma algväeliigi; teisi väeliike akadeemia lõpetanud ohvitserid ei tundnud kuigi palju;
- väeliikide puudulik tundmine ei loonud häid eeldusi arusaamiseks üldtaktikast ja väeliikide koostööst;
- tehniliste abinõude tundmaõppimiseks ei tehtud peaaegu midagi; selle tulemuseks oli nende abinõude nõrk ärakasutamine sõjaväljal;
- staabi töö praktikale lahingu olukorras pöörati vähe tähelepanu;

Kokkuvõttes: Akadeemia andis lõpetajaile kõrge intellektuaalse kvalifikatsiooni, kuid märksa vähem praktilisi oskusi ja vägede ning tehnika tundmist. Loomulikult see pidi raskendama vägede juhtimist eriti sõjaajal,

nagu seda nägimegi Mandžuurias ja hiljem veel ka Maailmasõjas, kus vanema generatsiooni saamatuse tõttu väekoondiste tõeliseks juhtideks lahingus sageli osutus „kindralstaablerite“ noorem generatsioon.

Vene-Jaapani sõja mõjul hakati revideerima ka akadeemia õppetööd. Võeti kaalumisele sisseastumise tingimused, et pääseksid sinna vaid tugeva intellektiga ja arenenud mõistusega ohvitserid. Alates 1907. a. sisseastujate „sõelumine“ sündis juba uutal alustel: kirjalikud katsed ringkondades (tööd vaadati läbi akadeemias) ja pärastised sõnalised katsed Petrogradis. Et tung akadeemiasse oli suur, siis pääses sinna harilikult umbes igast kümnest ohvitserist vaid üks; umbes 50% „kukkus läbi“ juba kirjalikkudel katsetel ringkondades.

Revideerides akadeemia ikavu Mandžuuria veriste õppetundide kohaselt, hakati ka sellel alal aru saama, et kõik pole korras. Täpsama ülevaate saamiseks tol ajal juba hästi organiseeritud tööst Prantsuse Kõrgemas Sõjakoolis, saadetakse sinna pikemaks ajaks üks noortest professoritest, kolonel Golovin. Vahepeal 1909. a. akadeemiale antakse uus kodukord, milles püütakse kõrvaldada ilmsikstulnud puudusi. Kuid sisult jääb siiski kõik umbes endiseks, kuni 1910. aastani, mil jõuab tagasi kolonel Golovin. Sügavalt mõtleja inimesena ta on jõudnud veendumusele, et akadeemia õppetöös peab valitsema õige proportsioon teooria ja praktika vahel ning on vaja muuta töö meetod (konkreetsete juhtude alusel); kõik ained tulevad seemist siduda kindla eesmärgi saavutamiseks ning õpilaste varustamiseks mitte ainult teadmistega, vaid ka oskustega nii juhtimises üldse, kui ka staabiteenistuse alal. Akadeemia noorem professor kaldub pea kõik kolonel Golovini ideede pooldajate hulka. Algab „noor-türklaste“ ja vana puhtteaduslike voolu esindajate vahel kibe kodusõda, mis konverentsi saalist kostis ka õpilaste kõrvu. Õpilased olid nagu loomusunnil uuenduste pooldajad. Muidugi neid ei küsitud sääraates asjades.

Uuele voolule suhtus heatahtlikult ka akadeemia ülem kindral Ščerbačev (1907—1912). Kuid mõjuvõimsad ringkonnad minister Suhhomlinoviga eesotsas ei jaganud arusaamist uuenduste vajadustest ja 1912. a. akadeemia ülemaks määratud kindral Januškevič kui karjerist ja kompromisside inimene hakkas pidurdama „noor-türklaste“, nii öelda, revolutsiooni. Kuid noor professor

võitles südilt sõnas ja kirjas oma tõekspidamiste eest. Kes oleks lõpuks „peale jäänud“, on teadmata, sest 1914. a. puhkenud Maailmasõda katkestas akadeemia normaalse töö. Võib siiski arvata, et elu oleks nõudnud oma ja veel sügavamad reformid oleksid osutunud möödapääsematuteks, eriti ka pärast 1905.—1906. a. sündmusi vabamaks saanud avaliku arvamise mõjutusel.

Endise Venega läks ajalukku ka tema Kõrgem Sõjakool, Keiserlik Sõjaakadeemia, lõpetades oma olemasolemise Vladivostokis pärast revolutsiooniaegseid vintsutusi.

Tegime eltoodud väikese ekskursiooni möödunud aegadesse eesmärgiga silmi ette tuua seda asutust, kus, nagu alguses juba oli tähendatud, on saanud oma kõrgema kutsealase hariduse ka mitmed eestlased-ohvitserid, kes hiljem on juhtivat osa etendanud Vabadusesõjas ja pärast sõda riigikaitse ettevalmistamise alal. Meie nägime kuidas pärast Vene-Jaapani sõda vene akadeemia hakkas end rohkem kohandama vastavalt elunõuetele. Mandžuuria lahinguväljadel oma praktilist ettevalmistust täiendanud noor professor võtab omas töös elule lähemale toova suuna, mis akadeemia 1910.—1914. a. lendude õpilastele ja Maailmasõja ajal lühendatud kursuste õpilastele andis palju kasulikkuid. See teadmiste ja oskuste tagavara osutus üldiselt tugevaks aluseks nende ohvitseride tööle mitmesugustes staapides Maailmasõjas, alates diviisi kuni armeede grupi ehk rinde staabini. Siit omandatud rikkalik sõjapraktika juhtimise tehnilises töös väga mitmesugustes oludes lubas rakendada edukalt Eesti riigikaitse tööle oma jõude.

Ka meie oma Kõrgema Sõjakooli asutamine juba 1921. a. oli mõeldav vaid selle tõttu, et leidis inimesi, kes kooli asutamise vajadusest said aru ja kes läksid ühtlasi õppejõududena meie nooresse akadeemilisesse asutusse tööle. Kutsuti ajutiselt tööle ka mõningaid endise Vene sõjaakadeemia õppejõude ja kindralstaabi ohvitseri. Kuid luues ja korraldades oma Kõrgemat Sõjakooli, oleme püüdnud alati hoida teda ajasõuete kõrgusel. Meie Kõrgem Sõjakool on annud juba hulga tegelikult elu nõuete kõrgusel seisvaid ohvitseri juhtide ja staabi tööjõudude nooremas generatsioonis. Kogu meie ohvitserkonna meespidaola aga jäägu alati, et teadus sõjaasjanduses on siiski rohkem kui „nööp mundry juures“.

C. M. Vericola.

15./28. november 1917. a.

Eesti riigi loomise õiguslikeks aluseks on kolm akti: 1) 15./28. nov. 1917. a. Maapäeva deklaratsioon enese kõrgemaks võimuks tunnustamise kohta, 2) 24. veebr. 1918. a. iseseisvuse manifest ja 3) 19. mai 1919. a. Eesti Asutava Kogu iseseisvuse deklaratsioon, milles põhjendatakse Eesti iseseisvuse vajadust.

Eesti riigi algust loetakse 24. veebruarist 1918. a., kuid õigusliselt on Eesti riik tekkinud juba 15./28. nov. 1917. a. Huvipakkuv tohiks olla prof. A. Piip'i vaade selles küsimuses, kes väidab („Rahvusvahelise õiguse süsteem“): 15./28. nov. 1917 kuulutas Eesti ennast suveräänseks ja iseseisvaks; 24. II 1918 manifest oli riigivormi ja valitsemise korralduse kohta kuni Asutava Kogu kokkuastumiseni. 15./28. nov. ei saanud Eesti tegelikult oma iseseisvust maksmata panna, kuna järgnes kodusõja ajajärk, mis kestis kuni 24. II 1918. a. Sel päeval oli tegelik võimu ülevõtmine, sest siis lahkusid enamlased ja vened Tallinnast. 15./28. nov. on seega Eesti iseseisvuse alus, teised aktid on ainult konstitutsioonilised, mida 19. V 1919 deklaratsioon sanktsioneeris. Umbes samal seisukohal asuvad ka prof. J. Uluots ja prof. N. Maim. Sealjuures prof. A. Piip tunnustab („Vaba Maa“ nr. 46 — 1928. a.), et vaieldav on küsimus, kuivõrt tõsiselt võeti poliitiliselt 15./28. nov. Venest lahkulöömise akti ja kas selles ei ole rohkem protesti tunnuseid enamlaste aktsioonide vastu. Tõendust selleks leitakse asjaolus, et Eestist ka pärast novembri akti valiti Vene Asutavasse Kogusse liikmeid ja et edasi kestsid vaieldused küsimuse kohta, kas Eesti peab olema iseseisev riik või mitte.

Olgu õiguslisest vaatepunktist selle küsimusega kuidas tahes, tegelikult on aga

15./28. novembri aktil tähtis koht Eesti omariikluse saavutamisel. See akt asetas iseseisvusepüüded rohkem reaalsemale aluspinnale, andes nendele püüetele hoogu ja usku. Siit peale algas aktiivne tegevus Eesti iseseisvuse tegeliku maksmapaneku suunas, milleks sama aktiga anti juriidilised volitused erikolleeegiumile — Maapäeva Vanematekogule ühes juhatusega. Astuti välisriikidega otsesesse kontakti Eesti iseseisvuse tunnustamiseks. J. Poska, J. Vilms ja J. Seljamaa käisid jaanuaris 1918. a. Peterburis liitriikide saadikute juures teatamas Maapäeva otsust ja nõutamas sellele tunnustamist. 18./31. jaan. 1918 läks välismaale juba suurem delegatsioon (J. Tõnisson, K. Menning, M. Martna, K. R. Pusta, E. Virgo, F. Kull, A. Piip), et ära anda välisriikidele K. Pätsi ja J. Jaaksoni poolt allkirjutatud memorandum Eesti iseseisvusest. Ette nähes Saksa okupatsiooni (õigemini invasiooni) möödapääsematust, tehti vastavaid ettevalmistusi Eesti iseseisvuse proklameerimiseks (iseseisvuse manifesti koostamine, Eesti Päästekomitee loomine). Kuna Vene-Saksa rahuläbirääkimistel Brest-Litovskis kaalul oli ka Baltimaade saatuse, siis protesteeriti nende läbirääkimiste vastu ilma Eesti osavõtuta. Lähem sündmustekäik osutus seekord Eestile soodsaks. Eesti rahvusväeosadel ja „Omakaitsele“ õnnestus vabaneda lühikeseks ajaks enamlaste vägivallavalitsusest ja 24. II 1918 Eesti iseseisvust ka tegelikult maksmata panna, enne Saksa okupatsioonivägede sissetulekut.

Nii jääb 15./28. novembri akt Eesti iseseisvuse teel äärmiselt suure ja kaugeulatava tähtsusega sammuks, mida põhjust on meele tuletada selle sündmuse 15. aastapäeval.

Kaitseväe elu.

Esimese diviisi staabi aastapäeva pühitsemisest Rakveres.

1. diviisi staap pühitses oma XIV aasta-päeva 21. novembril Rakveres vaikselt. Aastapäeva eelõhtul kell 1900 oli jumalateenistus ev. ltr. kirikus koos 5. üksiku jalaväepataljoni, div. intendantuuriga ja Viru kaitsevääringkonna asutisega, kelle aastapäevad samuti 21. novembril.

Jumalateenistusele ilmus ka diviisi ülema aj. kt. kindralmajor O. Heinze, koos väeosa-ülematega. Kaitseväe aastapäeva-jumalateenistusele kogus seevõrra rohkesti kohalikku rahvast, et osa kirikusse ei pääsenud.

Aastapäeva hommikul kell 1000 oli staabile diviisi juhatuse hoones korraldatud ak-

tus, kus diviisiülema aj. kt. kindralmajor O. Heinze tervitas aastapäeva pühitsejaid ja soovis edu edaspidises töös. Peale selle tutvustati meeskonda diviisi lahingtegevusega Vabadusesõjas, alates Vabadusesõja kibedate algpäevadega, kus diviisi väeosad, kaitstes oma kallist kodumaad, ülekaaluka punaste vägede survele olid sunnitud veristes võitlustes taanduma Tallinna alla; sellele järgnevalt murrangust ja ajajärgust, mil meie, vabadust ja õiglust ihkavad rahvapojad võidurikkalt viisid sinimustvalge lipu Peterburgi alla, Pihkva, Kreitsburgi ja Riiga lehvima, lüües meile rõõvlina Riist kallale tungivat lantsvääri raudset diviisi.

Aktusele järgnes ühine pidulik lõunasöök, millest võtsid osa staabiülem kolonel P. Triik, diviisi intendant kolonelleitnant H. Vanaveski ja Viru kaitsevääringkonna ülem major Martin. Pidulauas kolonel P. Triik kriipsutas alla vabadusesõjaaegset vaimu, seades selle eeskujuks praegustele ja soovis, et see vaim kunagi ei kustuks, siis võime olla julged oma kalli kodumaa olemasolule ja enda vabadusele.

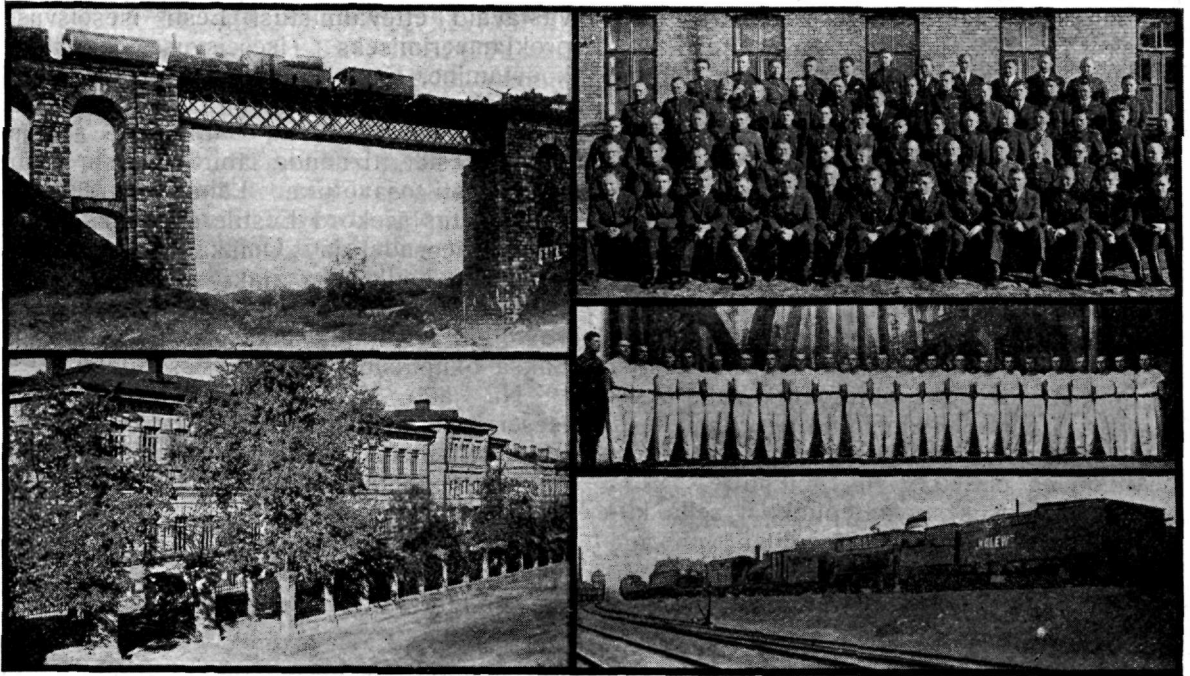
Õhtul oli aastapäeva-pühitsejate ühine pidu Rakvere Käsitöölise seltsis, mille korraldas 5. üksik jalaväepataljon. Ülevas meeleolus, pidusaal tungil täis kutsutud külalisi ja asjaosalisi, kestis pidu keskööni.

2. soomusrongirügement

12. 12. 31 — 12. 12. 32.

Rügemendi aastapäeva lävel pilku heites mööduvale aastale, võib märkida kogu rügemendi töö ja tegevuse intensiivsust ja

Kaadri peamiseks mureks on olnud ajateenijate ajakohane väljaõpe ja kasvatus. Meetodid ja õppeabinõud on kohandatud

Ülaalt vasakult: Soomusrong Nr. 2 Rauna sillal (siinpool Võndu) enne lantsvääri operatsiooni. — Rügemendi ohvitserid (aktiiv ja tagavaraväe) 8. oktoobril 1932. a. — 2. soomsr. rüg. võimlejate grupp rügemendi aastapäeval 1931. a. „Sädes“ — Vaade kasarmutele — Soomusrong Nr. 2. Riias, Daugavpilsis teel oktoobris 1919 a.

edukust. Vabadusesõja traditsioonid ja kogemused, vanemate juhtide tööspidamised ja rea aastate jooksul omatud vilumus on liitunud rõõbasteks, mis juhtinud rügemendi elu ka möödaval aastal.

noorte ja reameeste õppekestvusele ja ühise pere mitmesse relvliiki kuuluvatele üksustele, mis korduvalt kaalutud ja katsetatud. See töö — eriti eelmistel aastatel — on nõudnud kaadrilt pingutusi, kuid

see tasub end rikkalikult, kuna reservimenejad on oma erialale tõesti ettevalmistatud. Relvade käsitlemine ja teotsemine lahinguolukorras on olnud ka mööduva aasta jooksul erilise tähelepanu osaliseks. Häid drillimise võimalusi suvel, eriti lahingulist väljaõpet väiksemate üksuste koosseisus ja tehnilist laskmist soodustavad Paldiski laagri avarad ja lähedad õppeväljad. Laskmine liikuvate märkide pihta suurtükkidest ja soomusvagunite r-klp-test ja taktikaliste õppuste teostamine koos veereva koosseisu manööverdamisega ei tekita seal tehnilisi raskusi. Kasulikke kogemusi teotsemiseks suuremate üksuste koosseisus ja teiste väeliikidega saavad dessantõsad Petseri Põhjalaagris, kuna rongide patareid täiendavad oma tulejuhtimise praktikat sügiseti Petseri Lõunalaagri piirkonnas. Lasketasapind näitab endiselt üldist tõusutendentsi, nii ajateenijate kui ka alalise kaadri seas. Viimaste juures avaldasid mõju möödunud aasta sügisel ellukutsutud ohvitseride ja üleajateenijate laskespordiühingute võistlused ja klassikatsed. Üksiksaavutistest väärivad äramärkimist kpr. Vilderi tagajärg väikekal. püssist 50 m 3-st asendist 120 lasuga 1072 silma ja ltn. Kukke saavutis täiskal. püssist 300 m 3 as. 30 lasuga 259 silma. Diviisiülevalt korraldatud r-klp. laskevõistlustel tuli rügement ka tänava esikohale.

Rügement on mööduval aastal teinud suure töö moodsa spordivälja ehitamise jätkamisega.

Tehnilisel alal, eriti rongide veereva koosseisu juures on teostatud rida lahingulise väärtusega täiendusi.

Möödunud talvel, kõigi allüksuste koondamisel kasarmute piirkonda, tekkis ruumide kitsikus. Sellest saadi üle osa üksuste paigutamiseks kahekordsetele vooditele. Eluruumide sisustamisel on läbipõetud plakatite ja tabelite „haigus“; ruumide maitserikas korraldamises üksused võistlevad omavahel heade tagajärgedega.

Sõdureile pakutakse moodsa köögi kaudu head ja vaheldusrikast toitu. Rüg. aia-saadused kasutati terves ulatuses ühisköögi vajadusteks.

Rügemendis koostatakse hoolega soomusrong nr. 2 ajalugu. Senini oli see olemas ainult katkendites.

Sõdurite silmaringi laiendamiseks ja meelelahutuseks on korraldatud rida ekskursioone Paldiski ümbruses, Tallinnas, Tartus, Petseris ja N.-Vene piiril. Ühtlasi on võimaldatud neile osavõtt kontsertidest,

Auru juurde...

teatri- ja kinoetendustest. Lugemistoad ja raamatukogud leiavad rohkem kasutamist.

Rüg. aastapäeva kavatsetakse pühitseda tänava, eelmiste aastate eeskujul, tagasihoidlikult.

Rügemendi pere, peatudes oma kestvuse 14. aastaposti juures ja tagasivaadates mööduva aasta elule ja tegevusele, usub, et ta on liikunud edasi õiges suunas — töö, kohusetunde ja alalise valmisoleku tähe all.

—er.

Tagavaraväe ohvitseride kordamisõppused 2. soomusrongi-rüg. 1932.

8. ja 9. okt. korraldati 2. s.r. rüg. tagavaraväe ohvitseridele kahepäevased kordamisõppused.

Töö alul rügül kol. E. Kursk tervitas ohvitseri, rõhutades liitumise tähtsust ühiseks pereks ja soovides head edu töö kordamiseks. Järgnenud õppustel kol. ltn. Martinson tutvustas reservlasi meie kaitseväge organisatsiooniga ja mobilisatsiooni küsimustega; major Reitel selgitas tagavaraväe ohvitseride arvestamist ja väeossa ilmunise korda käsutusväelaste kokkukutsutamisel ja mobilisatsiooni korral; major Toming valgustas ohvit-

seride ülesandeid tagavaraväes. Õppetöö gruppides oli puhtpraktiline. Päev lõppes ettekannetega gaasi ja õhukaitsest.

Teise tööpäeva alul divüli abi kol. Mar- der tervitas reservlasi divüli nimel. Kolonel Kursk selgitas meil maksvaid taktikalisi põhi- aluseid ja andis ülevaate soomusrongide te- gevusest. Taktikalise ülesande lahendamiseks maastikul teostati väljasõit soomusrongiga. Igal rivijuhil tuli siin lahendada iseseisvalt taktikaline ülesanne, kuna majandus- ja sani- taarpersonaal pidasid erialalisi õppusi. Selle järele tutvustati reservlasi meie praeguse sõ- jakirjanduse, maksvate eeskirjade ja määrus- tikkudega ja anti juhiseid iseseisvaks tööks tagavaraväes.

Hiljem peeti ohvitseridekogu erakorraline üldkoosolek; kogu esimees kol. ltn. Martin- son rõhutas kontaktipidamise tähtsust reserv- ja aktiivteenistuse ohvitseride vahel. Kõik reservlased otsustasid astuda rüg. ohv. kogu

toetajaksliikmeks. Järgnes ühine õhtusöök, millest võttis osa divüli abi ja teisi külalisi. Meeleolu oli ülev. Vesteldi tehtud tööst, mä- lestati Vabadusesõja episoode, arutati edas- pidiseid kokkutuleku võimalusi j.n.e. Divüli abi tänas hoogsas kõnes reservlasi tehtud töö- eest ja rõhutas reservlaste kokkutuleku täht- sust. Kõne lõpul lauldi vaimustatult hümmi. Rügül pani reservlastele südame peale hoida alles seda vaimu, mis viis soomusronglasi või- dule Vabadusesõjas.

Lahkujaid saatis rügemendi ohvitseride pere. Südamlik jumalagajätt, tervitused ja rong veeres marsihelide saatel, viies ühe osa reservlasi tagasi oma igapäevaste toimingute juurde. Peab märkima suurt huvi, hoogu ja head meeletu, millega reservlased olid oma ülesande juures. Läbisaamine oli väga hea. Kordamisõppuste edukuseks rügement oli teinud kõik, mis tema võimuses.

— er.

Üksik lennuväedivisjon Nr. 1.

Üksik Lennuväedivisjon nr. 1 on esi- mese Eesti lennuväe üksuse otsene järeltu- lija. Divisjoni alguspäevaks loetakse 21. nov. 1918, mil vormeeriti Tallinnas insene- ripataljoni juures lennupoolroodu, kuhu koondati maailmasõjaegseid lennuväelasi. Lennukeid alul ei olnud; jaanuaris 1919 saadi venelastelt sõjasaagina Prantsuse pä- ritoluga luurelennuk „Henri Farman 30“, mis venelaste taandumisel maha jäeti Narva juurde ja mille meie 5. rüg. andis üle. Len- nuk seati korda ja 30. jaan. 1919 teostati temaga proovilend, mis oli esimeseks len- nuks esimesel Eesti kaitseväe lennukil. Lennu sooritasid lendur lipnik H a a s ja aviomotorist K e l k. 15. veebr. 1919 teos- tati lennukiga esimene lahinglend, mille sooritasid lendur lipnik H a a s ja vaatleja lipnik T i l l o, ülesandega pommitada vaen- lase seisukohti ja pilduda lendlehti Dub- rovkas, Kobõljakis ja Komarovkas. Pilluti üldse kaks 25-naelalist ja viis 5-naelalist pommi ning hulk lendlehti ja tulistati vaen- lase seisukohti kuulipildujast. Hiljem teos- tati veel terve rida lahinglende, kusjuures täideti peamiselt luure- ja pommitamise ülesandeid.

Lennuväe arenedes tema algüksus elas läbi mitmed ümbermoodustused. Hil- jem lennuväe rügemendis sama üksus oli üheks eskadrilliks, alul Tallinnas ja alates

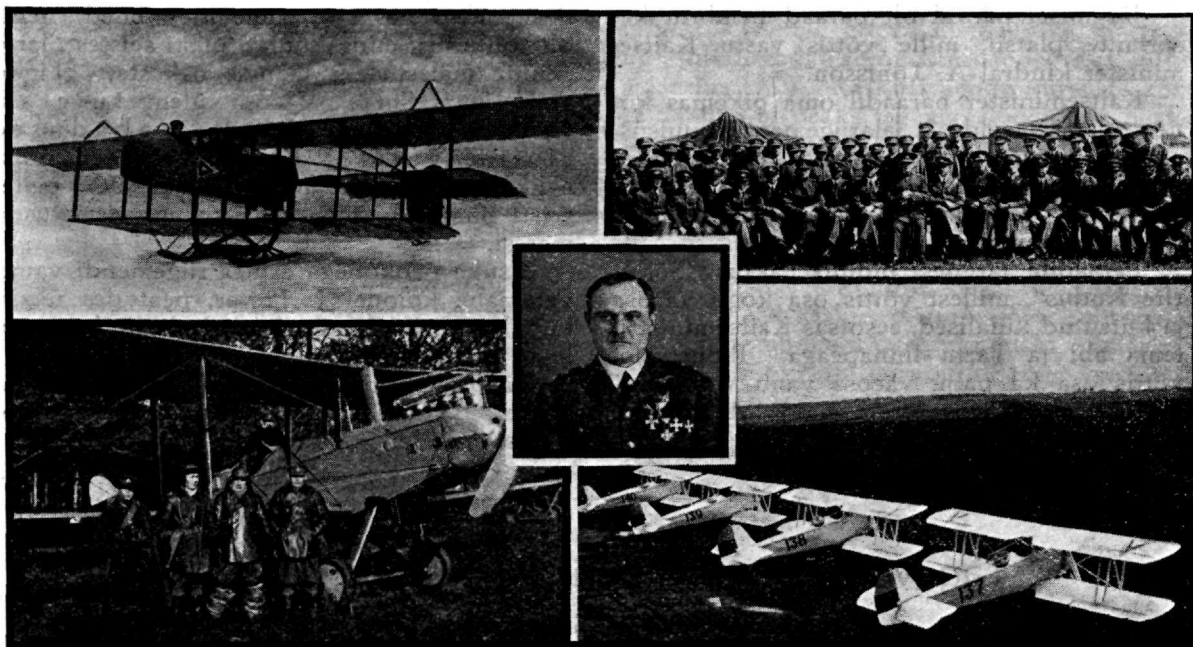
10. jaanuarist 1928 Rakveres. 1. juulist 1930. a. omandas eskadrill praeguse kuju iseseisva väeosana ja sai nimetuseks Üksik Lennuväedivisjon nr. 1. Divisjoni juhib kol- lonelleitnant H a a s.

Iseseisva väeosana algas divisjoni elus ja õppetegevuses uus ajajärk. On kogu aeg pandud erilist rõhku lendurite igakül- sele väljaõppele.

1931. a. suvel asutati õppetegevuse soo- dustamiseks Jõhvi aerodroomile lennuväe laager ja Kurtnasse õhulaske- ja pommi- tusväli ühes varjenditega tabamuste märki- jaile ja pommide lõhkemiste viseerijaile. Sellest ajast peale lennuväeosad on teosta- nud oma õhulaske- ja pommitusharjutusi Jõhvi laagris.

Divisjon on võtnud osa 1930. a. üld- manöövrest ja 1931. a. õhukaitsemanööv- reist. 1931. a. märtsis Õhukaitse ülemalt korraldatud ringlennust ümber Eesti võtsid divisjoni lennukid osa Virumaa raioonis. Samuti Õhukaitse ülemalt 3 viimasel aastal korraldatud lennuvõistlustest on võtnud osa ka divisjon. Lendurid ja aviomotoristid on saavutanud neil võistlustel rea individuaal- auhindu; nii 1932. a. lennuvõistlustel kapt. L ä t e, kõige rohkem punkte saavutanud hävitaja-lendurina, tõi divisjoni Õhukaitse staabi rändauhinna, kuldse karika kotkal.

Alates 1926. a. peetakse lennuväe ohvit-

Ülalt vasakult: Esimene Eesti kaitseväge lennuk „H. F. 30“. Lennukis lipnik Haas ja aviomotorist Kelk. — Ü. Lennuväedivisjon Nr. 1 ohvitserid ja üleajateenijad. Keskel: Ü. Lennuväedivisjon Nr. 1. ülem kolonelleitnant Karl Haas. Alt vasakult: Lennuväedivisjon Nr. 1. kaitsevälasi õhukaitse manöövritel 1931. a. — Ü. Lennuväedivisjon Nr. 1. lennukid rivis.

seride vahelisi laskevõistlusi püstol-brovinguist alaliselt rändava karika peale, mis on annetatud 1925. a. Eesti lennuväge külastanud Soome lennuväe Viiburi eskadrililt. Karikas on seni püsinud Ü. Lennuväedivisjon nr. 1 ohvitseride käes.

Kehalisele kasvatusel pühendatakse divisjonis erilist tähelepanu. Kehalist kasvatust korraldab spordikomisjon.

Võistlusi on peetud omavahelisi ja teiste väeosadega. 1. diviisi väeosadevahelistel võistlustel on divisjoni meeskond esinenud väärikalt. Tänavustel garnisoni üleajateenijatekogude vahelistel pesapallivõistlustel tuli divisjoni üleajateenijatekogu meeskond võitjaks ja tõi divisjoni Rakvere garnisoni üleajateenijate ühiskasiino rändauhinna, hõbekarika.

Divisjoni kaitsevälaste läbikäimine garnisoni teiste väeosade kaitsevälastega on elavnenud ja sõprussidemed tugevnenud, eriti viimasel ajal, mil garnisoni kaitsevälased kasutavad ühiskasiinosid.

Kohalik seltskond suhtub divisjonile heatahtlikult. Huvi lennuasjanduse vastu suureneb. Enamus divisjoni lendavast koosseisust on kohaliku õhuasjanduse ühingu liikmed ja töötavad lennuasjanduse arendamisel käsikäes seltskonnaga.

Divisjon võib rahuldustundega tagasi vaadata oma möödunud aastate tegevusele. Divisjoni lennutehniline tase ja lahingväärtus on aasta-aastalt tõusnud. Iga divisjoni kaitsevälane on teadlik oma kohustest ja püüab teha kõike võimalikku, et igal ajal olla valmis kodumaa kaitseks. O. S.

2. üksiku jalapataljoni pidustusist Tartus.

2. jalarügemendi — 2. üksiku jalapataljoni 15. aastapäeva pidustusid algasid juba pühapäeval 20. novembril, Tähtvere mälestusmärgi juures, kus tuletati meelde Tartu vabastamise päevi. See algupärane võtte 2. pataljonilt on kahtlemata tähelepanuväärivaid, kus Tartu lahingväeosi ühes linna ko-

danikega jälle koondus ühiselt kokku mälestama ja meelestama raskemaid heitluspäevi Vabadusesõjas oma armsa kodumaa eest.

Sellele järgnes sisurikas pidulik jumalateenistus Peetri kirikus, kuhu oli toodud ka väeosa uus ja vana lipp.

Järgmisel päeval oli paraad Lembitu kasarmute platsil, mille võttis vastu Kaitseminister kindral A. Tõnisson.

Kaitseminister paraadil oma pikemas kõnes tuletas meelde 2. jalarügemendi kuulsusriikast tegevust Vabadusesõjas, kriipsutades alla ka ta järeltulija, 2. üksik jalapataljoni, sammumist rahuaja töös esimeste keskel meie kaitseväge peres.

Paraadile järgnes pidulik aktus „Sõdurite Kodus“, millest võttis osa kogu väeosa ja kutsutud külalised, eesotsas Kaitseministri, tema abi ja Tartu linnapeaga. Pidustusist võttis osa ka palju väeosa vanu veteraane. Aktuse avas väeosa ülem major V. Saarsen, tehes lühikese ülevaate väeosa kangelastegu-

dest. Ta luges ette langenute nimed (neid oli rohkesti), mida kuulati püsti seistes; langenute mälestuseks mängis orkester: „Lige mal, Jumal Sul“. Väeosa ülem tuletas tänu tundes meelde ka Vabaduse risti kavale. Ka neid on rügemendis rohkesti. Lugupidamise avalduseks neile seisti püsti, kuna orkester mängis tervitusemarssi.

Sisuka peokõnega esines rügemendi vanu veteraane kolonel J. Järver, peatudes üksikute värvirikkamate kangelaslike heitluste juures võõra ülivõimu vastu.

Väeosale anti üle tervitusi, auaadresse ja kinke. Aktusele järgnes pidulik lõuna kogutud väeosa perele ja kutsutud külalistele.

— a —

Tagavaraväe ohvitseride ettevalmistusest aukõrgenduse katsetel.

Ohvitseride teenistuskäigu seadlusega on võimaldatud tagavaraväe ohvitseridel saada aukõrgendust, kui nad sooritavad vastavad katsed ja vastavad teistele aukõrgenduse tingimustele. See uudsus võeti ohvitseride teenistuskäigu seadlusse 1931. a. eesmärgiga, tõsta tagavaraväe ohvitseride huvi sõjaasjanduse vastu ja ergutada neid oma sõjalisi teadmisi ning oskusi täiendama ja värskendamaks. Kui alguses selle uudise peale nii mõneltki poolt vaadati skeptiliselt ja kaheldi, kas meie tagavaraväe ohvitser tunneb nii-võrt huvi aukõrgenduse vastu, et ennast sunnib määrustikke uurima ning katsete vastu ette valmistama, siis näitavad kaheaastased kogemused, et see uuendus on eluline ja leiab sooja poolehoidu meie ohvitseride seas. Selle tõenduseks on ohvitseride suur arv, kes on soovi avaldanud aukõrgenduse katseid sooritada. Nii soovisid katseid sooritada jaanarikuus 1932. a. 76 ohvitseri ja sama aasta novembrikuus 103 ohvitseri. Ühe aasta jooksul ligi 200 ohvitseri, see arv pole väike. Huvi asja vastu ohvitseride seas on. Hoopis on aga ise asi, kui-võrt tagajärjekas on olnud ohvitseride ettevalmistuse töö ja milliste raskustega siin ohvitseridel on tulnud võidelda. Kes on jälginud ohvitseride ettevalmistust katsetele, see on võinud tähele panna selle järgmist käiku. Umbes 2—3 nädalat enne katseid algab katseid sooritajate ohvitseride seas elavus. Otsitakse määrustikke, raamatuid ja muid ettevalmistuse materjale. Ei või öelda, et neid oleks kõigil ettevalmistuse aladel. Ainult üksikud ohvitserid on alanud ettevalmistuse tööd aeg-

sasti ja teevad kauemat aega püsivat tööd. Lühemat aega enne katseid tuubitakse määrustikke, üksikud ohvitserid moodustavad endi vahel grupid ja paluvad omal algatusel üht või teist tegevteenistuse ohvitseri, kes neile mõne tunni jooksul eksamineeritavat ainet refereerivad. Nii masindatakse läbi määrustikud ja nii mõnedki ohvitserid nähes, et katsetele pole kerge ettevalmistada, loobuvad sellest. Nii jäi möödunud jaanarikuus katsetele ilmumata ülesantud 76 ohvitserist 21 ohvitseri ja novembrikuus 103 ohvitserist 44 ohvitseri, mis väga suur protsent on. Iseäranis suur on katsetele mitte ilmuvate ohvitseride protsent väljaspool kaitseliitu kuuluvate ohvitseride seas. Jaanarikuus ilmus katsetele väljaspool kaitseliitu 14-st ülesantud ohvitserist 8 ohvitseri ja novembrikuus 19-st ülesantud ohvitserist ainult 3 ohvitseri. Sellel organiseerimata ettevalmistamisel on veel teine puudus, mis katsetel ilmsiks tulnud. Nimelt, katset sooritajate puudulik ettevalmistus praktiliste asjanduste alal, peamiselt praktilise taktika, juhtimise (rivi- ja lahingukool) ning relvadest k. kuulip. käsitamise ja tundmise alal. Ja just praktiline taktika ja juhtimine on peaaegu, mis tagavara ohvitser esimeses järjekorras peaks kindlasti teadma. Nõrk on see ohvitser, kes vaevu paneb rühma liikuma ja lahinguolukorras rühma taktikalises juhtimises kobab. Novembrikuus katsetamise sooritanud 18-st ohvitserist oli 16 ohvitseri nõrgad juhtimise, tankide või laskeasjanduse alal.

Mis peame tegema, et tagavaraohvitseride

katsetele ettevalmistamises appi tulla ja et neid ka katsetele põhjalikumalt ette valmistada. Peame tunnistama, kaitseväge juhtkond pole selleks sõrme liigutanud ja ka kaitseleidi malevad pole asja küllaldase töösidusega võtnud. Kui tagavaraväe ohvitseride aukõrgendamise katsete eesmärgiks oli nende ohvitseride oskuste värskendamine ja täiendamine, siis ei ole veel küllalt, et katsete võimalus on fikseeritud ohvitseride teenistuskäigu seadluses. Meie kaitseväge juhtkonnal on tänuväärt töö appi tulla tagavaraväe ohvitseride katsete ettevalmistamisel. Selleks tuleks korraldada garnisonides neile ohvitseridele, kes katsetele ettevalmistavad, erikursusi kauema aja jooksul üks kuni kaks õhtut nädalas, kus käsitletakse peamiselt praktilise tähtsusega aineid ja neid aineid,

millest katsetele ettevalmistamiseks materjalid puuduvad (administratsioon, r. kuulip. asjandus j.m.). Raskusi nende kursuste korraldamine ei peaks tegema, õppejõude peaks jätkuma ja elab ka enamuse meie tagavaraväe ohvitseridest linnades. Oktoobrikuu katsetele soovijatest elas Tallinnas 31 ohvitseri, Tartus — 17 ohvitseri.

Kui tagavaraväe ohvitseride ettevalmistamine katsetele sünnib organiseeritult, siis kaovad need raskused, mis seni ohvitseridel on olnud mööda raamatukogusid materjale otsides ning nii tihtigi nõutult ringi vaadates, kust kerget või rasket kuulip. saada, mille materjalosa ja käsitamist meeldetuletada. Kaitseväge ja kaitseleidi juhtide kohus on seda organiseerimise tööd enda peale võtta.

r.

Kaaderallohvitseri elust ja olust.

Üleajateenijate pensioniküsimusest.

Meie üleajateenijaskonna põlevamaks päevamureks on juba pikemat aega üleajateenijate pensioniküsimuse otstarbekohasem lahendamine. Võrreldes teiste riigi- või omavalitsuste teenistuses seisvate isikutega on üleajateenijad pensioni suhtes asetatud ebasoodsasse seisukorda. Kuna esimestele vanaduse või töövõime kaotuse puhul vastavad seadused kindlustavad õiguse pensionisaamiseks igal juhtumil, on üleajateenijad sellest tagatisest jäetud ilma, sest „Rahvaväelaste ja nende perekondade pensioniseadus“, mille alla nad kuuluvad, on oma põhimõtteilt tunduvalt erinev teistest meil maksivatest pensioniseadustest. Nimetatud seaduse järgi tekib pensionisaamise õigus rahvaväelasel või tema perekonnal alles siis, kui rahvaväelane teenistuskohuste täitmise tagajärjel kas kaotab töövõime või sureb. Teenistuse kestvus, vanadus ega töövõimetuks muutumine, mis pole tingitud otseselt ametikohuste täitmisest, „Rahvaväelaste ja nende perekondade pensioniseaduses“ ei etenda mingit osa. Seetõttu üleajateenija, kes vallandatakse teenistusest vanaduse või väljaspool ametikohuste täitmist tekkinud töövõimetuse pärast, satub materjaalselt kahetsemisväärsele seisukorda. Sest praeguste palgaolude juures üleajateenija töötasust piisab vaid peost suhu elamiseks. Mustade päevade jaoks tagavara kogumine jääb talle kättesaamatuks unistuseks, eriti, kui tal on toita perekond.

Iseloomustava näite üleajateenija ja tema perekonna tuleviku kindlustamatusest annab järgmine juhtum tõelikust elust.

Suri üleajateenija, kellel seljataga kümneaastane teenistus kaitseväes. Surm ei olnud tingitud teenistuskohuste täitmisest. Kadunud leinama jäi lesk kahe lapsega, kellest vanem viie, noorem poolteise aastane. Perekonnal ei olnud mingit varandust. Samuti polnud leisel ka teenistusvõimalust laste nooruse ja üldise tööpuuduse tõttu. Pöörati abipalvega Kaitseministeeriumi poole. Loodeti saada pensioni või vähemalt toetust esialgseks häda kustutamiseks. Mees oli võtnud osa Vabadusesõjast ja teenistuskohuseid täitnud alati eeskujulikult. Oli pühendanud omad parimad noorusaastad riigikaitsele. Oli piskule palgale vaatamata asunud kasvutama üles ühiskonnale kahte noort kodanikku, milleks tänapäeval on vaja teatud määralt ohvrimeelsust, mida pole leida igas mehes. Kuid hoolimata kõigist neist pensionisaamist moraalselt õigustavatest asjaoludest, ei olnud võimalik perekonna abipalvet rahuldada, sest — puudus paragrahv, mis üleajateenijatele nende tuleviku kindlustamiseks tagaks samad õigused, nagu on kasutada teistel kodanikkudel riigi- ja omavalitsuse teenistuses.

Eeltoodud juhtum ei ole kahjuks ainuke omasarnane. Nii mitmedki üleajateenijad on töövõimetuse või vanaduse tõttu sunnitud olnud teenistusest lahkuma pensio-

niõiguset ja ühes oma perekondadega meeleheitel vaatama tulevikku — paragrahvi puudumise tagajärjel. See paragrahvi puudumine tundub üleajateenijaskonnale veel seda valusam, et pensionisaamise mõttes neist soodsamatesse tingimustesse on asetatud isegi veneaegsed pensionärid, endised mõisa metsavahid, eraraudteede teenijad ja mitmed muud liiki isikud, kelle teened Eesti Vabariigi kasuks heatahtlikumalgi hindamisel ei ole võrreldavad üleajateenijaskonna teenetega Eesti riigi loomisel ja tema julgeoleku kaitsel.

Niisugune olukord on ebaõiglane ja riiklikult seisukohast võttes mittesoovitav. Üleajateenijate pensioniküsimuse ajakohast lahendamist nõuavad just eeskätt riigikaitse huvid. Kaitseväge rahuaegsel ettevalmistusel on sõdurite tegelikkudeks õpetajateks ja kasvatajateks tähtsal määral allohvitserid üleajateenijad. Sundteenistuse aeg oma lühikese kestvuse tõttu ei võimalda neid asendada allohvitseridega ajateenijate hulgast, sest sõduri väljaõpetamine ja lahingumeheks kasvatamine vajab kogemusi, millised omandatakse alles aastatepikkuse pingutusega. Ei ole kaugeltki ükstaskõik, kes teostab sõduri kasvatust. Noortena saab va toormaterjali ümberkujundamine mõne lühikese kuuga igal ajal ja igas olukorras teadlikult ja tõrketa töötavaks rahvuslikuks kaitsejõuks nõuab kasvatajalt erakordselt häid füüsilisi, vaimlisi ja moraalseid omadusi ning kindlat rahvuslik-riiklikku meelust. Selleks suutliste isikute leidmiseks peab olema võimalus kasvatajaid õpetajaid valida. Valikuvõimaluse loomiseks aga tuleb anda kindlustusi, mis üleajateenijateks tõmbaks tüsedaid, teguvõimsaid mehi. Üheks parimaid tagajärgi töötavaks tõmbevahendiks seejuures oleks kahtlematult üleajateenijaskonna kindlustamine vanaduse ja töövõimetuse vastu.

Peab ütlema, et üleajateenijate olukorra eest hoolitsemise mõttes teised kultuurriigid meist on jõudnud kaugemale ette. Rääkimata suurest idanaabrist, kes punaväe kaadri paljude ja pensionimäärade poolest ammugi on tõstnud esirinda teiste „seltsimeeste“ hulgast, peetakse ka kõige demokraatlisema korraga maades allohvitseri üleajateenijat vähemalt ühevääriliseks muude riigiteenijatega. Hoida neid sotsiaalselt halvemates elamistingimustes, nagu meil, ei tule kellelegi mõttesegi. Saadakse aru, et see oleks oksa saagimine, millel istutakse.

Kui meil üleajateenijate tuleviku kindlustamine end seni andis lükata edasi paremate aegade peale, pidades silmas üleajateenijas-

konna koosseisu noorust, mis pensioniküsimust ei lasknud tõusta teravalt esile, — siis praegu see võimalus on null. Üleajateenijate vanem põlv seisab ealt juba piiril, millest üleminekul nad enam ei suuda täita edukalt teenistuskohuseid rivi alal ning neid tuleb kas paigutada ümber rivitutele ametikohadele või selliste puudumisel — vallandada teenistusest. Teenistusest vallandamine aga ilma edasiste elatisvõimaluste kindlustamiseta kas või minimaalsemagi pensioni näol on võrdne inimese heitmisele tänavale pärast seda, kui tema professionaalne, haiguse puhul ka üldine töövõime on kasutatud ära lõpuni. Kuidas säärane sünge ja lootusetu väljavaade tulevikku mõjutab üleajateenijaskonna meeleolu ja kuivõrt niisugune murest puretud meeleolu sobib riigi julgeoleku huvidega, on selge seletamatagi.

Olles teadlikud kõikidest neist asjaoludest, on Kaitseministeeriumi asjaomased asutised korduvalt püüdnud panna liikvele üleajateenijate pensioniseaduse ajakohasemaks muutmise küsimust. Kuid mitmesugustel põhjustel need püüded suutsid anda reaalsemaid tulemusi alles uue üldise pensioniseaduse eelnõu väljatöötamise puhul ministeeriumivahelises komisjonis. Kaitseministeeriumi ettepanekul võeti tähendatud eelnõus uue pensioniseaduse alla kuuluvate isikute hulka ka üleajateenijad. Eelnõu seaduseks saamisel kaoks seega nende ebaõiglane seisukord vanaduse ja töövõimetuse vastu kindlustamise suhtes ning nad oleksid sellel alal asetatud ühesugustesse oludesse teiste riigiteenistuses seisvate isikutega.

Kahjuks ei ole aga praegu umbkaudseltki võimalik näha ette, millal uus eelnõu valmib seaduseks. Üle poolteise aasta on selle kallal töötatud, kuid veel ei ole jõutud kõikides põhiküsimustes lõplikkudele seisukohtadele. Kuna eelnõu järgi uuele seadusele tahetakse allutada kõik riigi ja omavalitsuse teenistuses seisvate isikute liigid nende teenistusalistele erinevatele vaatamata, siis on väga raske kooskõlastada ja rahuldada mitmesuguste kutserühmituste sageli üksteisele risti-põiki vastukäivaid nõudeid ja ühtlasi pidada silmas ka riigikassa huvisid. Arusaadavalt takistab säärane olukord töö edukust ning eelnõu koostamine venib tiguksammul. Ühenduses sellega viibib ka üleajateenijate pensioniküsimuse lahendamine ning nende ammuagee ootuse täitumiseks uue ühise pensioniseaduse kaudu ei näi olevat veel niipea lootust.

Väljapääsu leidmiseks tekkinud keerukast olukorrast on nüüd Kaitseministeeriumis võetud kaalumisele kavatsus — kuni uue

ühise pensioniseaduse valmimiseni erinovel-
liga panna maksma üleajateenijate kohta
„Kaitseväelaste ja nende perekondade pen-
sioniseadus“. See kavatsus väärib täit poe-
lehoitu, kuna ta pakub praegu vist küll ai-
nukest võimalikku teed üleajateenijate vana-

duse ja töövõimetuse vastu kindlustamise
läbiviimiseks kiiresti ja küllaldaselt rahulda-
vate tagajärgedega. Seepärast jääb vaid soo-
vida, et nimetatud kavatsuse saatus oleks
õnnelikum, kui seniste sellelaadiliste katsete
oma, ning et ta leiaks peatset teostamist.

A. R.

Sport.

Esimene öine orienteerumisjooks.

Seni meie kaitseväes
ja kaitseliidus on kor-
raldatud päevaseid orien-
teerumisjookse. Esmakordsena III div. õppe-
komando korraldas hil-
juti öise individuaal-
orienteerumisjooksu Ha-
bersti ms. ja Harku
järve vahelisel maaalal.
Omapärane jooks kujun-
nes huviküllaseks ja
õpisterikkaks, mille tõtu
seda ala peaks arendama
meie riigikaitse organite
väljaõppe edustamiseks.
Paremateks orienteeru-
jateks osutusid nlt. M.
Lossmann, Scoutspatalj.,
nao. S. Siinor, 10. pat.
ja nao. F. Kuusner, 6.
pat. Esimese aeg 9,5 km
katmiseks 1 t. 05,5 min.

Korraldajad ja osavõtjad.

Veeremängu liidu uus juhatus.

Eesti Veeremängu liidu asemikkudekogu
koosolekul, Tallinnas ohvitseride keskkogus, va-
liti liidu juhatusse 1932/33. tegevusaastaks: esi-
meheks hra G. Virm a — Tallinna veeremängu
klubist; abiesimeheks hra J. Hansing —
Narva veeremängu seltsist; sekretäriks hra E.
Bern — Tallinna garnisoni veeremängu klubi-
st; abisekretäriks hra O. Jürgens — Pärnu
keegelklubist (kõik endised) ja laekahoidjaks
hra kolonel Kool — Tallinna garnisoni veere-
mängu klubist. Asemikkudeks valiti: kolonel
Pavijaan — Rakvere veeremängu seltsist ja
hra Muru — Tallinna garnisoni veeremängu
klubist.

Revisjoni komisjoni valiti: hra E. Sooman
— Tallinna garnisoni veeremängu klubist, hra
Espenberg — Tallinna veeremängu klubist ja
hra E. Sõber — Pärnu keegelklubist.

1933. a. üleriiklikud veeremängu võistlused
otsustati korraldada Narvas.

Vaatamata sellele, et liit tegutseb alles teist
aastat, on liidus registreeritud 5 organisat-
siooni üle 500 mängijaga. Peale selle on liidul
väljatöötatud oma kodukord ja võistluste mää-
rused, mis võimaldavad veeremängu arendamist
ja levitamist kindlas suunas.

Praegu on liidu suurimaks liikmeks Tallinna
garnisoni veeremängu klubi, kellel üksi üle 200
registreeritud mängija; sellele järgneb Tallinna
veeremängu klubi 90 liikmega.

Veeremängu võistlused.

13. nov. s. a. peeti Tallinna garnisoni Sõdu-
rite Kodu veeremängu teedel Tallinna garnisoni
veeremängu klubi korraldusel omavahelisi veere-
mängu võistlusi kindral Unt'i ja klubi nime-
listele rändauhindadele.

Võistlustest võttis osa 14 klubi gruppi kokku
16 meeskonnaga, igaüks à 6 mängijat.

Meeskondadest tulid kohtadele:

1. VI grupp — Kv. keskhaigla — 1646 punkti,
omandades k.-m. Unt'i nimelise
rändauhinna;
2. XIII „ — III diviisi staabi ohvitseride-
kogu — 1621 p.;
3. I „ — Kv. prokuratuur — 1592 p.;
4. IV „ — Kv. st. üleajat. kogu — 1572 p.;
5. V „ — A/s. Kreenbalt — 1555 p.;
6. VII „ — Komendant. üleajat. — 1530 p.;
7. XV „ — Eesti Pank — 1495 p.;
8. II „ — Kv. topograafid — 1477 p.;
9. XIV „ — Auto-tanki rüg. ohv.-k. — 1460 p.;
10. VIII „ — Kv. staabi ohv.-kogu — 1439 p.

Individuaalselt tulid kohtadele:

1. Ltn. Arenberg — III div. staabi ohvitse-
ridekogu — 333 s., omandades klubi indi-
viduaal rändauhinna.
2. Hra Uustalu — Kv. staabi üleajat. kogu
— 327 s.
3. „ Rebase — Kv. keskhaigla — 318 s.
4. „ Pachelman — Kv. topogr. — 316 s.

5. Hra Roster — Komandantuuri üleajat. kogu — 307 s.
 6. kpt. Haltrik — III div. staabi ohv. kogu — 303 s.

Tallinna garnisoni veeremängu klubi korraldab:

- 4. ja 11. detsembril s. a. sügisesed pokaali lõppvõistlused, millest võtavad osa kõik klubi liikmed ja
 — 11. ja 18. dets. s. a. klubi rändauhinna võistlused.

Käsi- ja jalavõistlused Tallinna garnisonis.

Tallinna garnisoni spordikomisjoni korraldusel algasid möödunud kuul Tondil, kv. ühendatud õppeasutiste võimlas, garnisoni ohvitseride ja üleajateenijate kogudevahelised võrk- ja korvpalli võistlused.

Üleajateenijate kogudevahelised võistlused lõppesid 28. nov. s. a. Kohtadele tulid: võrkpallis — 1. Sidepat. üleajat. kogu; 2. Pioneeripat. üleajat. kogu; 3. Kv. ühend. õppeasutiste üleajat. kogu; korvpallis — 1. Kv. ühend. õppeasutiste üleajat. kogu; 2. Pioneeripat. üleajat. kogu ja 3. Sidepat. üleajateenijate kogu.

Ohvitseride kogudevahelised võistlused jätkuvad. Seni on saavutatud alljärgnevat tulemust: võrkpallis — Sidepat. — Kv. ühend. õppeas. 2 : 0; 10. pat. — kv. staap 2 : 1; kv. ühendatud õppeas. — kv. staap 2 : 0; korvpallis — kv. ühend. õppeas. — 10. pat. 59 : 22; kv. ühend. õppeas. — kv. staap 41 : 11; 10. pat. — kv. ühend. õppeas. 18 : 16.

Võistlusi peetakse kahemiinuse süsteemis.

L—ks.

Ajakirjandusest.

„V a b a M a a“ (nr. 277, 24. nov. s. a.) toob juhtkirjana „Pedagoogi“ artikli „V a j a m e k o o l i r o h k e m a k t i i v s e t j a i s a m a a l i k k u v a i m u“, milles juhitakse tähelepanu asjaolule, et meie kool annab õpilastele küll teadmisi, kuid mitte vaimu. Seda ilmetust, autori arvates, iseloomustavat kõige paremini koolis tarvitatavad õpperaamatud. Võrdluseks tuuakse kaks lugemikku: üks Nõukogude Vene eesti koolides, teine meie eesti algkoolides tarvitatav (äsja ilmunud „Elav Sõna“, mille koostamisest võtnud osa terve rida tuntud

koolimehi). Viimase töö kohta tähendatakse muu seas:

„... meie ei leia ühtki pala, mis kirjeldaks seda kangelaslikku tööd ja võitlust, millega meie esivanemad on muutnud metsad ja sood viljakandvaiks põldudeks, kuidas nad on võidelnud võõrastega, kes vallutasid maa ja röõvisid vabaduse, kuidas me saime peremeheks omal maal. Ei ole leidunud ruumi väikeseks jutustisekski Vabadusesõjast; pole antud ainustki pilti mõnest isikust, kelle eeskujul vaimustaks ja kutsuks kaasa noorsugu. Puuduvad luuletised isamaast, isamaa armastusest... Sõna „isamaa“ esineb ainult üks kord ja seegi hümnis „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“, mis tundub siia üksinuna. Isamaaarmastus leiab käsitlust vaid kord — Koidula luuletises „Eesti muld ja eesti süda“.

Meie kool on jäänud passiivseks, ta ei anna aateid ja isamaaarmastust. Kool ei kindlusta küllaldaselt eesti riiki, tema vabadust ja iseseisvust. Kodanikud tahavad riigilt ainult saada, kuid midagi ei taha nad riigile anda... Kui tahame kindlustada Eesti Vabariigi tulevikku, siis peab eesti koolis valitsev vaim muutuma teiseks, kui ta on praegu.“

Reamehe katsel.

Leitnant: „Kui Teie hommikul tõusete ja kõht valutab, mis Teie siis teete?“

Noor: „L... l... lähen klosetti, hra leitnant.“

SISUSTIK: Kaitseväge staabi 15. aastapäevaks. — 4. jalaväerügemendi 15. aastapäevaks. — Soome Vabariigi 15. aastapäevaks. — J. M.: Märkeid kuningas Gustav II Adolphi pidustusis Rootsisis. — Kaitseväge staabi 15. aastapäeva puhul: a) O. Kurvits: Esimese Eesti jal. diviisi ja Eesti Sõjavägede staabi loomisest. b) B. M.: Mälestus kv. staabi algpäevilt. c) A. Traksmann: Staabi ajaloolisest kujunemisest j. m. 4. üksiku jal. pataljoni 15. aastapäeva puhul: a) H. Vahtramäe: 4. Eesti jalaväepolk. b) V. Lents: 4. jalaväepolk enamlaste kukutaja ja Eesti Vabariigi väljakuulutaja Paides j. m.

Vastutav toimetaja kol.-leitn. V. KÜLAOTS.

Kõnetr. Kaitseväge nr. 40.

Tegev toimetaja major A. LAATS.

Kõnetr. Kaitseväge nr. 163.

Väljaandja: „Sõdur“ Tallinn, Toomkooli 7.

Toimetus ja talitus:

Toompeal, Toomkooli tän. nr. 7.

Kõnetr. Kaitseväge nr. 163.

„SÕDUR“ TELLIMISE HIND: Aastas 6 kr. — poolaastas 3 kr. — veerandaastas 1 kr. 50 snt.

PÜHADEKS EI KINGITA
ENAM LUKSUSESEMEID,
VAID PRAKTILISI ASJU.

**Praktilisemaid
iõulukinke on**

UNION

jalanõud.

Tähelepanuks „SÕDURI“ lugejaile!

Tellimine 1933. a. peale on avatud.

„SÕDURI“ tellimishind terve aasta peale — Kr. 6.—

S o o d u s t u s i

VÄEOSADE (ASUTISTE) KAUDU AASTA PEALE TELLJAILE :

Tellimise hinna tasumine 6 kuu jooksul võrdseis osis — kuus 1 kr. Õigused kaasandele (kavatsusel on kaasandena anda raamatuid eri-küsimuste kohta ja esmakordselt 1. numbriga „1933. a. sõduri taskukalender“ kv. vajalike õiendustega). Väeosade reservlasile (ohvitseridele, allohvitseridele) 10% hinnaalandus.

On soovitatav, et ka väeosad (asutised) omalt poolt teeksid soodustusi neile reservlasile, kellele teeb ehk raskusi „Sõduri“ tellimine.

„Sõdurit“ tellib ning loeb

iga ohvitser, allohvitser ja sõdur maa-, mere- ja õhuväes, piirivalves ja kaitseliidus, kui ka iga reservlane.

Eefteade: 1933. aastal lahendatakse „SÕDURI“ veergudel taktikalisi ülesandeid üksikvõitleja, jao, rühma ja kompani järkudele iga väeliigi alal.

Sõdurliku tervitusega

„Sõduri“ toimetus.

kas kaitse üldplaani selgumisel või olukorra selgumisel. Siin on tähtis sissemurdja teiste järkude eraldamine ja desorganiseerimine gaaside abil. Gaasivahendite kasutamist selgitatakse konkreetse ülesande lahendamiseks.

Artikli lõpus vaadeldakse gaasrelva kasutamist eelserva ees, rünnakul ja kaitse sügavuses olukorras, kui pealetungijal esinevad tankid. Gaasrelva ülesanne eelserva ees on: a) piirata tankidele lähtekoha kasutamist; b) sünnitada kaotusi tankistidele või vähemalt neid „kurnata“; d) piirata tankide tegevuse vabadust veel eelserva ees ja e) piirata jalaväe liikumise vabadust tankide järele ning eraldada teda tankidest. Kaitsja luuraku seetõttu hoolega eelmaastikku ning tehku kindlaks tankide soodsad lähtekohad, et neid õigeaegselt gaasistada. Gaasistamine teostatakse peamiselt miinipildujatega, kui nende laskekaugus seda lubab, vastasel korral sünnib see lennukite või suurtükide abil, tarvitades vaid püsiva kestvusega gaase (yperiid). Seega eelserva ees kasutatakse gaasrelva peamiselt tankide lähteotsiooni gaasistamiseks, sest lähteotsioonil viibimine ameerika tankisti mälestuste järele olevat niikuini tankistidele „raskeimaks lahingu perioodiks“. Gaasistamise aeg määratakse kindlaks kõrgemalt juhatuselt — vastavalt luure andmeile. Gaasistamine sünnib tavaliselt kas enne või ühel ajal tankide ilmumisega lähteotsiooni, soovitakse gaasistada tankide arvatavaid lähtekohti (hiiliseid) ka enne koitu (miinipildujaist). Rünnakul olevat tähtis tankide edasitungi aeglustamine (nende tegevuse tähtsus sõltub kiirusest), mida saavutatakse: tankidele järgneva jalaväe mahajääma sundimisega gaasistatud alade (raioonide) läbistamisega, tankistide pimestamisega suitsukattega (muidugi arvestades tuult) ja tanki tõkete ja eskarpeeritud raioonide gaasistamisega. Nii aeglustatakse pealetungijate tankide tegevust, võimaldatakse tankivastaste relvadele oma ülesande täitmist. Kaitse sisemuses sünnib gaasirelvade kasutamine tankide vastu ülal selgitatud eesmärgiga, selleks asetatakse aegsasti kuni ükskolmandik miinipildujaid pataljoni või rügemendi löögigruppide raiooni. Vasturünnakul pimestatakse suitsukattega tankide tegevust.

Järgmine artikkel määratakse vägede staapide luure töö nende küsimuste selgitamisele, millised veel lonkavad teatud määral diviiside ja rügementide staapides. Siia kuuluksid: töö jaotus luure alal töötavate üksikute isikute vahel; staapidele aktiivne luure andmete hankimine; luure andmete õppimine ning nende ümbertöötamine; rügelilt (diviililt) ja rügstabiililt (diviitabiililt) konkreetsete ülesannete ülesandmine luureks; luure kaardi pidamine ja teised tööd. Rõhutatakse, et rügl. ja div. staapides peaks olema mitte vähem kui 2—3 luure töölisi, selgitades tabeli näol luure jsk. ülema ja tema abi üldkohuseid ja erikohuseid konkreetse näitena rügemendi pealetungijal kaitsele asunud vaenlase vastu. See töö jaguneb kolme ossa: 1) lähene- mine ja vastase julgestusosade hävitamine; 2) pealetungi ettevalmistamine ja 3) pealetung ja võitlus vastase kaitse sisemuses. Luure ülesannete ülesandmisel esinevat tavaliselt kaks viga, millised mõjuvad halvasti luuretegevusele: 1) vanema juhi juhendid on liiga üldise iseloomuga, umbes „organiseerida vastase luure, selgitada tema jõud, koosseis“ ja 2) vanema juhi

korraldused on liiga üksikasjalised, niisuguste detailide selgitamisega, milledest peaksid saama jagu ka väiksema ettevalmistusega luure osade juhid — see rõõvib vaid palju kasulikku aega. Vanem juht seab üles vaid tähtsamad luure ülesanded; stabiil konkreetseerib antud ülesannet, kuna luure jaoskonna ülem annab selle edasi tähtsate ja lõplikus kujus (dikteerides ette või kirjalikult). Seda selgitatakse konkreetsete näitena. Luure andmete õigeaegse saabumise eest peab olema väga hoolas staabi luure töötajad, kasutades ära selleks kõik abinõud. Kriipsutatakse alla, et juhi täielik informatsioon vastase üle on olemas staabi luure tööjõu leidlikkusest, aktiivsusest ja ettenägevusest ja et luure jaoskonna ülem ei või kanda ette stabiilile nõutavate andmete puuduvuse üle enne, kui ta ei ole võtnud tarvitusele vastavaid abinõusid nende saamiseks. Lõpus antakse praktilisi juhendeid luure andmete ümbertöötamiseks, luure kokkuvõtete koostamiseks ja luure kaartide pidamiseks.

Välismaade armeede ümberrelvastamise probleem. Siin autor S. Višnev selgitab armeede ümberrelvastuse võimalusi rahu-, eelsõja- ja sõjaajal kapitalistlikes riigis (nii on vist viisakam ja süütum valgustada SSSR oma ümberrelvastuse võimalusi ja etelikkate teostamisi. Ref.) Autor tähendab, et iga armee püüab omada relvastuse, mis oleks kõrgemas kvaliteedis ja maksimaalses arvus; kuid need kaks maksimumi on omavahel vastuolus; ükski kaasaegne kapitalistlik suurriik ei suuda hoida oma tehnikat viimaste saavutuste tasapinnal. Armeede ümberrelvastamine ei piirdu ükski rahu- aegse kaadriga, vaid peab olema ka varu mobiilsatsiooni hargnemiseks, teatud reserv kaotuste katteks sõja esimesel perioodil ja tehaste vastav ettevalmistus teatud uue saavutise küllustamiseks. Pealegi sõjatehnika arengu tempo on palju suurem, kui nende füüsilise kande-aeg, s.o. „moraalne“ kulu on suurem „füüsilisest“ kulust, või t. s. mudelid oma konstruktsioonilt vananevad varem kui muutuvad kõlbmatuks hoidmise kestvusest. Seepärast loodud relvastuse varud osutuvad mõõdapäsematult vananenuks ning taktikaliselt vähe kõlvlikeks, kuigi nad on veel täiesti korras. Seepärast mõned tuntud autorid pooldavadki minna üle uue relvastuse massilisele soetamisele sõja algajal, tehes rahuajal selleks vaid vastavad ettevalmistused. Rahuajal uued mudelid võetakse relvastamisele vaid pärast pikki ja hoolikaid ettevalmistamistöid, stabiilse konstruktsiooni olemasolemisel ja tingimuses, kus ei ole liiga suuri kulusi. Ümberrelvastamise surrogaadina harrastatakse laialt kokkupuutu eesmärgiga Maailmasõjast suurel määral järelejäänud mudelite moderniseerimist. Uue relvastuse ettevalmistus ja tema valmistamine teeb läbi järgm. põhiastjad: 1) esialgne läbitöötamine (teaduslikud uurimisinstiitudid, laboratooriumid), 2) algatus (taktikalised nõuded, üksikute leidurite ideed), 3) konstruktiivse projekti läbitöötamine (esialgne kavandlik projekt, tehniline projekt ja arvestus, hinna esialgne kalkulatsioon, joonised, mudeli valmistamine j.n.e.), 4) projekti realiseerimine (tellimine tehastele, tehnoloogilise protsessi läbitöötamine, konstruktiivsed muudatused valmistamise protsessis), 5) katsed (polügoonil j.n.e.), 6) katsete tulemusena projekti muu-